

NOWI KASZĘBSCZI KÒMIKS

ULICE GDYNI. WŁADYSŁAWA IV – OD MIEDZY DO ARTERII

ZRZESZENIE KASZUBSKO-POMORSKIE
KASZĘBSKÒ-PÒMÒRSCZÉ ZRZESZENIE

BĚLNŸ
SZKÓ
LNŸ

PIERSZI KÒNGRES SZKÓLNĚCH KASZĘBSCZÉGÒ JĂZĚKA

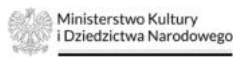
KONGRES NAUCZYCIELI JĘZYKA KASZUBSKIEGO

Gdańsk, 13 września 2025 r. Fot. Paweł Wiczyński

- 3 Zabawa, nôuka i rëszné przigòdë
DM
- 6 Pierszi Kòngres Szkòlnëch Kaszëbsczégò
Jãzëka we Gduńskù
GRACJANA PÒTRÈKÙS
- 10 Wykład inauguracyjny kongresu. Etos
kaszubskiej edukacji – wyzwania, zobowiązania
i potencjały
CEZARY OBRACHT-PRONDZYŃSKI
- 14 Kaszëbsczé kòrbiónczi w Internece. Baro wiele
gòdóm pò kaszëbskù, bò chcã... w Warszawie
Z doktorã Rafałã Gòłqbkã gòdò ANA CUPA
- 17 Europejskie Dni Dziedzictwa w Warcinie
DANUTA MARIA SROKA
- 22 LISTY
- 27 „Żeglarz. Miesięcznik Harcerskich Drużyn
Żeglarskich” z lata 1937 roku. Wątki morskie
PIOTR SCHMANDT
- 32 Ulice Gdyni. Władysława IV – od miedzy
do arterii
ANDRZEJ BUSLER
- 34 Gdańsk mniej znany
MARTA SZAGŹDOWICZ
- NAJÔ ÛCZBA. Edukacyjny dodòwk nr 8 (190)
- 35 Profesor Jerzy Samp w pamięci magistranta
PIOTR SCHMANDT
- 38 Słoweńcë w Àustrri i Italsce
IWÒ MISZKÒWIÒK
- 40 Mómë w se nõdzejã. Z Ines Krušelj-Vidas,
przëdniczkã stowòrë „Kajkaviana” gòdelë
DARK MAJKÒWSCZI i DUSZAN PAŹDŹERSZI
- 42 Nowé platczy kaszëbsczé: Łysńiewskie anioły,
Farwë Kaszëb, Zły Front, North Waves
TÓMK FÓPKA
- 44 Dzëczy lów
MATEÛSZ BÛLLMANN
- 46 A jò nie chcã płacëc!
KLEBBÓW MATIS
- 48 Òbëwatelszi Kòmitet „Solidarnosc” w Rëmi
(1989–1990). Dzel 2
SŁÓWK FÒRMELLA
- 51 Z Kociewia
MARIA PAJĄKOWSKA-KENSIK
- 52 Lektury
BOGUSŁAW BREZA, DANIEL KALINOWSKI,
KS. JÓZEF MANDZIUK
- 59 Z pierwsza cãnczej, na kùncu grëbej!
P.D.
- 60 Klëka
- 67 Kociewsko-pomorskim okiem
MICHAŁ KARGUL
- 68 To nie je w głowã do pòjãcò
ÒLGA KÛKLIŃSKÒ

POMERANIA

MIESIĘCZNIK SPOŁECZNO-KULTURALNY

ADRES REDAKCJI

ul. Straganiarska 20–23 / 80-837 Gdańsk
tel. 58 301 90 16 / 58 301 27 31
e-mail: red.pomerania@wp.pl

REDAKTOR NACZELNY

Sławomir Lewandowski

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Dariusz Majkowski (zastępca redaktora naczelnego)
Aleksandra Dzięcielska-Jasnoch
(Najô Ûczba)
Krystyna Sulicka
Małgorzata Micał
Bogumiła Cirocka
Ludmiła Kucharska
Paweł Wiczyński
Bogdan Adamczyk (skład graficzny)

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Piotr Dziekanowski (przewodniczący kolegium)
Mateusz Bullmann
Andrzej Busler
Ewa Górńska
Stanisław Janke
Piotr Lessnau
Wiktor Pepliński
Danuta Pioch
Edmund Szczesiak
Bogdan Wiśniewski

TŁUMACZENIA NA JĘZYK KASZUBSKI

Dariusz Majkowski

ZDJĘCIA NA OKŁADCE

Elżbieta Bugajna, laureatka „Bëlny Szkólny 2025”
Fot. Robert Rozmus

WYDAWCA

Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego
ul. Straganiarska 20–23, 80-837 Gdańsk

DRUK

Wydawnictwo „Bernardinum” Sp. z o.o.
ul. Biskupa Dominika 11, 83-130 Pelplin

Redakcja zastrzega sobie prawo do skracania i redagowania artykułów oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść ogłoszeń i reklam.

OD REDAKTORA

Jednym z najważniejszych dla społeczności kaszubskiej wydarzeń września był Kongres Nauczycieli Języka Kaszubskiego, który odbył się 13. dnia tegoż miesiąca na Politechnice Gdańskiej z okazji Dnia Edukacji Kaszubskiej. Spotkaniu towarzyszyło hasło: „Siła w nauczycielach kaszubskie-

go!”. I to edukatorzy byli najważniejszymi uczestnikami kongresu. Oprócz wymiany doświadczeń, uroczystość była również okazją do uhonorowania najlepszych nauczycieli języka nagrodą Bëlny Szkólny.

Jak mówił prof. Cezary Obracht-Prondzyński podczas inauguracji kongresu (treść wykładu profesora publikujemy w całości na łamach „Pomeranii”), potencjał edukacji kaszubskiej oraz pomorskiej edukacji regionalnej drzemie „we wszystkich osobach, instytucjach i organizacjach, którym dobro kaszubskiej i pomorskiej edukacji leży na sercu... i które są aktywne w szeroko ujmowanym polu edukacyjnym”. Profesor podkreślił, że to na nauczycielach spoczywa szczególna odpowiedzialność, która wymaga od Szkólnych uczestnictwa w różnego rodzaju przedsięwzięciach, a także ciągłego kształtowania własnych kompetencji.

Relację z kongresu oraz z gali nagrody Bëlny Szkólny publikujemy na kolejnych stronach bieżącego numeru „Pomeranii”.

SŁAWOMIR LEWANDOWSKI

PRENUMERATA

Z DOSTAWĄ DO DOMU!

Koszt prenumeraty rocznej krajowej z bezpłatną dostawą do domu: 77 zł. W przypadku prenumeraty zagranicznej: 172 zł. Podane ceny są cenami brutto i uwzględniają 5% VAT.

Aby zamówić roczną prenumeratę, należy:

• dokonać wpłaty na konto:

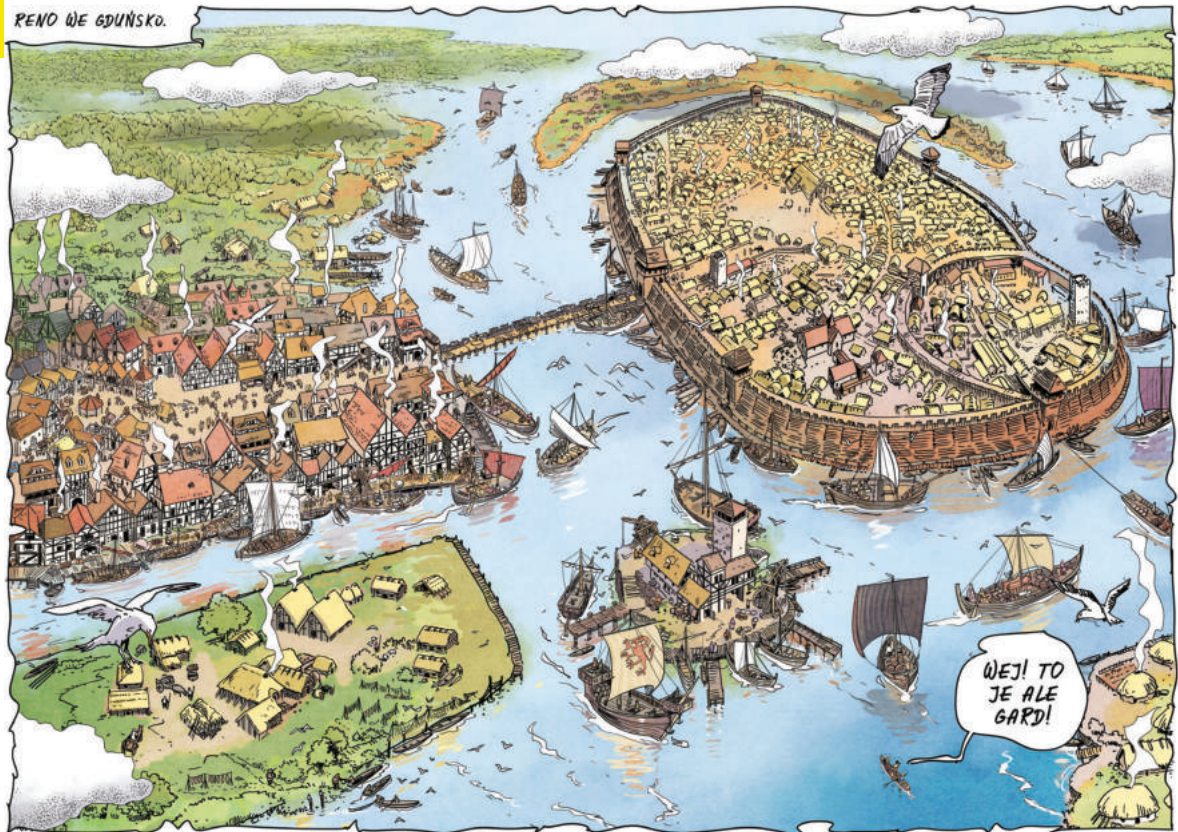
PKO BP S.A. 28 1020 1811 0000 0302 0129 35 13,

Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego
ul. Straganiarska 20–23, 80-837 Gdańsk,
podając imię i nazwisko (lub nazwę jednostki zamawiającej) oraz dokładny adres

• złożyć zamówienie w Biurze ZG ZKP,

tel. 58 301 27 31

e-mail: prenumerata@kaszubi.pl

ZABAWA, NÔUKA I RËSZNÉ PRZIGÒDË

Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi we Wejrowie wëdôwô kòmiks pt. *Cemny las* – bądze to drëdzi dzël z przigòdama Chòtka i jegò drëcha Krëpë, chtërnëch më ju mòglë pòznac w dokazu *Szczeniã Swiãców* (Bëtowò, 2009).

Aùtorã tekstu do nowégò kòmiksu, jistno jak pierszégò partu, je Piotr Dzekanowsczi, pisòrz i gazetnik z Bëtowa, chtëren znóny je czëtińcóm jakno Jón Natrzecy.

– Ùdba wejrowszczégò Mùzeùm, zëbë wrócëc do kòmiksowégò *Szczeniãca Swiãców* z piersza zdebłò mie zdzëwòwała. Tec òd wëdaniò pierszégò a jedurnégò heftu ju dosc tëli minãło. Jednakò jò baro bël ród. Równò ùredóny bël Rómk Kùcharsczi, chtëren w ùsòdzanim Chòtka, Krëpë a jinëch pòstacjów najégò kòmiksu miòł, jakno cëchòwnik, wiãszki ùdzël. Na zòczãtkù nòlëgało òdłonic w głowie fabulã, bòhaterów itd. Temù zaczął jem òd przeczëtaniò pierszégò heftu. Tej wzał jem sã za spòdlë do nowëch przigòdów. Z rozmajitëch ùdbów nôbarzi ùwidzała mie sã nëkba na wòdze, przez rzekã, mòrze, pòrt, w czas gladë i sztorëmù. Do tegò chcòł jem przëbaczëc jasostra, wiòlgã, archajicznã rëbã, jakò jesz nié tak dównò wastowała w najich rzëkach, a dzysò wróca w nasze stronë, kò leno jakno hòdowlanò. Pòjawilë sã téz Prësowie, pierswòzný sãsedzë Pòmòrzanów, co mieszkëlë pò wschòdny stronie Wisłë. Aite, nowi drëch Chòtka,

je prawie Prësã. Równak naji kòmiks nie trzimò sã leno pròwdzëwi historie. Wiele w nim, jak w pierszim hefce, je wëstwòrzaniò – klarëje Piotr Dzekanowsczi.

Akcjò kòmiksù *Szczeniã Swiãców* dzejała sã na bëtowsczi zemi w 1302 r., czedë wòjarze ksãca Wisława z Ruji i biskùpa kamienëszcégò najachelë Wschòdné Pòmòrzé i chcelë je ùdostac dlò se pò smiercë ksãca Mscëwòja i króla Przemësła. W tim czasie rządzyl w tëch stronach czesczi król Wacłòw, a w jegò miono ród Swiãców. Młodi Chòtk je prawie z ti ródzdi. W *Cemnym lasu* przenòszómë sã nad Wisłã. Je rok 1307, a młodzónk sedzy w Tëchnowach kòl Grëdzãdza ù swòjégò starka Ditricha Standzi. Wespòł z drëchama, Krëpã i Aite, przeziwajã rozmajitë przigòdë na Wisle, we Gduńsku, w Òlëwie i w Jastarnie.

Kòmiks, ze swòjã chùtkã a czekawã akcjã, mòze bëc wòrtny téz dlò szkòlnëch i ùczniów kaszëbszczégò jãzëka. Jistno bëło w przëtròfkù pierszégò dzëła, ò jaczim w „Stegnie” (nr 4/2009) Elzbiëta Prëczkòwskò w teksce „Òkã szkòlny” pisała tak: „W całoscë *Szczeniã Swiãców* je bëlnã nowiznã w kaszëbsczi lëteraturze. Òdmikò dlò pòsobnëch dokazów wiòldzë

pòle wspaniałych tematów òpiartych na dziejach Kaszëbów. Takò fòrma je prima do ùczbë w szkòle. Z tesknotã zdajemë na nastãpné dokazë, chtërne gwës bãdã równo dobré, a wierã jesz lepszé". Takã ùdbã mielë téż wëdòwcë *Cemnegò lasa*:

- Ta pùblikacjò mò nié leno bawic, ale téż ùczëc. Dlòte òstónie zbògaconò ò kaszëbskò-pòlsczi słowòrk i kòrtë robòtë dlò ùczniów. Kòmiks to bëlné edukacjné nòrzãdło, jaczé na atrakcyjny òrt parłãczy òbròz i tekst, pòmògò młòdemù pòkòleniu w nòuce kaszëbszczégò jãzëka, tak słowizné, jak i gramaticzi, a do te jesz w pòznanim kùlturë i historii najégò regionu. Dzãka nym materiałóm szkòlny ùdostonã wspiarcé do robòtë, a młòdi lëdze mòzłëwòtã nòuczi przez zabawã. Wierzã, że naja pùblikacjò bãdze brzadowała pòpùlarizacjã kaszëbszczégò jãzëka

i zmòcniem pòzczëcò kùlturowi juwertòtë – pòdczorchiwò Izabela Bùkòwskò z Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrsczi Pismienizné i Mùzyczi, chtërna je kòòrdinatòrkã wëdaniò kòmiksu.

Wspòmnióné kòrtë robòtë przërëchtowała dr Jòana Ginter. Pierszò z nich tikò sã sami fabulë – zdarzeniów i herojów. Ùczniowie z pòmòcã szterzech czekawëch zadaniów bãdã mòglë pòkazac, co zrozmielë z *Cemnegò lasa*. Drëgò kòrta mò nauczac kaszëbsczi słowizné i gramaticzi na spòdlim kòmiksu.

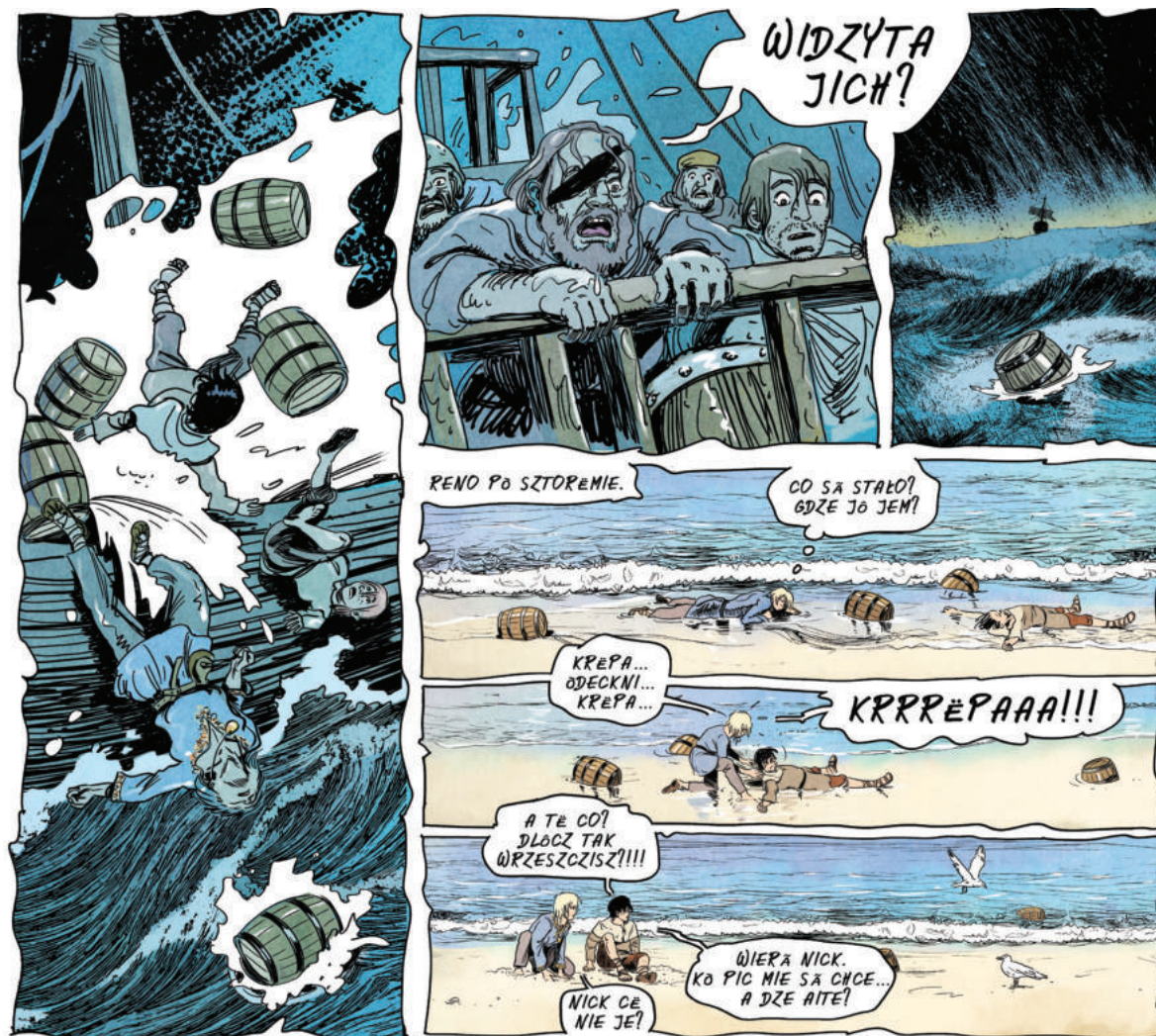
Wòznym, mòze nawet nòwòznieszim dzelã kòzdegò kòmiksu sã ilustracje. Róman Kùcharsczi, chtërnegò wëdòwcë ròczëlë do wespółrobòtë, je znóny kaszëbsczim czëtińcóm z pòrà rëchlészich pùblikacjów. Tak òpòwiòdò ò swòji pròcë:

- Mògã pòwiedzec, że dlò mie robòta nad kòzdim kòmiksã to bëlnò przigòda. Je wiedzec, że wëmògò òna wiele pròcë, bò wszëtkò przëbòcziwò teater, dze mómë wiele aktorów, kòstjimë, rozmajitë scenografie i wiòldzë planë, a nawet zwãk... Céchòwnik kòmiksu stówò sã tej sparłãczeniem reżisérë, kòstjimòloga, scenografa i zwãkówca. Nimò tegò, że wszëtczich mediów, jaczima sã zajimóm – a sã to przëdno planszowé jigrë – cëchòwanie kòmiksu dówò mie nòwikszã redotã. Baro lubiã òpòwiadac malënkã.

W 2009 rokù jò cëchòwòł *Szczeniã Swiãców*. Bëło to mòzłëwé dzãka Przemkòwi Fòrnalowi ze studia „To design” – i bëł to mój pierszi kòmiks, jaczi òstòł wëdóny. Jò sã tedë wpròwiòł do ti robòtë. Pòzni miòł jem leznosc cëchòwac jiné kòmiksë, w tim *Wakacje w raju* wedle scenarnika Barbarë Kòsmòwsczi – dokòz, jaczi bëł pò kaszëbskù. Niedòwno jem zrobił téż czile tomów kòmiksu *Powstanie warszawskie*.

Pò wiele latach z wiòlgã redotã i nowim doswiòdczeniem jò wrócył do historii *Szczeniãca Swiãców*. Tim razã przigòda dzeje sã przëdno na wòdze. Scenarzysta Jón Natrzecy jak wiedno bëlno wszëtkò wëmëślił, twòrzacë krótkã, ale baro czekawã i dinamicznã historiã. Mómë tuwò rëbòków, wiòlgã rëbã, czòlna, òkratë, flësòków i kùreszce pòrt we Gduńskù... Baro

lubiã c ch wac cz d wczasn g  strz dnowiecz . K miks m  leno 24 starn , ale je w nim baro wiele dynamiczn ch kadrów, w jaczich je wiele r ch . Herojowie *Cemnego lasa* ni mają czasu na  dp czink. N barzi widza l mie s  scen , jacz  dzej  s   b czas sztor m  na B lce. M rze wiedno mie fascynowało sw j  wi lgosc  i nieuskromion  m c  –  p wi d  R man K charszci.

Pioter Dzekanowsczi n barzi zapami t l rob t  zrzeson  z p k zanim Gduńska. Szuk l  n st r ch kart w i wiele cz t l na jeg  t m :

– N wi kszi jiwier miel  m  z  sadem gardu/ z mk  i miasta z p rt . Tec to b l przedkrzizacczi Gduńsk, ni tak dobrze p znony jak ten w p zni-szych cz dach. Tem  m  szl  leno w dz lu szlach  historie, a w dz lu m szel  cos w stwarzac.

 b dwaji  tw rcowie *Cemnego lasa* mają n dziej , że p sobn  k miks  p  kasz bsk  b d  p wstawac cz scy jak don chczas.

– M ze nen dr dzi heft b dze zap wiesc  no-w ch kasz bszczich k miks w? Z  dbama, nawet dosc k nkretnyma, jiwru ni ma. Scenarniczci do nich d  r ch   sadz c. N , k  g rzi je z dobrim  br zk .   c ch wnika nie je letk . Na to są p trzebne d tctzi, w nadd wk  wiele większe jak k l  s dzani  p wi -

stczy ab  dokazu na bin . Bez wsparc  b dze dr g . M zeum nalaz o je   ministra edukacjie i pewno dzys  taczci w d wiznowi sz k mdze n ch tni szim sp sob  na nową kasz bszc  k miks  – klar je Pioter Dzekanowsczi.

– M m n dziej , że w przin dnoce  dkr jem  jesz now  przig d  Ch tka z T ch mia. I wierz , że *Cemny las*  widzy s  cz ti c m a téz zach cy jich do p zn wani  kasz bszcz g  j z ka. Chc  baro p dz k wac M zeum Kasz bsk -P m rsczi Pismie-nizn  i M zyczi we Wejrowie za m z l w t  wz c   dz lu w tim projekce – dod w  R man K charszci.

DM

Komiks *Szczeni  Swi c w. Cemny las* powsta  dzięki wsparciu z projektu „Niech nasze dzieci czytają w języku regionalnym”.

Projekt dofinansowany ze s rodk w budzetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacjie w ramach programu Nasze tradycje.

Minister
Edukacjie

Pòspólny pamiątkòwi òdjimk przed bùminkã Gduńszci Pòlitechniczi. Òdj. Paùel Wiczińszci

PIERSZI KÒNGRES SZKÓLNĚCH KASZĚBSCZĚGÒ JĄZĚKA WE GDUŃSKÙ

Na Gduńszci Pòlitechnice 13 séwnika zebrało sã czileset szkólnĚch kaszĚbsczĚgò jãzĚka ò regionalistów. Tegò dnia òdbĚł sã – pierszi ròz w historie – Kòngres SzkólnĚch KaszĚbsczĚgò JãzĚka. Szkólny, pòliticĚ, samòrządòwcĚ i dzejarze zebrelĚ sã w jednym placu, cobĚ òddac sã dyskùsjòm nad stojzną kaszĚbszczi edukacjã, a wierã nòwòżniĚszim pònkã dnia bĚła ùrocZĚzna sparłãczonò z przĚznanim nòdgròdĚ „BĚlny Szkólny”.

Sercã wĚdarzeniĚgò bĚlĚ szkólny – to jich codniowò robòta spròwiò, że kòl nòmłodszych mieszkanców KaszĚb wcyg rosce swiãda kaszĚbszczich kòrzeni. Tegò dnia jich zaangażowaniĚ w kaszĚbskã edukacjã ò regionalnĚ dzejaniĚ òstalĚ achtinionĚ. Na kòngresu bĚlĚ m.jin. ministra edukacje Barbara Nowackò, pòmòrskò wòjewòda BĚata Rutkewicz (Rutkiewicz), pòmòrsczi kùratòr pòuczĚniĚ Grzegòrz Kriger (Kryger) i senator Kazmierz Kleina z KaszĚbsczĚgò ParlamentarnĚgò Zespòlu. Ni mògłò zafelowac teròczasnĚgò przĚdnika KaszĚbskò-PòmòrsczĚgò ZrzeszeniĚgò, Jana WĚrowińszĚgò.

– To dlò mie wiòlgò òra bĚc tuwò i widzec was wszĚtcich, chtĚrny pòswiãcywòta warkòwĚ zĚcĚ, pasjã ò energiã, bĚ dbac ò kaszĚbszczi jãzĚk. Je òn pò pròwdze wòzny dlò regionalny spòlĚznĚ i bùmowaniò lokalnĚgò patriotizmù wĚstrzòd dzecy i młòdĚch – gòda ministra Barbara Nowackò.

MÒC JE W NAS

Pierszi Kòngres SzkólnĚch KaszĚbsczĚgò JãzĚka przĚniòsł wiele wòznĚch głòsów – i tĚch kriticznĚch, i tĚch inspirĚjãcĚch. ÙczãstnicĚ wĚslĚchelĚ wĚstãpieniĚgò szkólny kaszĚbsczĚgò jãzĚka, dr KarolĚnĚ Keler, jakò dała bòczeniĚ na brĚkòwnotã tak samò òddòl-

nĚch dzejaniów, jak tĚch òdgòrnĚch. Pòdsztrichnã, że mòc je w nas – szkólnĚch, rodzĚnach ò lokalnĚch pòspòlnotach. Ta mòc bierze sã z codniowi robòtĚ – jak pszczelòrze, szkólny bĚ mielĚ dbac ò kòzđã swòjã pszczòlkã (ùcznia), zagwĚsniwac kaszĚbszczĚmù jãzĚkòwi plac do harmònijnĚgò rostu, cobĚ mògł sã rozwijac „jak miòd w ùlu”. Równoczasno, zĚbĚ nen ùl mògł przedĚrchac, je pòtrĚbnĚ dobrĚ bùmnowĚ strzodowiskò. Tak jak ùl nie dò so radĚ bez kwitnãcĚch łãkòw, tak kaszĚbskò edukacjò nie dò so radĚ bez pasownĚch warĚnków twòrzonĚch òdgòrno bez państwòwĚ wĚszĚznĚ – tak tej bez prawnĚch ramów, instytucjów i finansowĚgò wspiarcĚgò. CzĚj òdgòrnĚ dzejania spòtkajã sã z przebùmzonã mòcã, jakò je bĚnĚ w KaszĚbach, tedĚ nen „kaszĚbszczi ùl” mdze zdrojã miòdnoscĚ.

ETOS KASZĚBSZCZI EDUKACJE

Inaùguracyjny wĚklòd pt. „Etos kaszĚbszczi edukacje – wĚzwania, zòbòwizania i pòtencjalĚ” wĚgłòsł prof. Cezari Òbracht-Prondzyńszci. Gòdòł w nim m.jin. ò tim, że lokalnò edukacjò wĚmògò òsoblĚwi wrzĚlĚwòscĚ na lokalnĚ kòntekstĚ, tĚz ne historicznĚ, a kaszĚbskò kùltura mò wiele wĚmiarów – òd ti zakòrzeni, bez tã fòlkloristicznã, pò pòpkùlturo-

Nominowóné szkolné dostałé snózé papiorowé róże. Òdj. Paùel Wiczińszci

wą. Zadaniem szkolnéch je rozmióc je pòłączec. Wiele bëło rzekłé ò wieloscé kaszëbsczich tożsamòsców, ò pòdmiotowòscé, demòkraticzných pòstawach, ò ùczeniem sã òdemkòscé na różnice i ò ùwòżaním do kùlturè.

DEBATA

Na tókłé, z jaczima biòtkùją sã szkolny kaszëbszczégò, mòżna bëło zdrzec z rozmajitých perspektiwów òb czas debatè, jaką pòprowadzył Dariusz Zelewski, direktór Spòdleczny Szkolé nr 1 w Kartuzach. Ùdzél w ni wżalè: Emiliò Maszka (direktòrka Sp. Szk. w Lèsèch Jamach), Ana Cupa (szkolnò ze Sp. Szk. w Łubianie), senator Kazmiérz Kleina i Szémón Medaliòn (wójt gminè Nowò Lãbòrskò Wies). Tak tej gòdelè ò ùczbach kaszëbszczégò z pòzdratkù szkolny, direktòrczi szkolé, samòrządowca i pòlitika.

Gòdelè m.jin. ò finansach. Nie je krèjamnotą, że sã na Kaszëbach samòrządè, jaczé nie przekòzèją swòjim szkolóm tèch pieniądzy, jaczé państwò jima przelèwò na kaszëbską edukacjã – przènomni nié w taczì wieloscé, w jaczi sã pòtrzèbné. Tej ùczastnicè debatè ni mòglè ti wòżny kwestie pòminac i radzèłè, co nòlèżi zrobic, abè na kaszëbszczé ùczbè tròfiałè te

dètczi – pasowno do programòwi pòdstawè. Jeżlè w ti pòdstawie je napisóné, że co trzecò ùczba mò bëc wanogą abò warkòwniama (to je tpzw. ùczba w terenie), tedè czemu szkolé ni mają dostawac strzòdków na realizacjã ti pòdstawè?

Pòstãpną wòżną temą bëł bédènk, zebè zlikwidowac przepisë tikajacé sã limitów ùczniów – terò je tak, że szkolé nie chcą przekraczac limitu ùczniów chòdzącèch na kaszëbszczé ùczbè, bò pò jich przekroczením subwencjò na kaszëbską edukacjã sã zmniészò.

Ùczastnicè debatè pòdsztrichnãłè téż, że chòc rolò szkolnégo kaszëbszczégò je piãknò, to nie je òna letkò. Òd szkolnégo kaszëbszczégò wémògò sã wiele wiãcy jak òd jinszych szkolnéch: kò mają bëc i prowadnika-ma na wanogach, i historikama, i znajarzama rodè, i znac sã na mùzyce, etnografie...

EDUKACYJNÉ TÒRDZI

W programie wèdarzeniégò nalazłè sã téż edukacyjnè tòrdzi – to bëła leżnosc do òbòczeniégò czèsto nowèch ùdbów na wparłaczenié technologie w nòukã rodny mòwè Kaszëbów, a téż bëł to dobri czas na pòznanié nowèch pùblikacjów òd kaszëbsczich wèdòwców.

BÈLNY SZKÓLNY 2025

W drèdżi pòłowie dnia przèszedł czas na ùroczèstè przèznanié nòdgradè „Bèlny Szkolny”. Zaczãło sã òd pòkazu filmù, jaczi na tã leżnosc zrèchtowa Bòltèckò Telewizjò (Pieter Lèssnawa), a chtèren òpòwiòdòł ò historie i deje tegò wèprzèdnieniò (w pierszi edicje, w 2020 r., nòdgradzonò òstała Felicjò Bòska-Bòrzeszkòwskò).

Latos do konkùrsu bëło zgłoszonèch trzènòscè szkolnéch z rozmajitých dzèlèków Kaszëb: Marzena Bòrzeszkòwskò, Elzbiéta Bùgajno, Hana Dettlaff, Gabriela Dudzèk (Dudzik), Ana Gierszewskò, Justina Gòrskò, Renata Hopa, Bèjata Jankòwskò, Ana Łukòwicz, Emiliò Maszka (Maszke), Ana Miotk, Ana Ròżk i Lucyna Sorn. Titel „Bèlny Szkolny” dostała Elzbiéta Bùgajno (wèprzèdnionò w pierszi edicje).

Nòdgradà „Bèlny Szkolny” Elzbièce Bùgajny dówò ministra edukacje Barbara Nowackò. Òdj. Paùel Wiczińszci

W debacie udział wzięli (od lewej): Emilió Maszka, Ana Cupa, Kazimierz Kleina i Szémón Medalióń. Ódj. Paùel Wicińszci

BĚLNÓ SZKÓLNÓ 2025

Elźbiéta Bùgajńò kaszëbszczégò jãzëka ùczy ju wiãcy jak 20 lat. Do kaszëbszczi deje zainspirowa ją lektura Żécégò i przigòdów Remùsa. Je nòleźniczka Radzëznë Kaszëbszczégò Jãzëka, doròdzò w sprawach kaszëbszczi òrtografie w Internetowi Doradnicë Kaszëbszczégò Jãzëka, je téż przëdniczkã Karnã ds. Pòuczëniã przë Òglowim Zarządze Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò. A jesz kòòrdinëje robòtã nad nowã programòwã pòdstawã kaszëbszczégò jãzëka, jakò mò weńc w zécë w rokù 2026. Dzejò w parce KPZ w Somòninie.

Elźbiéta Bùgajńò je dbë, że w ùczeniu kaszëbszczégò nòpiãkniészë je prawie bùdzenië swiãdë swòjégò rodzynnégò mòla, bùchë z tegò, że më tu mieszkómë, że to je nasze òkòlë, z jaczégò më pòchòdómë.

– Doch niechtërny mieszkają tuwò òd pòkòleńiów. Jeźlë më gòdómë ò kartëszcim krëzu, to tuwò nie bëło taczych wiòldzich zawirowaniów, nie bëło tëlì przesedleniów jak dze jindze. Tu zaòstałë te rodzënië,

Wëprzëdniczonë szkòlnë razã z radnyã pòmòrszczégò wòjewództwa: Iwòną Mielewczik i Bëjatã Jankòwskã (jakò téż bëła nominowòno do nòdgròdë). Radnë dówalë szpecjalnë nòdgròdë w miono marszòlka Mieczysława Struka. Ódj. Gracjana Pòtrëkùs

W miono kòmisje przemówiò prof. Danuta Stanulewicz. Ódj. Paùel Wicińszci

Edukacyjnë tòrdzi bëłë bëlnã leżnoscã do kùpieniégò kaszëbszczich ksążkòw. Ódj. Paùel Wicińszci

Pierszi Kòngres Szkólnëch Kaszëbszczégò Jãzëka zgromadzył czileset szkólnëch i regionalistów. Òdj. Paùel Wiczińszci

co tu wiedno mieszkałë, òni òstelë na wsë, na gbùrstwach. I òni doma gòdelë wiedno pò kaszëbskù. Kòl mie doma téż sã gòdało pò kaszëbskù. I më chcemë, żebë to dérowało dali. Co pròwda w czasach kòmunizmù doszło do przerwanio przekazywanio żëwégò jãzëka młodim lëdzóm. Niechtërny sã wstidzëlë mòże gadac, abò czëlë, że chtos tam sã z nich wësmiëwò... I terò ju wnetkã ni ma młodëch lëdzy, żebë òni doma rozmielë gadac pò kaszëbskù. A më chcemë, żebë te dzece równak rozmiałë sã dogadac pò kaszëbskù, chòc le w szkòle. I żebë bëłë z tegò búszné. Żebë wiedzałë, że to je jich mòl – nawetkã jeżlë to sã przecygniãtë z bùtna rodzënë, òne w ten plac sã zakòrzeniã – gòdała latosò Bëlnò Szkólnò.

WÈPRZÉDNIENIA DLÒ EMILIE MASZCZI È MARZENÈ BÒRZÈSZKÒWSCZI

Kònkùrsowò kòmisjò przëzna dwa wèprzédnienia. Pierszë dosta Emiliò Maszka, szkólnò i direktòrka w spòdleczny szkòle w Lësëch Jamach – òsobliwie za stwòrzenië serii ùczbòwnikòw „Kaszëbsczi òdkriwca” dlò klas IV–VIII i za swòje dzejanië wkòł òrganizacje rozmaitech edukacyjnëch i kùlturalnëch projektòw, jak np. òdnowienië ewanieliczcégò smãtarza w Szklany.

Drëdzë wèprzédnienië dosta Marzena Bòrzeszkòwskò, szkólnò w spòdleczny szkòle w Swòrach, jakò òd lat promuje kaszëbiznã, realizującë rozmaite edukacyjnë è artisticznë projektë i cyklicznë imprezë. Òna téż wespółrowadzy Karno Piesni i Tuńca Chònicczi Zemi „Kaszëbë”.

DZÈN KASZÈBSCZI EDUKACJE

Òb czas Kòngresu Szkólnëch Kaszëbszczégò Jãzëka bëł téż fejrowóny Dzëń Kaszëbsczi Edukacje – swiãto przëpòdajãcë 7 sëwnika, ùstanowionë w rokù 2022 na wdòr ùchwòleniégò ùstawë z 1991 rokù, jakò pòzwòła

Nònowszò technologiò w nòuce kaszëbszczégò – òb czas edukacyjnëch tòrgòw. Òdj. Paùel Wiczińszci

na legalnë wprowadzenië ùczbòw kaszëbiznë do szkòłów. Òd dnia pòdpsianiò ti ùstawë minãle ju 34 lata. Kòždégò rokù kaszëbszczégò w szkòle ùczy sã coròz to wiãcy szkòłownikòw – òni to bëło wnetk 24 tësãce młodëch lëdzy.

Na zakùnczenië całodniowégò wnet wëdarzeniò w Bòltëcczi Òperze òdbël sã pòkòz òperë „Wòla Bòskò”.

Òrganizatorama Kòngresu Szkólnëch Kaszëbszczégò Jãzëka bëłë: Kaszëbskò-Pòmòrszczë Zrzeszenië, Kaszëbsczi Parlamentarny Zespòł, Pòmòrszczi Wòjewództczy Ùrząd i Kùratorium Pòuczenië we Gduńskù.

WÈDARZENIÈ ÒPISAŁA I PÒLSKÒJãZÈKÒWÈ GŁOSÈ NA KASZÈBSCZI PRZEŁÒŻÈŁA GRACJANA PÒTRÈKÙS

Prof. Cezary Obracht-Prondzyński. Fot. Sławomir Lewandowski

WYKŁAD INAUGURACYJNY KONGRESU NAUCZYCIELI JĘZYKA KASZUBSKIEGO

ETOS KASZUBSKIEJ EDUKACJI – WYZWANIA, ZOBOWIĄZANIA I POTENCJAŁY

Każde słowo przywołane w tytule ma swoje znaczenie. Etos rozumiem tu jako zbiór wartości, norm, reguł i wzorców postępowania, które są charakterystyczne dla danego środowiska – w tym przypadku mowa tu o środowisku związanym z „edukacją kaszubską”. A więc jest to coś, co przesądza o specyfice i wzorach działania, jakie zostały przyjęte i uwewnętrznione w naszym gronie. Pytanie jednak – kto to grono tworzy?

Tak naprawdę nie do końca wiemy (albo nie do końca precyzyjnie określiliśmy), jakie zjawiska ujmować, gdy się mówi o poszczególnych działaniach edukacyjnych, i określa je mianem np. „edukacji kaszubskiej”.

Czym innym jest choćby „edukacja na Kaszubach” (terytorialnie lub też w rozumieniu: w środowisku kaszubskim). Wtedy np. myślimy o tym, jakie są aspiracje edukacyjne w tym kręgu? Jakie są popularne kierunki edukacyjne, strategie edukacyjne (w rodzinach, w społecznościach lokalnych, w samorządach...)?

Można to jednak zawęzić i mówić o „etnicznej edukacji kaszubskiej”, czyli takiej, która koncentruje się na „tematyce kaszubskiej” (głównie kulturowej).

A w tym jeszcze wyróżnić – tam, gdzie skupiamy się na języku – „kaszubską edukację językową”.

Jak widać, idziemy coraz wężiej.

Ale można też pójść szerzej – w stronę „edukacji regionalnej”, którą dałoby się odnieść do Pomorza jako całości (tak jak do innych regionów). W ten sposób w pojęciu pomorskiej edukacji regionalnej ujmowano by wszelkiego typu inicjatywy edukacyjne, odwołujące się do historycznej i współczesnej specyfiki kulturowej Pomorza w jego różnych częściach: na Kociewiu, w Krajnie, w Borach Tucholskich, na Żuławach czy Powiślu etc.

W tak rozumianej edukacji regionalnej mieszczą się również przebogate inicjatywy lokalne. Ale także kaszubska edukacja etniczna! Co więcej – ona właśnie przesądza o specyfice i unikatowości pomorskiej edukacji regionalnej.

Tak więc ta ostatnia jest uogólnioną, szerszą kategorią, która obejmuje całą paletę różnorodnych prak-

tyk edukacyjnych w pomorskich subregionach i społecznościach lokalnych.

Z kolei kaszubska edukacja etniczna oznacza, że koncentrujemy się na tych działaniach, które prowadzą do ochrony, rozwoju, a zwłaszcza transmisji do następnych pokoleń wiedzy o kulturze kaszubskiej.

Szczególną zaś formą kaszubskiej edukacji etnicznej jest nauczanie języka. Przy czym (nieco paradoksalnie) kaszubskiej edukacji językowej nie można do kwestii językowych ograniczać, bo język przecież funkcjonuje w całym złożonym kontekście kulturowym i społecznym.

* * *

Jak więc widać, wszystko się tu ze sobą wzajemnie wiąże. Ale te rozróżnienia definicyjne nie mają wcale charakteru czysto „akademickiego” bo – jak się okaże – odnoszą się one tak do wymiaru praktyki, jak i do aspektów związanych z wartościami, odpowiedzialnością, wyzwaniem i potencjalami.

Zacznę od tej ostatniej kwestii. Bo gdy myślę o współczesnej etnicznej edukacji kaszubskiej oraz o pomorskiej edukacji regionalnej, to najpierw pojawia się refleksja: jakiż drzemie w nas potencjał! W nas, czyli uczniach i młodzieży, w nauczycielach i rodzicach, w dziedzictwie i zasobie dotychczasowej wiedzy, w naszych doświadczeniach i pamięci o wszystkich wcześniejszych inicjatywach...

Ten potencjał tworzą też wszystkie osoby, instytucje i organizacje, którym dobro kaszubskiej i pomorskiej edukacji leży na sercu... I które są aktywne w szeroko ujmowanym „polu edukacyjnym”. A ono się stale poszerza – dziś edukacja dzieje się wszędzie. I to odnosi się również do edukacji kaszubskiej

A jeśli tak, to to „wszędzie” oznacza, że mamy do czynienia z czymś, co określam mianem „roju edukacyjnego”. I widzimy to też na Kaszubach – niezmiernie długa byłaby lista wszystkich działań, projektów, inicjatyw, lekcji, spotkań, rozmów, warsztatów, miejsc, organizacji i czego tam jeszcze, które się na ów kaszubski rój edukacyjny składają. To jest potencjał, z którym nigdy wcześniej w dziejach kaszubskich nie mieliśmy do czynienia. I warto sobie z tego zdawać sprawę. Pytając – jak go najbardziej efektywnie wykorzystać?

Ta chęć wykorzystania każe też zmierzyć się z barierami i problemami (przede wszystkim biurokracjami), które nam doskwierają. Często przy takiej okazji mówię (w imieniu wielu, bardzo wielu nauczycieli, pracowników systemu oświaty czy szerzej – edukatorów): dajcie nam spokój i pozwólcie pracować oraz tworzyć nowe obszary edukacyjnego sukcesu! Ten apel oznacza też: nie patrzcie nam stale na ręce, nie kontrolujcie, nie oszczędzajcie na nas, zdejmijcie z nas pętlę krępujących przepisów i – przede wszystkim – nie udawajcie, że wiecie wszystko lepiej.

Od lat powtarzam, że podstawowym postulatem jest, aby edukację uwolnić, uelastyczyć, pozwolić na różnicowanie, na poszukiwanie, na eksperyment...

I aby skończyć z „nerwicą reformacyjną”, która generuje chaos, niepewność i rodzi irytację.

To jest ważne dlatego, że wszyscy, którzy „tkwimy w tym systemie”, zdajemy sobie sprawę z istniejących wyzwań, ryzyk i związanej z nimi odpowiedzialności.

Z jednej strony wiemy, że edukacja kaszubska (będąca elementem szerszego systemu edukacji) winna mieć charakter integralny, czyli wykorzystując dostępne technologie, narzędzia wychowawcze, zasoby kadrowe i infrastrukturalne, a wreszcie bazując na istniejącym zasobie wiedzy, powinna dbać o... różne rzeczy! I pod tymi „różnymi rzeczami” kryje się pytanie o cele edukacji kaszubskiej.

Pierwszym, kluczowym i najważniejszym jest przekaz wiedzy kulturowej oraz kształtowanie i wzmacnianie tożsamości (indywidualnej, zbiorowej). Łączą się z tym różne inne cele, głównie socjalizacja etniczna (enkulturacja kaszubska – wkraczanie młodych ludzi w „świat kaszubski”).

Szkole przypada tu szczególnie duża rola, gdyż środowisku rodzinnemu bardzo trudno jest wypełniać te zadania. Dom często nie jest już kaszubski (kaszubskojęzyczny) albo wręcz nigdy taki nie był, bo w edukacji kaszubskiej uczestniczą coraz częściej dzieci z domów niekaszubskich, co jest zresztą ciekawym fenomenem społecznym. Co więcej – nawet jeśli dom jest kaszubski, to trudno mówić o powrocie do źródeł, bo to „źródło kaszubskie” jest tylko nawykowe. Nie ma tu często wiedzy o kulturze kaszubskiej, o tradycjach (tych uczy właśnie szkoła), nie ma znajomości historii (świadomość historyczna rodzinna bywa bardzo płytka).

To dzięki sformalizowanej edukacji często zupełnie na nowo budujemy te kaszubske korzenie.

Ale co więcej – nie tylko uczymy języka czy też socjalizujemy kulturowo ucznia, lecz poprzez niego oddziałujemy na środowisko rodzinne. To uczeń, idąc do domu z wiedzą wyniesioną ze szkoły (ciągle przecież skromną), staje się najbardziej kompetentny w rodzinie, jeśli idzie o sprawy kaszubske.

Jeśli tak się dzieje, to od razu pojawia się pytanie o odpowiedzialność. O to, jak to robimy i co z tego wynika.

Tę odpowiedzialność i związane z nią wyzwania możemy ujmować w kilku wymiarach i warto o nich powiedzieć, abyśmy wiedzieli, że to, co robimy, czym się zajmujemy, to nie jest tylko „wchodzę na 45 minut, robię swoje, wychodzę i... już”.

Zacznijmy zatem od pierwszego, oczywistego i fundamentalnego wyzwania – kulturowego.

Tutaj kluczowe jest to, aby edukacja kaszubska była wiarygodna z punktu widzenia osób, które są nią objęte, czyli młodych ludzi. Wiarygodna, czyli taka, która prezentuje spójny i zgodny z rzeczywistością obraz Kaszub i społeczności kaszubskiej. Musi być ona zakorzeniona w realnej, dziejącej się tu i teraz, otaczającej nas i tworzonej przez nas kulturze. Nie jakiejś wyidealizowanej, mitycznej

kulturze dawnej wsi kaszubskiej. Lecz tej kulturze, która jest naszym codziennym doświadczeniem. Która jest zróżnicowana, innowacyjna, poszukująca, zmieniająca się...

Nie możemy więc „sprzedawać” uczniom, młodemu pokoleniu, obrazu kaszubskiej kultury i społeczności jako „sielsko-anielskich”, bo to się kompletnie klóci z jego doświadczeniem. Co więcej – taki obraz spycha tę kulturę do sfery folklorystycznego ozdobnika czy jakiejś wiejskiej, nierealistycznej krainy wyobraźni. Całkowicie nieprzystającej do rzeczywistości kaszubskiej, która nas otacza, w której się wychowujemy, którą współkształtujemy.

Dlatego chcąc realizować skutecznie socjalizację etno-kulturową, musimy być wiarygodni w tym, czego uczymy. Pokazując obrazy Kaszub, które często dominują w naszych podręcznikach, wskazujemy, że to są już tylko obrazy historyczne – bo nie chodzi o to, abyśmy o przeszłości, dziedzictwie i tradycji zapominali. Wręcz przeciwnie. Ale trzeba wiedzieć, co pokazywać jako czas przeszły, a co jako współczesność. Jednocześnie jeśli odwołujemy się do doświadczeń współczesnych Kaszubów, podajamy na lekcjach przykłady z życia wzięte, traktujemy nasz świat realistycznie, z wszystkimi jego barwami i cieniami...

A to nakłada na nas jako „aktorów edukacyjnych” obowiązek nieustannego uczenia się, przyglądania. A najlepiej – współtworzenia, uczestnictwa, interpretacji... Jednym słowem – kluczowym wyzwaniem i zarazem naszą odpowiedzialnością jest, aby nie tylko uczyć i opowiadać, ale też być aktywnym w wymiarze kulturowym.

Jeszcze inaczej – kaszubski *szkolny* musi być kimś więcej niż „tylko” *szkolnym*. Musi być animatorem kultury i jej „tłumaczem”. Musi być jej odbiorcą (aby następnie ją przekazywać) i zarazem twórcą. W jakiejś mierze zresztą każdy twórcą jest, bo proces edukacji jest procesem stwarzania – kreowania nowej rzeczywistości.

To wielkie wyzwanie i zobowiązanie, szczególnie w środowiskach, w których kultura kaszubska nie jest oczywistością, nie jest zjawiskiem codziennym i powszednim. A niekiedy nawet nie jest czymś pożądanym i miłym, lecz raczej niezrozumiałym i „niepotrzebnym”.

Z kontekstem kulturowym w oczywisty sposób związany jest aspekt tożsamościowy.

Bo właśnie dlatego, że edukacja kaszubska realizuje przede wszystkim cele kulturowe, nie powinna prowadzić do etnicznego ekskluzywizmu i odgradzania się od innych społeczności Pomorza. Albo inaczej: celem jej powinno być kształtowanie postawy otwartości i tolerancji, co chroni przed popadaniem w „klimaty etnocentryczne”.

To ważne także dlatego, że podział tożsamościowy wśród Kaszubów jest faktem. Pytanie więc: w jaki sposób w procesie nauczania radzić sobie z heterogenicznością tożsamościową naszego środowiska? Ale też jak uniknąć istniejącej przecież pokusy etnocentry-

zmu i ekskluzywizmu etnicznego oraz różnych form radykalnego neofityzmu, który dla młodych ludzi bywa atrakcyjny, ale bynajmniej nie jest obojętny dla postaw grupowych i stosunków wewnątrzgrupowych? Jako *szkolni* ponosimy szczególną odpowiedzialność za kształtowanie tego typu postaw życzliwego stosunku do własnego dziedzictwa, ale bez skłonności do zamykania się...

Innym wyzwaniem jest ryzyko rozchodzenia się ścieżki edukacji szkolnej i tego, z czym młodzież ma do czynienia np. w mediach społecznościowych. Mogą i będą stawiać nam pytania: kim my jesteśmy? Dlaczego jedni mówią tak, a drudzy inaczej i każdy uważa, że jego „opcja” jest właściwa i pożądana? Odpowiedzialność szkoły polega na tym, że odpowiedzi mogą realnie wpływać na postawy, a tym samym na wybory biograficzne młodych ludzi.

Z drugiej strony, napięcie związane z dyskursem tożsamościowym może się stać jednym z czynników delegitymizacji edukacji szkolnej jako niewiarygodnej. A ponadto takie pęknięcie może po prostu zniechęcać, demobilizować, odpychać od sprawy kaszubskiej...

Dlatego też my sami musimy swoją postawą, kompetencją i aktywnością przekonywać i pokazywać, że zróżnicowanie tożsamościowe nie jest przeszkodą, a może być wręcz czynnikiem mobilizującym. O ile właśnie nie prowadzi do podziałów, niechęci, nie mówiąc już o agresji. Nasze kompetencje są potrzebne także po to, abyśmy potrafili rzetelnie wytłumaczyć własną postawę, nie obawiając się odmiennego zdania ze strony uczniów czy też rodziców. I bez pokusy narzucania własnego zdania.

Z aspektem tożsamościowym i kulturowym związane jest wyzwanie estetyczne.

Dziś, w uproszczeniu, mamy do czynienia niejako z czterema „obiegami” kaszubskiej kultury:

- rekonstruowanym, „odpominanym” i przywracanym „archaicznym” dziedzictwem,
- wersją sfolkloryzowaną,
- kulturą artystyczną,
- pop-kulturą.

Istnienie tych różnych obiegów czy też form kulturowych nie może być ignorowane w procesie edukacji. A jednocześnie stawiają one przed nami ważne pytania: Co znaczy, że dziś coś jest kaszubskie? Czy ornament o tym decyduje? A z drugiej strony: Czy kaszubskie jest (powinno być) ładne? Czy estetyka ma znaczenie? Jak uczyć wrażliwości na ten aspekt estetyczny? Czy Kaszuby są piękne? Co na przykład z naszym krajobrazem?

Jednym słowem, bardzo ważne jest, aby odwołując się do przeszłości i współczesności, pokazywać wszystko to, co w kulturze kaszubskiej atrakcyjne i piękne. Z punktu widzenia przyszłości Kaszubów wrażliwość estetyczna, dominująca wśród młodych ludzi, ma znaczenie zasadnicze. Gust, kompetencje kulturowe i style życia stają się polem, na którym rozstrzyga się przyszłość już nie tylko kultury

kaszubskiej, ale wręcz samej społeczności. Na tym polega również odpowiedzialność nauczycieli, którzy winni prezentować wysoki poziom zorientowania w tym, czym jest dzisiaj kultura kaszubska i co w niej jest wartościowego. To zaś – znowu – wymaga aktywności, uczestnictwa w różnego rodzaju przedsięwzięciach animacyjnych, kształtowania własnych kompetencji estetycznych etc.

Z kwestiami kulturowymi, tożsamościowymi i estetycznymi łączą się zmiany stylów życia oraz ewolucja systemu wartości Kaszubów. Czyli – kwestie etyczne.

Gdy tylko pojawiły się postulaty kaszubskiej edukacji etnicznej, zwracano uwagę na coś, co można nazwać perspektywą antropologiczną. Kluczowe było podejście podmiotowe i emancypacyjne. Edukacja miała i ma służyć uznaniu podmiotowości jednostek i całej wspólnoty etnicznej, dowartościowaniu jej dziedzictwa i uznaniu dla niego. Uznaniu prawa do istnienia! Mamy prawo być Kaszubami i naszą sprawą jest, jak będziemy definiowali własną tożsamość. Mamy prawo do naszej kultury i oczekujemy szacunku dla niej. Mamy prawo do własnej historii i do własnej pamięci. Wszystko to składa się na nasze dziedzictwo, za które czujemy się odpowiedzialni. I za które w sposób szczególny czuć się powinni odpowiedzialni *szkólni*.

Jeśli chcemy być uczciwi wobec naszych następnych pokoleń, to musimy chcieć, potrafić i móc swobodnie mówić o wszystkich aspektach naszej kultury, historii i pamięci. Także tych, które były i są trudne. Które dla kogoś mogą być kontrowersyjne. Które wywołują spory.

Musimy mieć prawo, aby mówić, co jest NASZE. I kto jest NASZ. Bez obawy, że ktoś motywowany ideologicznie bądź partyjnie będzie sobie rościł prawo do tego, aby nas oceniać, rozliczać, stygmatyzować i dyskredytować.

I w tym kontekście należy podkreślić, że sprawa edukacji kaszubskiej ma także wymiar obywatelski, więc zarazem także polityczny. Nie wolno tego lekceważyć ani pomijać.

W sprawozdaniu szkolnym gimnazjum w Wejherowie z 1935 roku napisano, że działa w nim *Regionalne Koło Kaszubskie* – od trzech lat. Zostało ono *zorganizowane przez uczniów klas wyższych*. I podkreślono dalej: *Jako cel postawiło sobie Koło: 1) pielęgnowanie swoistej kultury miejscowej – duchowej i materialnej – oraz pogłębienie indywidualnych wartości obywatelskich*.

Pogłębianie indywidualnych wartości obywatelskich! Tutaj kontekst kulturowy, tożsamościowy, etyczny i obywatelski uzyskuje wymiar osobowościowy. My wszyscy, którzy zajmujemy się kaszubską edukacją, winniśmy stawiać sobie pytanie: czy, w jakim zakresie, na ile skutecznie, z jaką determinacją i na bazie jakich reguł tworzymy w praktyce demokratyczny ideał osobowości młodego Kaszuby i młodej Kaszubki!? Musimy sobie zadawać pytania: Czy i w jaki sposób edukacja kaszubska wpływa na kształtowa-

nie postaw obywatelskich? Jak wpisuje się w dyskurs tożsamościowy na Pomorzu i jakie jest jej znaczenie w animowaniu edukacji międzykulturowej, a więc w procesie wzajemnego poznawania się Pomorzan? Pomorzan coraz bardziej zróżnicowanych kulturowo.

To nie są pytania akademickie – one dotyczą bardzo ważnej kwestii kształtowania się regionalnej wspólnoty obywatelskiej. I w tym kontekście pojawiają się podstawowe pytania: czy jako Kaszubi chcemy w tym procesie uczestniczyć, być podmiotem dającym poważne propozycje i oferującym atrakcyjne rozwiązania? Czy może raczej wolimy się zamykać we własnym, izolowanym świecie?

Takie zamknięcie może się pojawiać jako jakaś pokusa, ale od razu sobie powiedzmy: nie tylko edukacja kaszubska, ale w ogóle nasze trwanie, rozwój i pielęgnowanie własnej kultury, podtrzymywanie tożsamości etc. będą możliwe jedynie wtedy, gdy Polska będzie demokratyczna! Gdy w demokratycznej Polsce będą przestrzegane prawa mniejszości. Gdy będzie można być wolnym obywatelem. Gdy będzie można być sobą – bez ryzyka nacisku asymilacyjnego. Bez narzucania jedynej prawdziwej i akceptowanej tożsamości. Bez stygmatyzowania z tytułu tego, że jesteś jakiś inny...

Nie zapominajmy o tym, że edukacja kaszubska ma nie tylko wymiar kulturowy, ale jest jednocześnie edukacją obywatelską. Że jest elementem koniecznym pomorskiej edukacji regionalnej i jednocześnie edukacji międzykulturowej. Może się realizować i rozwijać wyłącznie w warunkach demokratycznej otwartości. I zarazem powinna kształtować postawy akceptacji dla takiej otwartości (ks. J.S. Pasierb: *Cieszę się, że jesteś inny*). Że obok otwartości jej fundamentem jest także poszanowanie podmiotowości, zaangażowanie, twórczy wysiłek, uważność i empatia oraz niezgoda na uprzedzenia, dyskryminację i nienawiść. Czyli brak obojętności.

Pamiętajmy, że Bolesław Miciński w dramatycznym eseju o wojnie pisał: *Nie można rozpętać bezkarnie „słusznej” nawet i „sprawiedliwej” nienawiści. Uczucie nienawiści raz rozpętane – przez samą swoją dynamikę wyzwala w człowieku wszystkie potępione i na dno świadomości zepchnięte uczucia*. Nienawiść uderza nie tylko w tego, wobec którego jest skierowana, ale i tego, kto jej ulega i się nią kieruje.

Jest naszym powołaniem i powinnością dbać o to, aby następne pokolenia Kaszubów wzrastały w szacunku dla własnej kultury, chciały podejmować wysiłek jej rozwijania i twórczego odpowiadania na wyzwania, jakie przyniesie przyszłość. A jednocześnie aby miały głębokie, uwewnętrznione przekonanie, że demokracja jest kluczem do tego, co nazywamy upodmiotowieniem etycznym i obywatelskim.

Jestem przekonany, że temu wyzwaniu jako środowisko związane z kaszubską edukacją sprostamy.

CEZARY OBRACHT-PRONDZYŃSKI

Opublikowany tekst jest treścią wystąpienia na Kongresie Nauczycieli Języka Kaszubskiego w Gdańsku, w dniu 13 września 2025 r.

KASZĘBSCZÉ KÔRBIÓNČI W INTERNECE

Wnetka 30 sztěk lédzy z całi Pòłszi, a téż nié blós stądka, òd pòrà miészcy bierze ùdzél w Kaszëbsczich Kôrbióncach w Internece. To są zéńdzenia online, gdzie ùczásnicë przez dwie gòdzënë na tidzén gòdają pòd òkã a ùchã szkólny ò rozmajitèch sprawach pò kaszëbskù.

Projekt je ùdètkòwiony przez Ministerstwò Bènowèch Sprawów i Administracji. Mò słužec rozwijaniu kòmunikacjowèch kòmpetencjów ùczásników, jaczi pòdzielony są na dwie grèpè: spòdlowã i zaawansowonã. Westrzód bëtników są lédze ò rozmajitèch fachach a zajimnotach: sztuderzè, pòdjimcowie, samòrzãdarcze, prawnicè, psychologòwie, architekccè, akademicznè szkólny i nòlèznicè wszelejaczich bëtenrzãdowèch òrganizacjów. Są w rozmajitèch latach: òd 22 do 60. Geògrafno pòchòdają wnet z całi Pòłszi: jedna persona je z Krakòwa, dwie z Pòznania, sèdmè z Warszawè, dwie ze Gduńska, a są téż przedstòwcowie òd Bètowa,

Kòscérznè, Kartuz i Pùcka. Westrzód ùczásników je téż dwòje lédzy z Niemców. Kaszëbsczé kôrbiónczi w Internece są dlò nich ležnosçã do doskònaleniò kaszëbsczè gòdczi, pòznòwaniò nowi słòwiznè i cwiczeniò gramaticznèch kòonstrucjów. Westrzód témów bëłè ju taczè: spòrtowè zajimnotè, lubòtny twòrcowie pòpkùlturè, jestkù i rëzowaniè. Przed ùczásnikama pòstãpnè zéńdzenia i czekawè doswiòdczenia. W „Pòmèranii” chcemè pòkazac lédzy, jaczi z miłotè i pasji ùczã sã kaszëbiznè i chcã gadac pò kaszëbskù. W pòstãpnèch numrach prowadzãcò Kôrbiónczi Ana Cupa bãdze prezentòrowała bëtników projektu.

BARO WIELE GÒDÒM PÒ KASZĘBSKÙ, BÒ CHCÃ... W WARSZAWIE

Z doktorã Rafałã Gòłãbkã, wèkladowcã anielszczégò jãzëka na Radomsczim Ùniwersytece i szkòlnym w liceach we Warszawie gòdò Ana Cupa

Dobri dzén, Kaszëbò z Warszawè.

Dobri dzén. Witóm serdeczno.

Rafòł, më sã znajemè sztèrè lata. I më jesz pò pòłskù wierã nie gòdelè?

Jò mészlã, że tè mòsz rëcht.

Mòsz Tè wiãcy taczich lédzy? Lédzy, z jaczima nòtèrno gòdòsz pò kaszëbskù, a jak bë sã zdarzèło w jinym, to bë bëło cos dzywnégò.

Je wiele taczich personów, taczich lédzy na Kaszëbach. Dwie taczè òsobè, jaczè mie przèchòdają do głowè, to je Jiwóna Makùròt i Dark Majkòwsczi. Jò ni móm jich nigdè czètè pò pòłskù.

Tè jes rodzony w Radomiu?

Jo, to je pròwda. Jem rodzony w Radomiu, a mieszkóm we Warszawie. Jò bëł na sztudiach w Lublinie. Takze rozmajitè mòle w mòjim zècym bëłè. Nè, na Kaszëbach jò równak nigdè nie mieszkòł. Òd 25 lat mieszkóm we Warszawie.

I tam Tè gòdòsz pò kaszëbskù! Pòrà razy w tidzeniu zycher?

Terò baro wiele gòdóm pò kaszëbskù. Temù, że chcã. Mómè taczè karno drèchów na Messendzèrze. Òni mieszkają na Kaszëbach, ale téż w jinèch mòlach np. w Krakòwie. Mè do se zwònimè, nagrìwómè codzén krótczè wiadła tam. Piszemè téż pò kaszëbskù. Je tegò baro wiele i to je fejn. Bò czedès jò miòł ležnotã gadac pò kaszëbskù blós, jak jò bëł na

Kaszëbach. A terò je wiele rozmajitëch leżnotów. To je to nagrìwanié, ale téz są Kaszëbsczé Kòrbionczì, gdzie pò kaszëbskù w karnie jidze diskutérowac online. Më sã pòtikómë co czwiòrtk ò 7 wieczór i przez pòłtora gòdzënë gòdómë. Tak sã mòže baro nauczcëc kaszëbsczégò jãzëka. Bò to je zëwi jãzëk. To je baro fejn ùdba. Më so tedë òd se nawzòjno ùczimë.

Më Ce znajemë na Kaszëbach. Nie blòs jò, nie blòs Twòji drëszë.

Pò pròwdze?

Jo. Przenòmni dlò bëtników Kaszëbsczégò Diktanda Të jes znóny. Bò Të òd lat sztartëjesz i dobiwòsz. Tej jes kònkurencjà dlò wiele Kaszëbów. I jesz òd lat latecznëch Të przëjéżdżòsz na Latną Szkolã Kaszëbsczégò Jãzëka do Wieżëcë. Ale Twòje zaczkawienié kaszëbiznã zaczãło sã jesz rëchli?

To bëło baro dôwno temù. Jò bëł tedë mòże 12–13 lat stòri. Jò jachòł na taczé kòlonie na Kaszëbë, to bëło w Bòrskù kòl Wiela. I jò so tedë kùpił takã ksãżkã, prowadnik pò Kaszëbach. Të mie znòsz, jò baro lubiã rëzowac, i tak bëło òd wiedna. I téz wiedno lubiã czëtac ò tëch mòlach, gdzie jò jadã. I to dlò mie bëło cos, tam tedë jachac na to Pòmòrzë. I jò w tim prowadnikù przeczëtòł, że na Kaszëbach je dialekt kaszëbsczì i że òn je baro apartny i drãdzi. To bëło pòd kùnc 80. latów. I jò mësłòł, że jak jò przëjadã do tegò Bòrska, to wszëtcë mdã gòdelë pò kaszëbskù. Ale je wiedzec, tak nie bëło. Ale jesz jak më jachelë przez Wielé, to bëło tam wiele transparentów, gdzie bëło napisóné pò kaszëbskù. To bëł jaczis kònkùrs.

To bëł bòdòj Turniér Gadëszów, jezlë to bëło w zëlnikù?

Jo, to bëło w zëlnikù. Nòbarzi pamiãtóm lëtrã „ë” z tëch transparentów. Pamiãtóm mòje zadzëwienié, że: wejle, òni mają jaczës swòje apartné lëtrë.

Co Të zrobił z tim zaczkawieniem kaszëbiznã?

Tedë jesz nick. Pòzni bëła era Internetu. I tedë jò zaczął slëchac Radia Kaszëbë. I zazeròł na starnã Tòmka Fòpczi. I so scygòł jegò felietónë, slëchòł je. I jò sã tedë sóm ùcił kaszëbsczégò pisënkù. I pòzni mój drëch z Warszawë mie rzeknął, że je òrganizowónò na Kaszëbach Latnò Szkolã Kaszëbsczégò Jãzëka. I tak më z tim mòjim drëchã Bartkã jachelë i jezdzymë do dzysò.

Jak dôwno temù to bëło?

Dzëwiãc abò dzesãc lat temù. Nie pamiãtóm. Ale mësłã, że jò bëł latos dzesãti ròz na Latny Szkolë.

Co je taczégò òsoblëwégò w ti Latny Szkolë, że wiele lëdzy rok w rok tam chce bëc?

To je baro fejn leżnota, zëbë sã nauczcëc jãzëka. Mòże sã nauczcëc i pisënkù, i gramaticzi, i gòdczi. Je téz wiele kaszëbsczì kùlturë, historie, ò tim prawie je wiele wëkładów i zëndzeniów. To je taczi fòrmalny aspekt. A ten drëdzi, barzi niefòrmalny, to są lëdze: òd szkòlnëch do ùczãstników. Bëtnikama są baro rozmajiti lëdze i to je fejn, bò nie je jimrotno. Z niechtërnyma

Rafòł Gòłąbk

z nich më sã znajemë ju 10 lat. Më jesmë ju prosto drëchama.

A za czim to je Tobie wszëtkò pòtrzëbné? Të nie jes Kaszëbã, Të sã tu nie ùrodzył. Të tu nie mieszkòsz nawetka. I téz warkòwò nie zajimòsz sã za baro kaszëbsczim jãzëkã. A mòsz w se takã serdecznosc i nòtërnosc do kaszëbiznë.

Jò nie wiém, czemù to tak je. Na zòczãtkù to bëła cekawòsc. Nòbarzi drãgò bëła dlò mie gòdka. Przez pierszë mòże piãc lat Latny Szkolë jò mësłòł, że jò sã nigdë nie nauczã gadac swòbòdno pò kaszëbskù. Tam je wiele jinszych zwãków, dlò lëdzy z bütna to je drãgò sã nauczcëc. Nawetka terò, jak më gòdómë, to jò mùszã mësłëc i wcyg analizowac, jak jò co gòdóm i jaczich słówów ùziwóm. Mie bëło czedës lzi gadac pò słowackù niż pò kaszëbskù. Słowackò wëmòwa je dlò mie lżészò niż kaszëbskò. Terò jem barzi przënãcony, bò wicy gòdóm pò kaszëbskù. Ale to je wcyg cëzy jãzëk. A za czim to wszëtkò jesz? Jò mësłã, jò chcòł so ùdokaznic, że to bådze mòżebné.

A jak Të przëjéżdżòsz na Kaszëbë, jidzesz sztrasã, do krómù, do jaczis jinstitucje, czëjesz tã tam kaszëbsczì jãzëk?

Rafòł Gòłąbk i Ana Cupa

Kò żòł, nié za wiele. A nawetka czasã jò móm starã i zaczinóm gadac w krómie pò kaszëbskù, to lédze zdrzą na mie kask dzywno. Mòże to je temù, że jò nie jem młowi i że jò gòdóm pò lëterackù. Na przikłòd latos w Òstrzëcach jò szedł do krómù i gòdòł blòs pò kaszëbskù, a krómowò mie odpowiódała pò pòlskù. I jò chcòł reklamówkã, ale nie wiedzòł, jak to rzeknãc, tej jò rzeknãł „tuta”. A òna mie dała papierowã taszã. I sã òkòzało, że ta białka wszëtkò rozmiała. A jò późni sã dowiedzòł, że tuta to je wiedno papierowò, a jò tak pò pròwdze chcòł bidel. Le to mie drëszë późni wëklarowelë. Tak że lédze na Kaszëbach rozmieją, le nie chcã gadac.

Kaszëbi mają Ciebie ju przëjãtë za swòjégò?

Në tegò to jò nie wiém do kùńca. Wiele lédzy je baro pòzytiwno nastawionëch do mie. I to òd taczich baro wòznëch personów jò czuł mileczné słowa, jak Wastnò Danuta Pioch, Wastnò Bòżena Ùgòwskò. Jak jò spòtkòł Rómãna Drzëdzóna i Eùgeniusza Prëczkòwsczëgò, to òni rzekłë, że ten mój kaszëbsczy je fejn i sã zdzëwiony, że jò jem z Warszawë i tak fejn gòdóm pò kaszëbskù. To bëlë dlò mie baro mileczné słowa. Tej wiele lédzy gòdò, że jò terò to ju jem Kaszëbã. Ale tész bël taczni niemileczny przëtròfk na Zjezdze Kaszëbów. Bël tam jeden Kaszëba i jak òn sã dowiedzòł, że më jesmë z Warszawë i gòdómë pò kaszëbskù, to òn rzeknãł, że më jesmë „kùndle”. I to nie bël szpòrt. Dlò niego më bëlë jaczës farwòwónë lësë.

Jò jem z pòlnia Kaszëb i jò Ce tuwò dobrze rozmieją. I jò wiele razy miała czëtë, że jak jò jem z pòlniegò Kaszëb, to jò takò richtich Kaszëbka nie jem. Le jò w jaczims sztòce mòjégò zëcò jem òdpùscëła i taczich kòmèntérów prosto nie slëchóm. Mòsz pròwdã.

A Të sóm bë sã òdwòził i rzeknãł, że Të ju jes nòleznikã kaszëbsczy spòlëznë, że Të jes Kaszëbã?

Jò bë baro chcòł, pò pròwdze. Le jò sã wiedno kask bòjã, że chtos bë rzeknãł, a të jes z Warszawë, to të nie jes nasz. Tak a tak, Kaszëbi, Kaszëbë i kaszëbsczy jãzëk sã dlò mie baro wòzny. I z rokù na rok to sã stòwò wcyg wòzniészë. Jò nawetka czedës mësłòł, żebë mòże przecygnać na Kaszëbë. Jò bë rzeknãł, że to nie je niemòżebné. Mòże czedës jo.

Wiész, jò znają wiele dozdrzeniałëch lédzy, co chcã sã ùczëc kaszëbsczëgò jãzëka. I czasã mëszlã, że to je taczni renesans naszì mòwë. A Të jak na to wzeròsz?

Jò mëszlã, że je ten renesans. Jò sóm widzã westrzòd mòjich drëchów i drëszków z Kaszëb. Sã tam taczni lëdze, co nigdë nie gòdelë pò kaszëbskù, a terò na nowò òdkriwają swòje kòrznie i chcã sã ùczëc gadac. Je pò pròwdze wiele taczich lédzy. Dzysdnia je fejn bëc Kaszëbã, pòkazëwac swòjã apartnosć.

Je cos taczëgò, co Ciebie nerwës robi w Kaszëbach? Rzekni pierszi, a tedë jò Cë rzekã, co mie robi nerwës.

Gwëсно to, że wiele z nich nie chce gadac pò kaszëbskù. To, że nie chcã, żebë jich dzecë ùczëlë sã kaszëbsczëgò w szkòle, że gòdają, że to je za wiele tegò, pò co jim ten kaszëbsczy, lepi, żebë òne sã ùczëlë anielsczëgò abò niemiecczëgò. To je baro kòmùdnë dlò mie, temù że ti lédze nie rozmieją, że to je jich juwernota. Jeżlë te dzecë nie nauczã sã jãzëka, to ta kaszëbizna pùdze prëcz. Tész nerwës robiã mie lédze, jaczi bë chcelë kaszëbsczy jãzëk łączëc blòs ze wsã. To je baro niefëjnë. I co jesz? Në, mòże tész taczni Kaszëbi, co sã za baro bùszny. Òni nie sã tolerancyjni, òni akceptëją blòs Kaszëbów z krwi a gnòta, a reszta to sã dlò nich kùndle. To, mëszlã, wszëtkò. A co ù Ce?

Mie nerwës robiã Kaszëbi, jaczi, wiém, że gòdają pò kaszëbskù, ale sã zgniłi, żebë gadac. A gòdanië pò kaszëbskù to je to, co Të rzeknãł na pòczãtkù, to je takò nadaktiwnota mùskù, më mùszimë przë tim wiele mëslec i dac temù czas i energiã. Wiele Kaszëbów rzecze 2–3 zdania pò kaszëbskù a tej prëchòdò na pòlsczy. To je dlò mie baro smùtnë. Kò nasza tatczëzna brëkùje tegò, żebë më dërch gòdelë pò kaszëbskù. I wiész, że jò czãsto jakno pòzytiwny przikłòd dówóm Ciebie.

Dzãkùjã. Jò sã ceszã, że jò taczim przikładã mògã bëc. To je dlò mie wiòldzë achtnienia. Jò latos tész jem zdòł egzamin na szkòlnëgò kaszëbsczëgò jãzëka. To je dlò mie taczë ùkòrunowanië tëch wszëtëczich mòjich dzëjaniów. Ale jesz wiele przede mnã. To nie je kùnc mòji kaszëbsczy dardzi.

To czëgò jò Cë mògã zëczëc na ti kaszëbsczy stëgnie?

Jesz barzi i czãscy bëwac na Kaszëbach, jesz barzi w tã spòlëznã wchadac. Jesz wiãcy tegò jãzëka ùzëwac. I wiele dobrëch zëndzeniów z Kaszëbama. Bò to mie dówò baro wiele redotë.

To jò Cë prawie tegò zëczã. A jesz, mòże w przindnoce przecygniãcò na Kaszëbë.

Jo, jo. To mòże tész czedës.

Dzãka, Rafòł, za gòdkã. Do ùzdrzeniò tej, nié blòs na Kaszëbach, ale tész na Kaszëbsczich Kòrbiònkach w Internece.

Jo, do ùzdrzeniò.

EUROPEJSKIE DNI DZIEDZICTWA W WARCINIE

Warcino jest dużą wsią o bogatej przeszłości. Przynależy do gminy Kępicze położonej pośród wzgórz morenowych porośniętych lasami. Zdecydowanie przyciąga turystów oraz mieszkańców okolicznych miast i miasteczek. W gminie odbywa się wiele wydarzeń, takich jak coroczne Dni Kępic, Bieg im. Elżbiety Garduły, Maraton Rowerowy Pomorza Środkowego; nad Jeziorem Korybskim jesienią odbywa się Grzybobranie, zimą Morsowanie. W tym roku w Warcinie zorganizowano Europejskie Dni Dziedzictwa (EDD).

Idea organizacji Europejskich Dni Dziedzictwa narodziła się 3 października 1985 roku w Granadzie podczas II Konferencji Rady Europy. Celem jest umożliwienie mieszkańcom Starego Kontynentu bezpłatnego dostępu do zabytków, kultury i edukacji. To wspólna inicjatywa Rady Europy i Unii Europejskiej. W Polsce EDD to przede wszystkim program edukacyjny, podczas którego organizowane są wycieczki, wystawy, wykłady, koncerty i konkursy przybliżające lokalnym społecznościom historię i kulturę ich regionu. Ogólnopolskim koordynatorem jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Trzeba w tym miejscu wspomnieć, że poszanowanie spuścizny historyczno-kulturowej jest warunkiem do zachowania własnej kultury i tożsamości, zwłaszcza w dzisiejszym zglobalizowanym świecie, gdzie istnieje ryzyko utraty unikalnych wartości.

W obchody EDD włączyły się również Biblioteka „Pomerania” filia Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marii Dąbrowskiej w Słupsku oraz punkt informacji europejskiej Europe Direct Słupsk, który

funkcjonuje przy Centrum Inicjatyw Obywatelskich w Słupsku.

W niedzielę 14 września 2025 roku w dawnym pałacu Bismarcka, Żelaznego Kanclerza, w przepięknej białej sali, w której ongiś odbywały się bale, prezentowano wystawę „Twórcy ludowi Powiatu Słupskiego w fotografii Jana Maziejuka”. Obszerne drzwi, przy których zachowały się oryginalne klamki zapadkowe, prowadzą wprost na taras, bo nie ma tam przedsiionka czy korytarza, który oddzielałby białą salę od bogatej zieleni parku podworskiego. Zainteresowanie ekspozycją fotograficzną było znaczące, tym bardziej że obok zdjęć znakomitego fotografa reportażysty Jana Maziejuka eksponowane były prace uczniów Technikum Leśnego w Warcinie (rzeźby, kolaże i sztuka dekoracyjna). Uwagę gości przyciągał sufit białej sali zdobiony oryginalnymi herbami oraz dekoracją sztukatorską z widocznymi elementami ornamentyki wstęgowej. Pałac odznacza się złożoną bryłą, zachwyca historycznym bogactwem. Dziś pełni funkcję edukacyjną, jest siedzibą Technikum Leśnego.

ODROBINA PAŁACOWEJ HISTORII

Od roku 1485 Warcino (niem. Varzin) było wsią lenną pruskiego rodu von Zitzewitzów. Pierwszym wspomnianym w źródłach właścicielem Warcina był Heinrich von Zitzewitz. Od roku 1660 majątkiem władał Otto von Massow, który z kolei sprzedał Warcino Adamowi Joachimowi von Podewilsowi. Po jego śmierci w roku 1765 Warcino przeszło w ręce Wernera von Podewilsa, szambelana rodu królewskiego¹. Po jego śmierci w roku 1804 majątkiem zawiadywała córka szambelana, która wychodząc za mąż w roku 1809, wniosła w posagu Warcino rodzinie Blumenthalów².

Europejski konflikt trwający od 1618 do 1648 roku pomiędzy protestanckimi państwami Cesarstwa Rzymskiego (I Rzeszy), wspieranymi przez inne państwa europejskie, a katolicką dynastią Habsburgów miał wpływ na zniszczenie majątku. Podobnie było podczas wojny siedmioletniej (1756–1763) pomiędzy Wielką Brytanią, Prusami i Hanowerem a Francją, Austrią, Rosją, Szwecją i Saksonią. Takie były czasy, konfliktom zbrojnym nie było końca.

W 1867 roku majątek nabył ówczesny prezes rady ministrów hrabia Otto von Bismarck-Schönhausen, który został wyniesiony do godności księcia i kanclerza Rzeszy w roku 1871. Nabył on majątek od Wernera Ewalda von Blumenthala, który w wyniku wojny prusko-austriackiej stracił pieniądze na giełdzie. Ten zakup pozwolił Bismarckowi stworzyć swoją ulubioną rezydencję, która pozostała w posiadaniu jego rodziny do roku 1945³.

Część frontowa pałacu została wybudowana w latach 1655–1664 przez pierwszych właścicieli – ród von Zitzewitzów⁴. Po przejściu Warcina przez rodzi-

nę von Bismarcków pałac był w złym stanie technicznym. W 1872 roku do gmachu dobudowano obszerne skrzydło wschodnie.

Dziś w skład zespołu pałacowo-parkowego i folwarcznego wchodzi: pałac, ryglowa stajnia z wozownią, budynek dawnej rządcówki usytuowany obok bramy wjazdowej, obora dworska i połączenie parku pałacowego. W całym tym „obejściu” istotny jest neoklasycyzyczny pałac. Obiekt pobudowano na planie czterech prostokątów z wieżą pałacową umieszczoną między częścią zachodnią a skrzydłem. Wnętrze obejmują neorenesansową salę reprezentacyjną z odkrytymi herbami na suficie, zabytkową salę myśliwską z trofeami, salę białą i gabinet z czasów Bismarcka. W pałacu zachowały się oryginalne drewniane stropy i kominki, piwnice ze sklepieniami kolebkowymi, a na lastrykowej posadzce holu widnieje mozaika z herbem rodzowym von Bismarcków⁵. Wiele elementów – takich jak meble, kolumny z piaskowca, wewnętrzne schody z oryginalnego czerwonego marmuru i żeliw-

¹ A. Świetlicka, E. Wisławska, *Słownik historyczny miast i wsi województwa słupskiego*, Słupsk 1998, s. 239.

² *Pałac w Warcinie*, online: <https://dipp.info.pl/baza-dipp/pomorskie/powiat-slupski/gmina-kepice/palac-warcino> (dostęp: 24.09.2025).

³ A. Świetlicka, E. Wisławska, *Słownik historyczny...*, s. 238.

⁴ P. Pilak, *Walory historyczno-przyrodnicze okolic Warcina*, Warcino–Słupsk 2006, s. 21.

⁵ Tamże, s. 21.

ne balustrady – wciąż służy dzisiejszym mieszkańcom i pałacowym gościom.

ŚWIĘTOWANIE W PAŁACU

W ramach wrześniowych obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa w Warcinie odbył się koncert, zorganizowano wystawę, odbyła się również pewnego rodzaju rekonstrukcja historyczna – pokaz mody epok dawnych. Pośród owej historycznej scenerii o dziejach pałacu i okolicy opowiedziała Antonina Baj, emerytowana nauczycielka historii w Technikum Leśnym w Warcinie. Po wykładzie rozpoczął się przepiękny pokaz mody pałacowej z elementami teatru, który niewątpliwie zachwyił przybyłych na wydarzenie gości. Doktor Aneta Aleksandra Duda z Instytutu Historii Uniwersytetu Pomorskiego w Słupsku w swojej wypowiedzi nawiązała do kultury materialnej i obyczajowości rodów ziemiańskich i arystokratycznych, skupiając uwagę głównie na wieku XIX. Wzmiankowała o życiu codziennym, o strojach i dodatkach, jakie wówczas były w modzie. W roku 1815, czyli roku narodzin Bismarcka, zaczęła się w Niemczech epoka *biedermeier*, o której wspomniała prelegentka. Panie zrzeszone w Kole Kultury Materialnej XIX Wieku „Secesja” z gracją prezentowały zrekonstruowane, bogato zdobione suknie; nie brakowało również panów w kontuszach i czapach futrzanych zdobnych w pióra. Rekonstruktorzy przenieśli widzów w świat bogactwa i barw. Goście z zapartym tchem obserwowali ów pokaz, wsłuchując się jednocześnie w historię. W holu parterowym panie podawały aromatyczną herbatę z konfiturą i częstowały ciasteczkami korzennymi. Tuż przy oknie stała drewniana ława nakryta białą serwetą w ludowym stylu, a na parapetach pyszniły się kwiaty późnego lata: słoneczniki i hortensje bukietowe.

Goście przeszli na taras, by w otoczeniu parku podworskiego zachwycać się muzyką i śpiewem duetu

Isza & Adi. Wystąpiły też chór *Pólnuta* i zespół *Kępiczanki*, bez których lokalna przestrzeń kulturowa nie byłaby sceną dopełnioną. Uniwersytet Trzeciego Wieku w Kępicach wraz z Centrum Opiekuńczo-Mieszkalnym i Środowiskowym Domem Samopomocy zaskoczyły pokazem mody, tworząc atmosferę szczeroci i zadowolenia. Stroje, które prezentowano, zostały uszyte w Kawiarence Krawieckiej, która powstała w projekcie „Uniwersytet Trzeciego Wieku dla społeczności”.

⁶ Ch. Graf von Krokow, *Bismarck. Biografia*, Warszawa 1997, s. 215.

OSOBOWOŚĆ ŻELAZNEGO KANCLERZA

Niewątpliwie pałac w Warcinie jest perłą w koronie zabytków powiatu słupskiego, a już na pewno gminy Kępcice. Jak wspomniano powyżej, ów obiekt i jego otoczenie należały ongiś do ulubionych letnich rezydencji Ottona von Bismarcka, kanclerza Rzeszy, pruskiego i niemieckiego polityka, który odegrał główną rolę w procesie zjednoczenia Niemiec. Jego słynna mowa, o której dywagują historycy, wygłoszona w Reichstagu 6 lutego 1888 roku, miała charakter testamentu. Bismarck mówił o zagrożeniach, wyzwaniach i frontowym położeniu Rzeszy Niemieckiej⁶. Hrabia Christian Graf von Krockow, na którego książkę powołuję się w tym materiale, opisuje Bismarcka jako człowieka o bardzo skomplikowanej naturze, rozchwianej osobowości, gwałtownika politycznego, człowieka próżnego, choć oddanego sprawie, który potrafił kochać, lecz silniejszy był w nienawiści, który kreował wrogów, aby ich zwalczać. Z pewnością należał do grona wybitnych osobistości swego czasu i swego narodu, którego zdecydowanie obawiali się Polacy. Bismarck żądał posłuszeństwa nawet od cesarza, choć cesarza wielił ponad miarę. Zasztywał się w swej wiejskiej posiadłości, by jeździć na ukochanym koniu, rozmawiać z drzewami i smakować ogromne ilości jedzenia. Kłopoty zdrowotne Bismarcka spowodowały, że jego pobyty w Warcinie były coraz dłuższe, a po dymisji w 1890 roku zamieszkał tu na stałe. Po śmierci Żelaznego Kanclerza w roku 1898 majątek przejął jego syn Wilhelm, a następnie wnuk Wilhelm Mikołaj⁶.

Spacerując wokół obiektu, natknąć się można na symbole miłości kanclerza do zwierząt, szczególnie ukochanych koni i psów, dogów niemieckich. Na południowej ścianie pałacu znajduje się wykonana z brązu płyta, która przedstawia ulubionego konia Schmetterlinga (Motylka). W parku znajduje się też psie cmentarzysko, gdzie na kamiennych tabliczkach widnieją imiona psów kanclerza. Tak oto biografia pióra hrabiego von Krockowa ukazuje wiele twarzy pruskiego i niemieckiego polityka, który pozostawił w swym gabinecie ogromny stół, dwa gdańskie kredensy i żyrandol wykonany ze zrzutów poroży jeleni oraz trofea myśliwskie zdobiące ściany. W sali kominkowej najokazalej prezentuje się glazurowany kominek w butelkowej zieleni i o przebogatej dekoracji z herbami Alzacji, Lotaryngii i Prus. Tworzą pamiątkę po wojnie francusko-pruskiej, którą przygotowywano w tym właśnie gabinecie. Jest też na nim popiersie cesarza Wilhelma I i motto rodowe Bismarcków: *In trinitate robus* (W trójcy siła)⁷.

⁶ Ch. Graf von Krockow, *Bismarck. Biografia*, Warszawa 1997, s. 215.

DĘBY I BUKI

Oczywiście pałac ma bogatszą historię. Sięga ona roku 1664, kiedy powstała najstarsza, zachodnia część budynku. Majątek został kupiony przez Bismarcka dopiero w roku 1867 i od tamtego czasu był wielokrotnie rozbudowywany i przebudowywany. Od 1946 roku służy jako siedziba Technikum Leśnego w Warcinie, szkoły z tradycjami, w której tableau uczniów i nauczycieli dumnie wypełniają pałacowy hol. Młodzież uczy się w klasach, w których pozostawiono oryginalne piece. Jeden z nich stoi na nogach w kształcie lwów trzymających tarcze herbowe, drugi ma nogi z postaciami świętych, herby Bismarcków i Massowów.

Na terenie kompleksu pałacowo-parkowego znajduje się sentymentalny park z cennym starodrzewem, a w nim leśne źródło, ogród botaniczny, kaplica Bismarcków oraz pięknie odrestaurowana ryglowa stajnia z wozownią. Na ścianie wozowni umieszczono tablicę upamiętniającą dyrektora Technikum Leśnego Piotra Mańkę, dla którego szkoła leśna w Warcinie była miejscem najważniejszym w życiu.

Nieopodal pałacu znajduje się – poprowadzona w kształcie pętli okalającej kompleks pałacowo-parkowy – leśna ścieżka edukacyjna o długości 2,8 km. Na przystankach ścieżki zlokalizowano tablice edukacyjne, obiekty małej retencji wodnej, platformę widokową i obiekty zagospodarowania turystycznego. Na przystanku noszącym nazwę Czarcia Góra można zobaczyć ruiny kaplicy von Bismarcków oraz płyty nagrobne członków rodu. A nad nimi buki i dęby kołyszą swe gałęzie, przypominając wielką historię.

Jest jeszcze jeden znaczący element, który znajduje się przed wejściem do kompleksu, a mianowicie betonowy pomnik Marii Konopnickiej.

Park założony w XVIII wieku przechodzi w las bukowo-dębowy z okazami starodrzewu i pozostałościami dawnej alei. Królują tam wiekowe dęby, dalej świerk i lipa kłaniają się światu, przetrwały.

Tegoroczne Europejskie Dni Dziedzictwa odbyły się pod hasłem „W stronę architektury. Młode dziedzictwo”. Udowodniły, że pałac w Warcinie jest prawdziwą perłą lokalnego dziedzictwa, a jego historia wciąż inspirowa.

Koordinatorką Europejskich Dni Dziedzictwa w Warcinie była Elżbieta Rosiak, organizatorami – Uniwersytet Trzeciego Wieku w Kępicach oraz Technikum Leśne w Warcinie. Wydarzenie wpisało się w program „Seniorzy w akcji”, którego operatorem jest Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „ę”. Program finansuje Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności, a jego celem jest wspieranie seniorów i par międzypokoleniowych w realizacji własnych projektów, w tym aktywizowanie ludzi w ramach uniwersytetów trzeciego wieku.

DANUTA MARIA SROKA
STARSZY KUSTOSZ MBP W SŁUPSKU
BIBLIOTEKA „POMERANIA”

⁷ A. Świątlicka, E. Wisławska, *Słownik historyczny...*, s. 239.

LISTY

SZANOWNI PAŃSTWO,

nawiązuję do wystawy pod tytułem „Nasi Chłopcy, mieszkańcy Pomorza Gdańskiego w armii III Rzeszy” oraz do artykułu w „Gazecie Wyborczej” z dnia 25.07.2025 r.

Jestem Gdańszczanką urodzoną w wolnym mieście Gdańsku, pamiętam okres przedwojenny, II wojnę światową i lata powojenne. Moi rodzice należeli do polskiej mniejszości narodowej. Ojciec, pracownik Poczty Polskiej w Gdańsku, został piątego października 1939 r. rozstrzelany na Zaspie. W młodości był powstańcem wielkopolskim, górnośląskim oraz walczył w 1920 r. w obronie Warszawy. Moja mama wraz z nami, dziećmi (8 i 4 lata), schroniła się w ostatnich dniach sierpnia 1939 r. u swoich rodziców w Kartuzach (Kaszuby), aby przetrwać, jak się wydawało krótkotrwałą, wojnę z Niemcami. Stało się inaczej. Zaraz po wkroczeniu wojsk niemieckich hitlerowcy dokonali pierwszej publicznej egzekucji w Kartuzach, w lasku na Wzgórzu Wolności. Zginęło wielu znamiennych obywateli miasta. Następne morderstwa odbywały się przeważnie w kaszubskich lasach, także w kartuskim więzieniu i na ulicach.

W listopadzie 1939 r. rozstrzelano w Piaśnicy k. Wejherowa około 12 tys. Pomorzan, głównie Kaszubów. W samym powiecie kartuskim zginęło w ciągu jesieni 1939 r. co najmniej 230 ludzi. W Stutthofie, obozie koncentracyjnym, utraciło życie 65 tys. osób, obywateli Pomorza Gdańskiego.

Po stronie okupanta gdańskim namiestnikiem Hitlera był od 1933 r. Bawarczyk Albert Forster. Jako gorliwy wykonawca poleceń Führera, jego gorący zwolennik, z energią zabrał się do likwidacji polskości na Pomorzu Gdańskim. Likwidacja polegała głównie na wynarodowieniu całych grup społecznych, wywożeniu do obozów koncentracyjnych – nie tylko do Stutthofu, ale także do Dachau, Mauthausen, Gusen i innych. Wdowy po tych męczennikach były wysiedlane ze swoich mieszkań, a ich mieszkania zajmowali przesiedleńcy z Raichu – Niemcy, wysocy urzędnicy państwowi, członkowie partii NSDAP (Narodowa Socjalistyczna Niemiecka Partia Pracy) oraz działacze SA i SS, postrach wszystkich Polaków. Co do pozostałej ludności Pomorza Forster wpadł na szatański pomysł wprowadzenia podziału ludzi na grupy. I tak w mojej pamięci utworzono cztery grupy narodowościowe.

I grupa – Reichsdeutch, to narodowi Niemcy, zasiedleni jeszcze w czasie zaboru pruskiego, stali obywatele niemieccy.

II grupa – Volksdeutch, byli to Polacy przyznający się do jakichś koneksji z obywatelami niemieckimi lub powiązani rodzinnie z Niemcami.

III grupa – Eingedeutch, czyli niemczeni, były to przygotowane przez Niemców, władze partyjne, listy pozostałych mieszkańców miast i wsi. Ta grupa obejmowała licznieszą część polskich obywateli Pomorza.

IV grupa to pozostałe osoby, nieprzynależące do żadnej z powyżej wymienionych grup.

Od intensywności działań starostów poszczególnych powiatów, niemieckich landratów, od stosowanych przez nich środków przymusu zależała możliwość podpisania lub niepodpisania listy.

Landratem powiatu kartuskiego był Herbert Busch, narodowy fanatyczny partyjniak, przyjaciel Alberta Forstera, którego celem było zgłoszenie Hitlerowi, że zgodnie z jego decyzją nie ma Polaków na Pomorzu Gdańskim. Ponadto, młodzież z III grupy można było włączyć do niemieckiego wojska.

Pamiętam z tamtego okresu niezliczone dyskusje, rozważania w rodzinie i wśród zaufanych znajomych, co robić, podpisać listy czy nie. Podpisanie listy znaczyło wyrzeczenie się polskiego obywatelstwa, co uważano za hańbę, niepodpisanie – groziło licznymi represjami. Niemcy zastosowali wobec Polaków z Pomorza podły szantaż. Wszyscy pamiętali liczne zbrodnie niemieckie dokonane w pierwszych miesiącach ich rządów.

W 1940 r. zorganizowano w powiecie kartuskim 96 siedzib partii NSDAP, w samych Kartuzach (6 tys. mieszkańców) 12. Mój wujek, brat mojej mamy, Alfons Kruczyński, gimnazjalista przed maturą, wraz z kilkoma kolegami zdecydowanie odmówił podpisania III grupy. Wkrótce został aresztowany, podobnie pozostali zbuntowani. Nikt nie wiedział, gdzie są. Moja babcia dowiedziała się, że są zamknięci w kartuskiej wieży wodociągowej. Była jesień, babcia udała się tam, aby zobaczyć syna. Zabrała ciepłą bliznę i trochę żywności. Uprosiła dozorcę niemieckiego, który znał babcie, starą mieszkankę Kartuz, i wpuścił ją na widzenie z synem. Asiu, tak wołano na Alfonsa, zmienił bieliznę. Zwrócona używana miała liczne ślady krwi; był bity. Radził się matki: „Mamo, co mam zrobić? Postawiono mi ultimatum, grozi mi albo wojsko niemieckie, albo obóz koncentracyjny”. Babcia odpowiedziała: „Synu, musisz sam zdecydować, każda moja rada będzie zła”.

Ponieważ były przypadki dezercji z wojska niemieckiego, zwłaszcza na froncie zachodnim, a nawet przyjmowania tych Polaków do armii polskiej, młodzi ludzie mieli nadzieję i szansę, że im też się uda mimo gróźb rozstrzelania. Ci, którzy trafili na front wschodni, takiej szansy nie mieli. Stalin nie tolerował dezercji Polaków i w najlepszym razie jeńców wysyłał na Sybir. Grupa kartuskich Polaków w woj-

Fot. Agnieszka Grabowska / Materiały prasowe Muzeum Gdańska

sku niemieckim początkowo została przydzielona do Francji, jednak Niemcy szybko nabrali podejrzeń co do ich zamiarów i pechowcy, wśród których był mój wujek, zostali przewiezieni na front wschodni. Przesyłał piękne listy pisane również po polsku mimo ostrego zakazu i kar. Przy ostatnim pożegnaniu wujka z rodziną, gdy wyruszał na front, powiedział: „Albo wrócę w innym mundurze, albo nie wrócę nigdy”. Niestety sprawdziło się to drugie. Wujek zginął gdzieś nad Donem w mundurze, którego nienawdził.

Jako dziecko doświadczyłam całej grozy tamtego okresu. W mojej klasie (był obowiązek nauki w niemieckiej szkole) były także polskie dzieci, większość była półsierotami. Ojcowie zostali zamordowani po wejściu Niemców albo zginęli w obozach śmierci. Matki, zwykle bez zawodu, jedynie gospodynie domowe, w wielkiej biedzie samodzielnie wychowywały dzieci. Przeżycia tamtych lat zakodowały się w umysłach dzieci i przetrwały do końca ich życia.

Pomimo represji i szykan ze strony okupanta powstała i działała na Pomorzu Gdańskim tajna organizacja do walki z Niemcami pod nazwą Gryf Pomorski. Większość członków została wytropiona i zamordowana.

Z wielkim smutkiem zauważam brak znajomości historii, brak zrozumienia i tolerancji, niesprawiedliwe oskarżenie ludności Pomorza, w tym Kaszubów, o niemieckość, o zdradę ojczyzny, ochotnicze przystępowanie do niemieckiego wojska. Takie opinie wygłaszają zarówno osoby prywatne, jak i urzędowe. Prawdą jest, że cała Polska walczyła z okupantem i cała Polska, także Pomorze, w tym Kaszubi, poniosła ofiarę za wolność.

Z poważaniem

STEFANIA KOZIAROWSKA
10.09.2025 R., SOPOT

PS Co do niektórych faktów i liczb, upewniłam się, opierając na opracowaniach tematycznych. Dołączam spis literatury:

1. Dieter Schenk, *Albert Forster, gdański namiestnik Hitlera*, 2002.
2. *Dzieje Kartuz*, red. Waław Odyniec, Mieczysław Widernik, 2001.
3. Ks. Leszek Jażdżewski, *Nekropolia męczenników II wojny światowej. Historia cmentarza Zasp*, 2012.
4. Franciszek Szczęsny, *Gryfowy szaniec*, 2012.
5. Barbara Szczepuła, *Dziadek w Wermachcie*, 2007.

TOŻSAMOŚĆ – KOMPETENCJE – PRZYSZŁOŚĆ!

Słowa w tytule tego tekstu są dewizą Prywatnej Szkoły Podstawowej „Naja Szkòła” w Wejherowie. Kiedy zakładaliśmy tę placówkę w 2017 roku, nie mieliśmy wątpliwości, że tym, co powinno wyróżniać szkołę kaszubską, jest wszechstronna oferta edukacyjna, która da dzieciom klucze do wielowymiarowego współczesnego świata oraz ten najważniejszy – do własnego, kaszubskiego domu.

Cieszę się, że „Naja Szkòła” uczestniczy w procesie kształtowania się kaszubskiej edukacji etnicznej, że uczestniczymy w dyskusji, która nabiera coraz to nowszych wymiarów i której elementem był wrześniowy Kongres Szkólných Kaszëbsczégò Jãzëka. To wydarzenie nie przeszło bez echa, dlatego chcę podzielić się kilkoma opiniami i refleksjami, do których Kongres mnie zainspirował.

1

Mocny głos w debacie prof. Cezarego Obracht-Prondzińskiego warto mieć w pamięci. Poruszone w nim wątki zapamiętam w następujący sposób:

Kaszubska edukacja etniczna – której szczególną formą jest edukacja językowa – i pomorska edukacja regionalna to nie dwa odrębne światy, lecz dwie wzajemnie przenikające się płaszczyzny. Musimy pamiętać, że kaszubskie światy lokalne są bardzo różne i wymaga to od nas szczególnej wrażliwości. Tożsamościowo jesteśmy zróżnicowani: od postaw eskapistycznych po etnocentryczne. Ta pełna skala poglądów jest faktem, z którym w praktyce edukacyjnej musimy się zmierzyć. Naszym obowiązkiem jest poznawać te różne perspektywy, rozumieć je i umieć wyjaśniać własne stanowisko – nie narzucając innym, kim mają być. Różnorodność może być zasobem, ale może też stać się przekleństwem, jeśli nie nauczymy się jej mądrze wykorzystywać.

Mamy do czynienia z różnymi wymiarami kultury kaszubskiej: archaicznej i zakorzenionej, folklorystycznej, artystycznej i pop. Wszystkie te wymiary muszą być ze sobą powiązane, a naszym zadaniem jest zadbać, aby w procesie edukacji nie ignorować żadnego z nich.

Ważny jest także wymiar etyczny. Kaszubska edukacja oznacza uznanie prawa do istnienia. Mamy prawo być Kaszubami i to naszą sprawą jest, jak będziemy się definiować. Jeśli chcemy być uczciwi wobec

siebie i wobec innych, musimy móc swobodnie mówić o wszystkich aspektach naszej historii i pamięci. To my mamy prawo określać, kto jest „nasz”.

Nie można pominąć wymiaru obywatelskiego. Chodzi tu o wartości jednostkowe, o to, jak kształtujemy demokratyczne postawy młodych Kaszubów i jak budujemy demokratyczno-regionalną wspólnotę. Pytanie brzmi: czy my, Kaszubi, chcemy być w tym procesie podmiotem? Bo tylko wtedy, gdy można być sobą, można też w pełni być obywatelem. Polska i nasz region muszą być demokratyczne.

Trzeba pamiętać jeszcze o jednym. Jeśli ktoś ma pokusę, by nie lubić innych wokół nas, niech uświadomi sobie, że my, Kaszubi, też jesteśmy inni. Wokół nas jest coraz więcej nienawiści i coraz więcej języka pogardy. Naszym powołaniem jest troska o to, by następne pokolenia wzrastały w szacunku do kultury – zarówno własnej, jak i cudzej. Musimy też mieć głębokie przekonanie, że to właśnie edukacja jest kluczem do kształtowania demokratycznych postaw i do przyszłości, w której bycie Kaszubą i bycie obywatelem oznacza to samo: wolność, odpowiedzialność i godność.

2

Pozwolę sobie uzupełnić i poszerzyć refleksje prezesa Instytutu Kaszubskiego o własne przemyślenia, które są oparte na wynikach badań i rekomendacjach szerokiego zespołu badaczy i aktywistów pod kierunkiem profesor Justyny Olko z Centrum Zaangażowanych Badań nad Ciągłością Kulturową, pracujących w programie „Mniejszości wobec kryzysu. Pakiet antystygmatyzacyjny projektu «Językowe antidotum: żywotność językowa jako sposób budowy psychicznego dobrostanu, zdrowia i zrównoważonego rozwoju»”.

Dyskusja o przyszłości edukacji kaszubskiej, w tym edukacji językowej, nie jest sprawą akademicką (choć po akademicką wiedzę należy sięgać) ani

Fot. Sławomir Lewandowski

wyłącznie symboliczną. To pytanie o realne prawa obywateli, o zachowanie różnorodności kulturowej regionu i o to, czy kolejne pokolenia Kaszubów będą miały możliwość swobodnego wyboru swojej tożsamości językowej. Sytuacja wymaga dziś odważniejszych i skuteczniejszych działań, bo luka w przekazie międzypokoleniowym rośnie, a negatywne ideologie językowe czy niska wartość ekonomiczna kaszubszczyzny sprawiają, że coraz więcej rodzin rezygnuje z jej używania.

Potrzebne są jednocześnie działania odgórne i oddolne.

Odgórnie konieczna jest nowelizacja *Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych*, która w pełniejszy sposób uwzględni status języka kaszubskiego. Nie mniej ważne są rozwijanie edukacji immersyjnej od przedszkola po uniwersytet, wsparcie dla mediów i nauczycieli oraz obecność kaszubszczyzny w przestrzeni publicznej – od tablic po strony urzędowe.

Oddolnie kluczowe jest wspieranie rodzin, lokalnych wspólnot i młodzieży. To w domu i w codziennych relacjach język naprawdę żyje. Dlatego tak ważne są inicjatywy aktywistów, lokalne warsztaty czy grupy łączące naukę języka z kulturą i sportem. Warto budować kaszubski „krajobraz językowy” i wzmacniać obecność kaszubszczyzny w mediach społecznościowych. Niezwykle potrzebne jest też wsparcie psychologiczne tych, którzy doświadczyli stygmatyzacji i dyskryminacji – bo język to także godność i prawo do istnienia.

Jeśli chcemy, aby język kaszubski przetrwał, musimy uczynić go nie tylko „językiem pamięci”, ale także „językiem przyszłości”: obecnym w szkole, w pracy, w przestrzeni publicznej i w Internecie. Edukacja i codzienna praktyka językowa muszą iść w parze. Tylko wtedy kolejne pokolenia Kaszubów będą mogły powiedzieć: to jest nasz język, nasz świat, nasza wartość.

3

Na potrzebę działań oddolnych, ale i odgórnych zwróciła uwagę w debacie Karolina Keler, której wystąpienie można by sparafrazować w sposób następujący:

Moc jest w nas. To my, nauczyciele, rodziny i lokalne wspólnoty, stanowimy pierwszą linię obrony kaszubszczyzny. Ale nasza siła nie polega na narzucaniu, lecz na cierpliwej i codziennej pracy. Nauczyciele, bądźcie jak pszczelarze – troszczcie się o każdą pszczołkę, czyli ucznia, twórcie przestrzeń, w której język kaszubski może się rozwijać jak miód w ulu: organicznie, powoli, w harmonii z otoczeniem. Tak jak pszczelarz łączy tradycję z nowoczesnymi metodami, tak i my musimy łączyć dziedzictwo z nowymi narzędziami edukacji.

Jednocześnie ul nie przetrwa bez otoczenia – bez kwitnących łąk i bez ochrony przed zagrożeniami. To właśnie rola państwa polskiego: zapewnić warunki, w których kaszubska edukacja może rozkwiatać.

Państwo powinno tworzyć ramy prawne, finansowe i instytucjonalne, by praca nauczycieli nie była heroizmem jednostek, lecz częścią systemu. Potrzebne są programy immersyjne, szkolenia dla nauczycieli, stabilne wsparcie dla szkół i mediów kaszubskojęzycznych.

Moc jest w nas – ale państwo musi nam pomóc ją wykorzystać. Kaszubski ul, jeśli otrzyma troskę i wsparcie, będzie nie tylko miejscem ochrony języka, ale także źródłem słodyczy i siły dla całej wspólnoty – i dla Pomorza, i dla Polski.

4

Mój komentarz:

To bardzo mocne i trafne słowa. Porównanie do pszczelarza świetnie oddaje rolę nauczyciela w edukacji kaszubskiej – cierpliwość, troska o każde dziecko, tworzenie bezpiecznego „ula”, w którym język może się rozwijać i nabierać życia. Ale tak jak pszczelarz potrzebuje zdrowego otoczenia i kwitnących łąk, tak i nauczyciele potrzebują wsparcia ze strony państwa: stabilnych programów, funduszy, narzędzi i uznania. „Moc jest w nas” – to wezwanie do działania i wiara, że kaszubszczyzna ma przyszłość, jeśli połączymy lokalną pasję z odpowiedzialnością instytucji publicznych. To przesłanie pełne nadziei, energii i budowania wspólnoty.

5

Na koniec krótko o wypowiedzi senatora Kazimierza Kleiny, który wskazywał na rolę samorządu w edukacji kaszubskiej, podając jednocześnie przykład Irlandii i działań państwa na rzecz języka irish (gaelige):

Kluczową rolę w rozwoju edukacji kaszubskiej musi odgrywać samorząd województwa pomorskiego – zarówno jako organizator, jak i partner państwa w tworzeniu długofalowej polityki językowej. Senator wskazał przy tym przykład Irlandii, gdzie państwo od

lat inwestuje w edukację w języku irish (gaelige), traktując ją jako fundament tożsamości narodowej i kulturowej. Podobnie w Polsce potrzebne jest systemowe wsparcie dla kaszubskiego, aby język miał realne szanse rozwoju w szkołach, w mediach i w przestrzeni publicznej.

6

Ta idea, choć nieco zmodyfikowana, towarzyszy mi od pierwszej mojej podróży do Fryzji (Holandia) w 1998 roku. Uważam, że powinniśmy wrócić do dyskusji o Kontrakcie wojewódzkim. Już wyjaśniam:

We Fryzji samorząd prowincji jest formalnym partnerem rządu centralnego w sprawach języka i edukacji fryzyjskiej. Odpowiada m.in. za:

- planowanie edukacji w języku fryzyjskim,
- współfinansowanie szkół dwujęzycznych,
- szkolenia nauczycieli,
- obecność języka w mediach i przestrzeni publicznej.

Najważniejsze: Fryzja wynegocjowała „językowe kompetencje samorządu”, czyli realny udział prowincji w kształtowaniu polityki językowej. Dzięki temu samorząd jest gwarantem obecności języka fryzyjskiego w systemie edukacji i kultury. To rozwiązanie w Pomorskiem byłoby swoistą innowacją w Polsce. Pomorski Kontrakt wojewódzki mógłby polegać na:

- porozumieniu między rządem RP a samorządem województwa pomorskiego,
- zapisaniu konkretnych zadań i finansowania edukacji i kultury kaszubskiej,
- określeniu mierzalnych celów: liczba szkół, programy immersyjne, szkolenie nauczycieli, liczba publikacji czy wydarzeń kulturalnych w języku,
- zapewnieniu systematycznego monitoringu realizacji.

Tak, samorząd województwa pomorskiego powinien odgrywać kluczową rolę w rozwoju edukacji i kultury kaszubskiej. Przyjęcie tego rozwiązania sprawiłoby, że język i kultura kaszubska stałyby się integralną częścią polityki publicznej regionu, a nie dodatkiem. To nie tylko wzmocniłoby tożsamość Kaszubów, ale też umocniłoby Pomorze jako region wielokulturowy, nowoczesny i demokratyczny.

Myślę, że „Tożsamość – Kompetencje – Przyszłość” to nie musi być tylko dewiza jednej szkoły. To też droga, którą powinniśmy iść jako wspólnota. Jeśli chcemy, by język kaszubski był językiem przyszłości, musimy działać razem: rodziny, nauczyciele, samorządy i państwo. Potrzeba odwagi, systemowych rozwiązań i codziennej pracy, ale także wiary – a tej czasem brakuje każdemu aktywiście językowemu i nauczycielowi – że to, co robimy, ma sens. Kaszubska edukacja jest inwestycją we wrażliwość i kreatywność młodego pokolenia. To od niej zależy, czy przyszłe generacje Kaszubów będą mogły przekonująco powiedzieć: Mamy swój język, mamy swoją kulturę, mamy swoją przyszłość.

ARTUR JABŁOŃSKI

„ŻEGLARZ. MIESIĘCZNIK HARCERSKICH DRUŻYN ŻEGLARSKICH” Z LATA 1937 ROKU WĄTKI MORSKIE

Numer zbiorczy 6, 7 i 8 miesięcznika „Żeglarz” z 1937 roku (rok IV) otwiera sonet autorstwa generała brygady Mariusza Zaruskiego, adiutanta generalnego prezydenta Stanisława Wojciechowskiego. Zaruski był człowiekiem o niespożytej energii i iście renesansowych zainteresowaniach.

ŻEGLUGA NA JACHCIE WITEŻ

*O białoskrzydły, leć w bezkresy,
Z albatrosami wichrem goń!
Tam, gdzie harcują wodne biesy
I huczy gromem morska toń.*

*Do kraju pięknej Doloresy,
Czy tam, gdzie w lodach ziemi skroń,
Czy tam, gdzie kwitną aloesy
I z mangustanów spływa woń...*

*Niedościgniony, lekki, lotny
Pośród kłębiących się straszdeł
Nieś mię, „Witeziu”, w bajki świat...*

*Niechaj mię uśpi pęd zawrotny
Twoich potężnych białych skrzydeł
I zniknie pamięć burz i lat!*

Dodać należy rzecz oczywistą, iż sonet jest najbardziej kunsztowną formą wypowiedzi poetyckiej, tym większy szacunek należy się bodaj najoryginalniejszemu (znów naj-), w znaczeniu pozytywnym, członkowi międzywojennej generacji. Ten wyjątkowy człowiek był prekursorem żeglarstwa i niestrudzonym propagatorem taternictwa (w tym ratownikiem górskim oraz grotolazem) oraz narciarstwa górskiego, założycielem Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, instruktorem ZHP, ponadto wziętym fotografikiem, poetą, prozaikiem i podróżnikiem.

HARCERZE I ICH CZASOPISMO ŻEGLARSKIE

Skauting w odrodzonej Rzeczypospolitej był potęgą, i to nie tylko ze względu na jego masowy charakter. Od czasów pierwszych lat działalności Olgi i Andrzeja Małkowskich, prekursorów polskiego skautingu jeszcze pod zaborami, harcerstwo rozwinęło się niebywale. Miarą jego znaczenia było, że o żywotność i wpływy w organizacji rywalizowały główne siły tamtego okresu, sanacja i szeroko pojęty obóz narodowy; zresztą nie tylko one, również ludowcy i komuniści.

Już w okresie wojny polsko-sowieckiej harcerze uczestniczyli w walkach i służbie pomocniczej, ak-

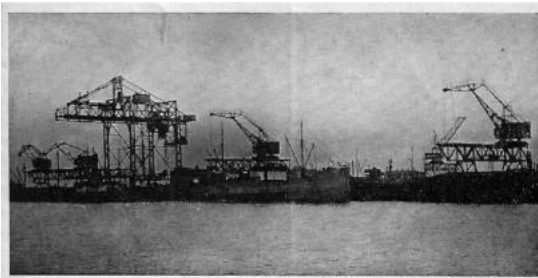
tywni byli również w walkach z Ukraińcami o Lwów i inne tereny znajdujące się dziś poza obszarem Polski. Działali podczas plebiscytów na terenach Górnośląska, Powiśla, Warmii i Mazur.

O masowości ruchu w ówczesnej Polsce świadczy, iż na samym Pomorzu Nadwiślańskim (województwo pomorskie) w roku 1938 do harcerstwa należało ponad dwanaście tysięcy harcerzy i ponad pięć tysięcy harcerek.

Jeszcze przed II wojną światową i w jej trakcie ruch harcerski aktywnie uczestniczył w przygotowaniach do obrony, walkach z najeźdźcami i późniejszej konspiracji, oddając krajowi wielką daninę krwi.

Tak wielkie środowisko musiało oczywiście posiadać swoje pisma. Jednym z nich był „Żeglarz. Miesięcznik Harcerskich Drużyn Żeglarskich”, wydawany w Warszawie i skierowany do tych wszystkich członków harcerstwa polskiego, którzy pasjonowali się żeglarstwem oraz uczestniczyli w tej formie aktywności, jednej zresztą z wielu obecnych w kręgu zainteresowań kierownictwa i członków ruchu harcerskiego.

Sylwetka portu w Gdyni

B. Krzywicz

Rewia floty

Kto widział w dniu 11 lipca r. b. w Gdyni rewję floty przed Panem Prezydentem Rzeczypospolitej, a następnie obserwował gremialne zwiedzanie okrętów oceanicznych w basenie Prezydenta, ten mógł nabawić słusznego dumy z osiągniętych dotychczas wyników pracy Polski na morzu. „Mały Tulon” – oto charakterystyczne określenie, które nadał Gdyni w tym dniu jeden z gości zagranicznych.

Rzeczywiście 3 naste kontrtorpedowce, stojące na czele ORP „Grom” przy nadbrzeżach oraz 4 trawlerzy, mające opinię bardzo udatnych jednostek (w tymże krajowego budownictwa okrętowego) prezentowały się doskonale. To też były illumie zwiedzane i podziwiane. A przecież to nie cała nasza flota wojenna!

Wieczorem okręty zostały pięknie iluminowane. Ze wzgórz otaczających Gdynię strzelały smugi reflektorów. Do basenu wpłynęły korowód bajecznie dekorowanych łodzi. Były galery rzymskie, korab Kolumba, wyspy koralowe z dzikusami [!]. ORP „Grom” zaprezentował basztę działową, strzelającą ognistymi raketami o silnej detonacji. Najbardziej jednak

udany w wykonaniu był smok z rozwartą paszczą, stojący ślepiami, tryskający wodą z nozdrzy. Załoga ORP „Wicher” wykonała smoka z wielkim artystem. W smugach deszczu i najaśnic reflektorów z kontrtorpedowców, korowód ten sprawił bajkowe wrażenie.

Tak oto zakończone zostało święto morza w Gdyni. Lecz nie został zakończony nasz wysiłek w budowie zbrojnego ramienia Rzeczypospolitej na morzu.

Niedługo już powitamy ORP „Błyskawicę” i ORP „Gryf”. W roku przyszłym nasze nowe wspaniałe łodzie podwodne „Sęp” i „Orzeł” wstąpią w linję.

A potem będziemy witali świątę torpedowców, które budujemy zgodnym wysiłkiem ofiarności społecznej.

I jakżeż ma się nie radować serce polskie na widok coraz to nowych jednostek!

„Chcemy silnej Floty wojennej!”

A więc budujmy ją. Składajmy ofiary na FOM, szerzymy światopogląd morski wśród swoich i hartujmy swe dusze i serca w odczynach powiewach wiatru od morza!

Stan zbiórki na Fundusz Obrony Morskiej

Dnia 10 listopada stan zbiórki wynosił zł. 5.975.104.44. Z sumy tej zł. 8.615.000.— wypłacono już na budowę łodzi podwodnej.

5

Redaktorem potrójnego numeru z 1937 roku był Bronisław Miazgowski, administratorem Stanisław Gałązka, a wydawcą z ramienia Związku Harcerstwa Polskiego Witold Bublewski. Redakcja mieściła się przy ul. Piusa XI 8, a egzemplarz wyszedł spod prasy warszawskiej Drukarni Matematycznej H. Zajączkowskiego.

PRZEZ TRUD I WYSIŁEK DO CELU.

REJS ORP ISKRY

Posiadanie własnej floty musiało być marzeniem tych wszystkich, którzy jeszcze pod zaborami dążyli nie tylko do odzyskania niepodległości, ale i dostępu do morza dla przyszłej Polski. Własna flota wymagała jednak kadr, dlatego też pojawiły się jednostki szkoleniowe, na których uczył się, pozostając w poetyce morskiej, marynarski narybek, również ten o proveniencji harcerskiej. Autor tekstu, o intrygującym pseudonimie Jim Poker, informuje, że we wrześniu powrócił do Gdyni niewielki trzymasztowy szkuner, bardzo podobny do Zawiszy Czarnego – ORP Iskra. Podczas czteromiesięcznej podróży przebył on 7500 mil morskich. Na pokładzie znajdowało się dwudziestu trzech podchorążych, po zakończonym rejsie ogorziałych wilków morskich, zaprawionych w walkach z żywiołem.

Szkuner żeglował po Morzu Śródziemnym i Atlantyku. Cumował m.in. na Maderze i w Cagliari na Sardynii, zawitał również na Azory i do portów Maroka. Ważnym elementem rejsu było praktykowanie obyczajów i ceremoniałów morskich. Kolekcjonowano

więc piękne wspomnienia, nie mogło zabraknąć również materialnych zdobyczy. Fotografie na tle palm czy słynnej wieży Belem w Lizbonie, ale również kindżał nabijany turkusami (co prawda podrabianymi), muszle, drobiazgi z drewna...

Iskra od wielu już lat pływała z elewami Szkoły Podchorążych Marynarki Wojennej w Toruniu. W momencie powstawania artykułu miała „na koncie” 100 000 mil morskich i zaszczyt wychowania dwustu oficerów.

REWIA FLOTY

Parady i manifestacje były w czasach międzywojnia znaczącą częścią życia politycznego i społecznego. Miały podnosić morale żołnierzy oraz ducha widzów.

W dniu 11 lipca w Gdyni odbyła się rewia floty w obecności prezydenta Ignacego Mościckiego. Tuż po niej nastąpiło gremialne zwiedzanie okrętów oceanicznych w basenie Prezydenta. Rzesze „szczerów lądowych” miały napawać się dumą z wyników osiągniętych przez Polskę w sferze morskiej. Jeden z gości zagranicznych użył nawet określenia *Mały Tulon* w odniesieniu do polskiej floty. Cokolwiek na wyrost, zawsze jednak miło musiało się słuchać takich słów. Wieczorem okręty rozświetliła efektowna iluminacja. Ze wzgórz otaczających Gdynię strzelały smugi reflektorów. Do basenu wpłynął korowód bajecznie dekorowanych łodzi. Były galery rzymskie, korab Kolumba, wyspy koralowe z dzikusami [!]. ORP „Grom” zaprezentował basztę działową, strzelającą ognistymi raketami o silnej detonacji. Najbardziej jednak udanym w wykonywaniu był smok z rozwartą paszczą, zięjącymi ślepiami, tryskający wodą z nozdrzy. Załoga ORP „Wicher” wykonała smoka z wielkim artystem. W smugach deszczu i najaśnic reflektorów z kontrtorpedowców, korowód ten sprawił bajkowe wrażenie. Tak oto zakończone zostało święto morza w Gdyni.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

W ostatnich zdaniach artykułu B. Krzywca pojawia się informacja, iż niedługo flotę wojenną mają zasilic ORP Błyskawica i ORP Gryf, a w kolejnym roku, 1938, okręty podwodne Sęp i Orzeł.

Czort był Czuwaszem (a więc musiało to być raczej jeszcze w okresie nauki w Szkole Morskiej w Archangielsku) i kłął okrutnie, bez potrzeby, z przyzwyczajenia. Podczas jednego z rejsów jeden z marynarzy zaczął wymyślać na okręt. Że stary, że ma zbutwiałe deski, a żagle są całe w latach. Czort do pewnego momentu słuchał cierpliwie, w końcu jednak przemówił: *Ty, pniaku z brzoźowego lasu koło wsi Głupiej, z której pochodzisz, szczeniaku ślepy od urodzenia aż do dnia dzisiejszego, [...] ty kałdunie z nogami, ale bez głowy, czy ty rozumiesz to, co powiedziałeś?* To był wstęp do zaiste wielkiej improwizacji, pełnej szczerego uczucia dla śmiałka, który odważył się urągać jednostce, na której pływał Czort. Wielki finał brzmiał: *Bodaj cię matka w pomyjach była utopiła, zanim zaczęłaś na czworakach łaźić.*

Taki jest stosunek prawdziwego marynarza do jego okrętu.

W drugiej części artykułu generał Zaruski opisuje specyficzną więź, mimo istnienia rozmaitych konfliktów, łączącą marynarzy, a wynikającą po trosze z niebezpieczeństw, jakie niesie ze sobą służba na morzu. Okręt nie jest więc dla człowieka pływającego na nim miejscem tymczasowego zamieszkania i pracy, jest jego towarzyszem doli i niedoli, więcej – jest w niepojęty sposób ożywionym tworem, rozumiejącym człowieka. *Z czasem personifikacja okrętu dochodzi do tego stanu, że okręt zaczyna widzieć, słyszeć, czuć i żyć jednym życiem z marynarzami.* Uosobieniem okrętu żaglowego jest dobry duch opiekuńczy, na Bałtyku zwany Klabautermanem. W trudnych chwilach pomaga marynarzom, ostrzega przed niebezpieczeństwami, może przemawiać do marynarzy własnym głosem, zwłaszcza gdy trzeba ich zmobilizować, sennych, po wypiciu większej dawki alkoholu.

Artykuł był jednym z rozdziałów książki generała zatytułowanej *Z harcerzami na „Zawiszy Czarnym”*.

ZAWISZĄ PRZEZ KALMAR SUND

Dla polskich żeglarzy najbardziej dostępne, ponieważ najbliższe geograficznie, było oczywiście Morze Bałtyckie. Tam też najczęściej pływały polskie jednostki szkoleniowe. Władysław Wędziński opisuje fragment rejsu Zawiszą Czarnym, kiedy to jednostka wyruszyła z Visby na Gotlandii w powrotną drogę do Gdyni. Pierwszym etapem było tu przepłynięcie, po dotarciu do Olandii, przez Kalmar Sund, czyli, jak piszemy tę nazwę dzisiaj, Kalmarsund (Cieśninę Kalmarską). Rzecz rozpoczęła się 21 czerwca 1937 roku.

Żał było marynarzom opuszczać gościnne Visby, a zwłaszcza sympatyczne Szwedki, żegnające wylewnie polskich wilków morskich.

Po północy żaglowiec minął światła latarni na północnym cyplu Olandii. Od świtu Zawisza Czarna poruszał się wśród skalistych wyseppek. Wiatr wzmacniał się i dął od dołu, co utrudniało i tak ciężką żeglugę. Ruch na cieśninie był jednak duży, pełno tu było większych i mniejszych jednostek.

To trudny moment rejsu. Lawirowanie mię-

dzy skałami daje jednak załodze dobrą szkołę, taki był przecież cel wypłynięcia do zatoki. Dodatkowo w pewnym momencie trzeba nawet było zatrzymać się i zarzucić kotwicę, aby poczekać na zmianę kierunku wiatru. Działo się to w okolicach miasteczka Bornholm, obok którego na wysokiej górze wznosiły się potężne ruiny zamku. Tu autor konstatuje, że owa warownia pamięta okręty Zygmunta III Wazy nadciągające w stronę Kalmaru, teraz zaś znów widzi polską banderę.

Jest trochę czasu na zwiedzanie miasta i owych ruin zamku, potem znów na morze; wachty, inne obowiązki. Mielizny, skały i wyspy, wszystko to będzie procentowało w życiu młodych marynarzy.

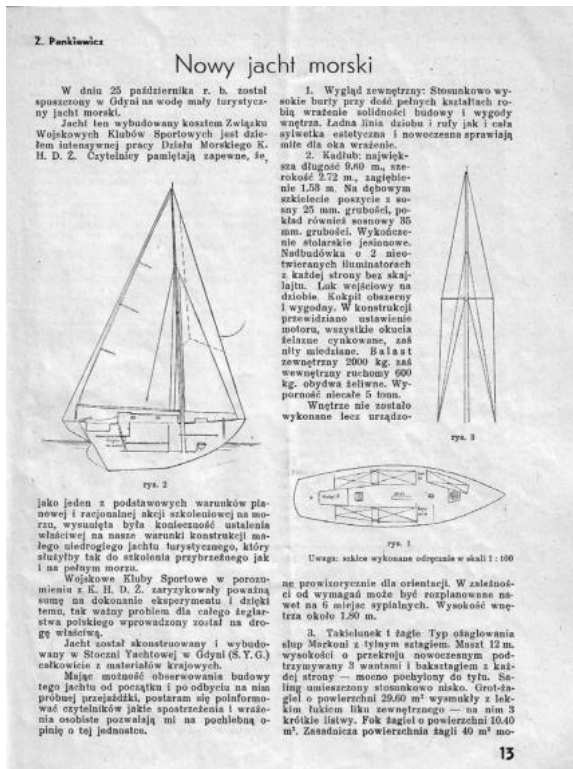
Wychodziliśmy znów na otwarte wody Bałtyku, by, przeciąwszy go kursem na południe, zakończyć pierwszy tegoroczny rejs „Zawiszy Czarnego”.

GRAŻYNA NA WODACH BAŁTYKU

Owo wdzięczne mickiewiczowskie imię nosił jacht, na którym pływały harcerki. Artykuł autorstwa Janiny Bartkiewicz jest, jak wynika już z podtytułu, dziennikiem podróży.

Był to pierwszy zagraniczny rejs Grażyny, a podczas niego odbył się instruktorski kurs morski.

Jeszcze przed rejssem dzielne harcerki doprowadziły pokład do *łśniącej białości*, co kosztowało sześć godzin pracy. Wieczorem po raz pierwszy uruchomiły prymus. Herbata była wspaniała! Kolejnego dnia szycie i naprawa żagli. Wreszcie – w morze, kurs na Jastarnię. Trudne zadanie operowania żaglami. Dnia 11 sierpnia rozpoczyna się właściwy rejs. Nazajutrz jacht przepływa obok, wtedy zagranicznej, latarni

a śpiewamy – napawamy się pięknem polskich brzegów i morza – już naszego. 26 sierpnia. Zbliżamy się powoli do Gdyni zasnutej w gęstą mgłę. O godz. 6-ej rano – cicho, niepostrzeżenie stajemy przy boi. Oto koniec pięknych, niezapomnianych, choć czasem ciężkich chwil życia żeglarskiego na pokładzie kochanej „Grażyna”.

NOWY JACHT MORSKI

W początkach istnienia II RP wszelkie jednostki pływające odziedziczone były, siłą rzeczy, po zaborcach lub, już nieco później, zamawiane w stocznich zagranicznych. W drugiej połowie lat dwudziestych sytuacja taka należała już w dużej części do przeszłości.

Z. Pankiewicz opisuje nowy, mały turystyczny jacht morski, zwodowany w Gdyni 25 października. Zbudowany został na zlecenie i kosztem Związku Wojskowych Klubów Sportowych w Stoczni Yachtowej w Gdyni (S. Y. G.), wyłącznie z materiałów krajowych.

Autor miał okazję obserwowania budowy jachtu i odbycia próbnego na nim rejsu. Opisuje wygląd zewnętrzny jednostki, np. stosunkowo wysokie burty przy dość pełnych kształtach, długość kadłuba (największa: 9,60 m), szerokość (2,72 m), zagłębienie (1,53 m). Dębowy szkielet, poszycie sosnowe, takież pokład, wykończenie stolarskie jesionowe. Nadbudówka o dwóch nietwieranych iluminatorach z każdej strony bez skajlajtu (świetlika). Luk wejściowy na dziobie. Kokpit obszerny i wygodny. Balast zewnętrzny – 2000 kg, wewnętrzny ruchomy zaś – 600 kg, obydwie żeliwne. Wyporność – niecałe 5 ton. Wysokość wnętrza – około 1,80 m. Dalej następuje szczegółowy opis ożaglowania i właściwości nawigacyjnych.

Mimo braku szczegółowej kalkulacji można było szacować, że cena jachtu w wykonaniu seryjnym nie miała przekroczyć sumy dziewięćdziesięciu tysięcy złotych.

TEGOROCZNY REJS KORSARZA

Nie jest dziś faktem powszechnie znanym, że w okresie międzywojennym w Gdańsku funkcjonował Polski Klub Morski. Jednym z przejawów jego działalności był długi, 44-dniowy rejs jachtu Korsarz z siedmioosobową załogą harcerzy, prowadzony przez druha Tadeusza Prechitkę, kapitana morskiej żeglugi jachtowej.

Korsarz przepłynął 2009 mil morskich po Bałtyku i Morzu Północnym, wyruszywszy z Gdańska 15 lipca 1937 roku. Po dwóch dniach jacht wpłynął, prowadzony na holu szkunera, do Kanału Kilońskiego, by pożeglować następnie w dół Łaby do Cuxhaven. Po komplikacjach związanych z niekorzystnymi warunkami pogodowymi 28 lipca Korsarz opuścił Niemcy i skierował się w stronę Holandii. W IJmuiden wpłynął do kanału i, holowany przez różne jednostki, podążył do Haarlemu, gdzie wziął udział w otwarciu Jamboree przez królową holenderską (w tym wypadku chodziło o zlot skautów).

Załoga zwiedziła Amsterdam, po czym jacht powrócił do IJmuiden, gdzie spotkał się z Zawiszą Czarnym.

Stilo. Pogoda na przemian wietrzna i łagodna. Trzy dni później, 14 sierpnia, wachta melduje łąd – to Bornholm. Jacht mijają go. Silny, porywisty wiatr. Kapitan uspokaja, że wszystko dobrze. Obok przepływa flotylla rybacka zdążająca do Stolpmünde (Ustki). I znowu sztorm, dobra zaprawa dla harcererek. Sund. Kopenhaga, gdzie załoga znajduje czas na zwiedzanie miasta. Kapitan z pierwszym i drugim oficerem, wraz z harcerkami, składają wizytę w poselstwie RP. Z poselstwa wysłano depezę do Polskiego Radia: *Załoga jachtu „Grażyna” donosi, że dnia 17 sierpnia przybyła szczęśliwie do Kopenhagi. Na pokładzie wszyscy zdrowi. Jacht wyrusza 20-go w dalszą podróż do Malmö i Rönne.*

W stolicy Danii załoga uczestniczyła w polskim nabożeństwie i rozmawiała „na mieście” ze skautkami amerykańskimi oraz pasażerami Batorego. Świat bywa mały...

W Rönne harcerki spotykają Polaka, pana Karpinkę, i na zaproszenie rodaka przybywają do jego gospodarstwa. Po drodze zwracają uwagę na starannie wypiełgnowane przydomowe ogródki, schludne domki i budynki gospodarcze, wymalowane płoty, te ostatnie jakby wyszły dopiero spod pędzla. Na miejscu, na życzenie gospodarza i jego żony, śpiewają polskie pieśni i opowiadają o kraju, z kolei państwo Karpinkowie mówią o życiu na Bornholmie i działalności Związku Polaków w Danii. Największą bolączką był dla Polaków na wyspie brak stałej opieki duszpasterskiej.

Dzień 25 sierpnia był ostatnim pełnym dniem rejsu. O zachodzie słońca Grażyna minęła Rozewie. *Jeszcze jeden zwrot i mijamy cypel – posuwając się wzdłuż Helu. Nie mamy ochoty wchodzić pod pokład –*

Kolejnym etapem była trasa do Harwich w Anglii. Trzydniowy pobyt w mieście poświęcono na naprawę żagli i takielunku. Później rejs do Southend-on-Sea, miasta o walorach kąpieliskowych, i do Gravesend na Tamizie, blisko Londynu.

Droga powrotna biegła wzdłuż wybrzeży Norwegii (załoga zwiedziła Kristiansand) i Danii (jednodniowy pobyt w Kopenhadze). Do Gdańska Korsarz zawinął 27 sierpnia.

Nieznany autor artykułu (może sam kapitan Prechitka?) skrupulatnie odnotował, iż cały rejs trwał 1033,5 godziny, z tego na żeglowanie wypadło 55 procent, na postój w portach 45 procent. Trasę, o długości wspomnianych już 2009 mil morskich, przebyto ze średnią szybkością 3,5 węzła. *Wiatry przeważnie pomyślne, ale zmienne i słabe.*

ROZMAITOŚCI DOTYCZĄCE AKWENÓW MORSKICH I SŁODKOWODNYCH

Oprócz artykułów o większej objętości, autorskich i naznaczonych oryginalnym, niekiedy kwiecistym stylem właściwym tamtej epoce, w cytowanym numerze „Żeglarza” znalazły się również krótsze teksty o charakterze informacyjnym. Autorstwo większości z nich jest odnotowane. Niektóre z nich dotyczą kaszubskiego, polskiego skrawka morza i żeglowania na nim.

FILMY O ZAWISZY. W dwudziestoleciu międzywojennym kino, nie tylko fabularne, stało się prawdziwym oknem na świat. Krótkometrażowe formy informacyjne cieszyły się wielkim powodzeniem u widzów i pokazywane były przed seansami opowiadającymi o losach fikcyjnych bohaterów. Jednym z takich dokumentalnych filmów miał być materiał o rejsie Zawiszy Czarnego na Jamboree do Holandii, o czym w zbeletryzowanej formie pisze Z. Jędrzejkiewicz. Oto w rejsie uczestniczył p. Malczewski, operator filmowy Pata, popularnie „Wujcio-Kręcikorotka” zwany. *Niewielki ten człowieczek, bardzo lubiany przez całą załogę, trzymał się niezwykle dzielnie. Nawet w czasie silnego sztormu nie rozstał się ze swoim aparatem, z którym przebył wojnę na kilku frontach.*

Autor tekstu, już po zakończeniu rejsu, wybrał się do siedziby Polskiej Agencji Telegraficznej, aby dowiedzieć się, co dzieje się z materiałem filmowym. „Wujcio” poinformował, że już *zmontowane*. Okazało się, że będą to dwa krótkometrażowe filmy, a ukazać się jako dodatki PAT. Pierwszy, o długości 240 metrów, nosić miał tytuł *Harczerze na Zawiszy Czarnym na Jamboree w Holandii*, drugi, o długości 270 metrów, *Harczerze na Zawiszy Czarnym na morzach północnych*. Dźwięk miał być dorabiany wkrótce.

Na pokaz przybywają również kapitan Pankiewicz z małżonką. Zapada cisza i kinowy mrok. Na ekranie w górę idą białe żagle, odżywają wspomnienia. Gwizdek, zbiórka, meldunek oficera wachtowego...

Z NAWIETRZNEJ BURTY. Pod takim nagłówkiem umieszczony został kalejdoskop rozmaitych

go zachęcał do pracy: sam z własnej inicjatywy pracuje za dwóch i jest równocześnie w trzech miejscach. Robotnik z warsztatu tego nie zna. Wzrostem dla niego jest lokalem lepiej lub gorzej urządzone, a w rusie np. potaru, będzie zastąpiony innym, prawdopodobnie lepszym.

Okręt dla marynarza nie jest takim lokalem — miejscem jego pracy i zamieszkania.

Okręt — to jego towarzysz doli i niedoli, to żywy i wójt, historycy wraz z nim udział w jego troskach, nadziejach i niebezpieczeństwach i pracach przy sterze i żaglach. Okręt rozumie człowieka, a człowiek — okręt. Kiedy przy manewrze „zwrotu przez sztag” okręt przed sobą ma ścianę wiatru, trzymuje się, jak gdyby narodził się i sięgnął ludziami na rękę — obrócić się, czy nie obrócić się, czy czy wystrząsają marynarzy zwrócone są na dół jego, a dźwone rozstrudkowane w błaganej próbie: no, jeszcze trochę, obróć się, młoty dłoń, nie wanydaj się! A gdy dźwone przetrząsło przez dół przez dół, marynarze z dymną spogłą dają jeden na drugiego, mówiąc oczami: wiedziam, że się obróci, to nasz okręt, on nie zawraca naszej pracy przy linach! Robotnik warsztatu tego uczucia nie ma.

Z czasem personalizacja okrętu dochodzi do tego stanu, że okręt zaczyna widzieć, słyszeć, czuć i być jednym systemem z marynarzami: złamana deka jego boli, boli i marynarzy. Zastąpienie jej nową sprawia radość nie tylko

marynarzem, lecz również okrętowi: no, teraz jest znowu zdrowy jak koń, deka się zroline—myła, uśmiechając się w duchu. Do takiej roboty nie trzeba ich szepnąć — sami idą.

Uosobieniem każdego okrętu angielskiego jest „duzek”, dobry duch opiekuńczy, na Baltyku „klabauferman”, mający swykie siedzące swój na maszynie lub salinemu (plasterowi) górnej części maszty. Stamtąd obserwuje on cały

statok, w trudnych chwilach pomaga marynarzom, ostrzeżenie przed niebezpieczeństwem, gdy trzeba — białej śpiących i maszyn ich do wypicia na pokład, niekiedy nawet głosem przemawia — szczególnie do pijanych, którzy wówczas momentalnie trzeźwieją. Znana jest historia, jak pewien bosman estońskiego okrętu podobnie rozmawiał z dwoma klabaufermanami — swego i sąsiadniego okrętu. Swoją „duzkiem” skarzył się kłabauferman, że nie ma już sił podtrzymać maszt przedzi, który jest u dołu zbalwały i niedługo runie, a kapitan nie troszczy się o maszt. Prezentowany bosman od razu oprzytomniał (był trochę zany) i

„Polszak” wpręża w drogę

pobiegł do kapitana. Zbadali maszt — prawdziwie spróchniałe żuple. Kapitan dał nowy maszt i było dobrze.

Marynarza uroczo wiąże z okrętem świadomość tego, że życie jego zespolone jest z życiem domu płynącego, w którym on mieszka. Jesteś domem kłabaufermana, kłabaufermana i marynarza. Słonek bezpośredni: tego domu, chwytającego się na falach, trzeba bronić za wszelką cenę. Bro-

wydarzeń opisanych w telegraficznym skrócie. Oto pięćdziesiąt młodych żeglarek ze Szwecji na trzech jachtach odwiedziło Polskę, a na pokładzie s/j Zawiszy Czarnego podejmowane były przez generała Zaruskiego. 16. Żeglarska Drużyna Harcerska z Rygi przybyła 18 lipca do Gdyni. Do Szwecji przyplłynął w szalupie z pięcioosobową załogą porucznik marynarki handlowej Jan Kuczyński. W kronice znajdują się również informacje o opisanych powyżej rejsach Zawiszy Czarnego, Grażyny i Korsarza.

Z WYDAWNICTW. Na stronie przedostatniej zamieszczone zostały informacje o czterech książkach dotyczących tematyki morskiej: Mariusza Zaruskiego *Z harcerzami na „Zawiszy Czarnym”*, Karola Taubego *Figle diablika błot pińskich*, Stanisława Zadroznego *Na gdyńskim szlaku* i Bohdana Mystkowskiego *Budowa modeli okrętów wojennych do wykonania przy pomocy laubzegi* (laubzega to rodzaj piły, wyrzynarki).

Mimo dziesięcioleci, które upłynęły od czasu wydania omówionego powyżej numeru „Żeglarza”, mimo że wiele razy zmieniały się formy państwowości i stroje, a przez ziemie polskie, w tym kaszubskie wybrzeże, przetoczyła się najkrwawsza w historii ludzkości wojna, duch żeglarstwa i swoisty romantyzm ludzi, którzy temu pięknemu sportowi oddali serca, siły i czas, pozostał taki sam. Bo też to samo, co wtedy — swoboda, poczucie niezależności i chęć znalezienia się na bezkresnych (lub śródlądowych) wodach przyciągały i przyciągają śmiałków oraz wszelkie wolne duchy. Również na Kaszuby, gdzie i morze, i jeziora, i rzeki.

PIOTR SCHMANDT

Ulica Władysława IV – główna arteria Śródmieścia Gdyni. Fot. Andrzej Busler

WŁADYSŁAWA IV – OD MIEDZY DO ARTERII

Kontynuując cykl związany z ulicami Gdyni, tym razem nawiązujemy do głównej arterii komunikacyjnej Śródmieścia – ulicy Władysława IV. Mimo że jej rodowód sięga międzywojnia, to ówczesny kształt i zabudowa to zaledwie cząstka infrastruktury, która powstała w kolejnych dziesięcioleciach.

Obecny kształt ulicy powstał w czasach powojennych. W pierwszych dekadach w niektórych miejscach obecnej miejskiej arterii rosło jeszcze zboże. Ten obszar stanowił swoistą miedzę między polami znanych kaszubskich rodzin – Skelników i Kohnków. Nazwa ulicy jest związana z królem polskim Władysławem IV Wazą (1595–1648) – propagatorem polskiej idei morskiej i twórcą polskiej floty wojennej i jej początków w Kazimierzowie, Władysławowie i Helu. Z powodu wspomnianej morskości polskiego króla gdynianie czynili starania w latach trzydziestych XX wieku o sprowadzenie serca króla odnalezionego w bazylice Wileńskiej do Gdyni. Zamierzenia nie doczekały się realizacji z powodu sprzeciwu metropolity wileńskiego.

Plany rozbudowy ulicy sięgają roku 1954, kiedy to Centralne Biuro Projektów w Gdańsku ulokowało ul. Władysława IV w swych planach jako główną arterię Śródmieścia połączoną z drogą w kierunku Gdańska, nazywaną w tych dokumentach autostradą. Ostateczny jej kształt miał być socjalistyczną przeciwwagą dla przedwojennej, kapitalistycznej osi miasta – Świętojańskiej i 10 Lutego. Przystąpiono do budowy, ale wzdłuż zaplanowanej reprezentacyjnej ulicy nie wyrosły okazałe domy mieszkalne, lecz czteropiętrowe „koszarówki” oraz dwupiętrowe szkoły i przedszkola, zajmujące obiektami sportowymi spore przestrzenie w centrum miasta.

Ulica Władysława IV w stronę Sopotu i Gdańska. Fot. Andrzej Busler

W 1958 roku otwarto jeden pas jezdni i zaczęto budować chodniki. Zwiększający się ruch samochodowy wymógł powstanie drugiego pasa jezdni. W 1964 roku uznano, że ulica Władysława IV mimo planów nie stanowi połączenia z drogą państwową nr 1 w kierunku Gdańska. Z tego względu powstał kolejny odcinek w okolicy przystanku SKM – dawniej Wzgórze Nowotki, a obecnie Wzgórze św. Maksymiliana.

Gruntowna modernizacja Władysława IV nastąpiła w końcu poprzedniego tysiąclecia

Legendarny bar mleczny Słoneczny. Fot. Andrzej Busler

Nowa zabudowa zmienia obraz Władysława IV. Fot. Andrzej Busler

i wspomniany kształt jest zachowany do dziś. Wówczas ulica wzbogaciła się na części swej długości o ścieżki rowerowe. Koniec tysiąclecia to także realizacja bardzo charakterystycznych inwestycji – Centrum Handlowego „Batory”, a w późniejszym czasie Centrum Kwiatkowskiego. W ostatnich dwóch dekadach na kilku skrzyżowaniach pojawiła się dodatkowa sygnalizacja świetlna. To reakcja na wiele tragicznych wypadków. Układ ulicy – długa, prosta, szeroka jezdnia z dwoma pasami na każdym z kierunków, brak spowolnienia ruchu, przejścia dla pieszych bez sygnalizacji świetlnej – przyczyniał się pośrednio do wielu tragicznych wypadków. Dziś już inaczej projektuje się duże miasta, zwracając szczególną uwagę na kwestie bezpieczeństwa.

Potężne wolne przestrzenie Władysława IV – pamiątka po socjalistycznych czasach – są od kilku lat wzbogacane zabudową mieszkaniową i usługową przez gdyńskich deweloperów, przez co ulica Władysława IV zmienia i zmieni mocno swój wygląd na środkowym odcinku. To także miejsce, przy którym skupionych jest wiele placówek oświatowych, usługowych oraz urzędów, m.in. Zespół Szkół Sportowych, X Liceum Ogólnokształcące oraz dwa przedszkola: nr 7 i nr 51. Między skrzyżowaniami z ul. 10 Lutego a ul. Starowiejską znajduje się inspektorat Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Jego budynek był w czasach PRL-u siedzibą miejskich struktur PZPR. Między skrzyżowaniami z ul. Starowiejską i ul. Wójta Radtkego znajdują się okazała remiza Państwowej Straży Pożarnej i siedziba Pierwszego Urzędu Skarbowego w Gdyni. Ulica Władysława IV to główna arteria Śródmieścia dla gdyńskiej komunikacji autobusowej. Z tego miejsca dojedziemy wieloma autobusami do większości gdyńskich dzielnic.

Ulica ma wiele miejsc, których już próżno szukać. Ich nazwy funkcjonują jednak w pamięci gdyńsiaków i gdyńsiaczek, którzy pamiętają dawne czasy PRL-u. Wśród nich pojawiają się: Saga, Bursztynek i Złoty Róg (znane restauracje i kawiarnie), świetnie zaopatrzone delikatesy, salon mody kobiecej Telimena, słynny sklep Natasza, gdzie można było nabyć rosyj-

Obecny budynek ZUS, a w czasach PRL-u – siedziba miejskich struktur PZPR. Fot. Andrzej Busler

Centrum Handlowe „Batory”, wybudowane przeszło dwie dekady temu. Fot. Andrzej Busler

skie posrebrzane sztuczki i inne precjoza, składnica harcerska szczególnie uwielbiana przez młodzież, sklep dla dzieci Tomcio Paluch z ogromnym asortymentem zabawek i wiele innych. Dwa znane miejsca znajdziemy do dziś. To słynny bar mleczny Słoneczny i DESA oferująca dzieła sztuki i antyki.

Przy Władysława IV jest ważny punkt związany z kaszubszczyzną w Gdyni – to pomnik ks. Hilarego Jastaka zwanego królem Kaszubów.

ANDRZEJ BUSLER

O WESTERPLATTE, ZWIERZĘTACH I... FAŁSZYWKACH

W Muzeum II Wojny Światowej prezentowane są aż trzy wystawy czasowe. Zachęcam, by udać się je zobaczyć, zanim znikną z przestrzeni wystawienniczej. Wszystkie mieszczą się w podziemiach gmachu na poziomie -3.

„ZIEMIA NIE GUBI. JEŃCY CYWILNI NA WESTERPLATTE (1939–1941)”

Pierwsza wystawa przybliży tragiczne losy Polaków, którzy w początkowym okresie II wojny światowej niewolniczo pracowali na Westerplatte jako więźniowie filii obozu Stutthof. Dla niektórych półwysep stał się miejscem śmierci poniesionej z rąk Niemców. Ich historia na wiele długich lat odeszła w zapomnienie. Zwiedzający Westerplatte dociekliwi turyści schodzili przed kopcem w prawo w dół, by zobaczyć stanowisko armaty polowej. Nikt nie wiedział, że w schronach przy armacie zamordowano czterech polskich więźniów. Dopiero w 2024 roku dzięki pracy archeologów Muzeum II Wojny Światowej odnaleziono ich szczątki.

Na wystawie możemy przeanalizować dokumentację badaczy. Układ ciał ofiar wskazuje, że jeńcom kazano klęknąć. Trzy osoby zastrzelono, czwarta zginęła na skutek ciosów zadanych w głowę twardym narzędziem. Ziemia prócz ich szczątków skrywała też trzy łuski amunicji strzeleckiej. W gablotach prezentowanych jest 30 przedmiotów osobistych ofiar, m.in. okulary i grzebień. Niezwykłym eksponatem jest ma lutka kasztan. Musiał spać z drzewa we wrześniu 1939 roku. Przetrwał 85 lat pod szkieletem, co może wskazywać, że ofiara miała go w kieszeni.

„FAUNA. ZWIERZĘTA NA WOJNIE I ICH LUDZIE”

Kolejna wystawa pokazuje wojnę od nieoczywistej strony. Głównym jej tematem są zwierzęta, ale dzięki nim możemy przyjrzeć się ludzkiej naturze. Warto zwiedzić ekspozycję z audioprzewodnikiem, oprowadzi nas Krystyna Czubówna.

W przestrzeń wkomponowane zostały elementy sztuki – rzeźbione z brązu głowy ludzkie Zdzisława Beksińskiego rezonują z głowami zwierząt... Zobacz-

Fot. Marta Szagźdowicz

my tu wątki trójmiejskie, takie jak model sopockiego pomnika Misia Wojtka czy dziewczynki oglądającej się za swoim pieskiem z pomnika Wysiedlonych Gdynian. Wystawa przypomina, że Polacy zostawiwszy domy, musieli pożegnać się również ze swoimi zwierzętami, których nie wolno im było ze sobą zabrać.

Wystawa jest trudna i przygnębiająca w odbiorze, nie polecam jej dla małych dzieci.

Ekspozycja w pewien sposób nawiązuje do współczesnych czasów – poprzez obraz Kingi Burek. Artystka namalowała wspomnienia Igora – chłopca, który przeżył bombardowania w Mariupolu. Zapamiętał poranione i martwe zwierzęta. Na wielkiej animacji głowa zwierzęcia zmienia się w ludzką. Zapętłony obraz ma skłaniać do refleksji nad granicami człowieczeństwa, które wyraża się także w podejściu do natury.

„FAKE FOR REAL. HISTORIA FAŁSZERSTW I FAŁSYFIKATÓW”

Na koniec proponuję zwiedzić wystawę objazdową, której organizatorem jest Dom Historii Europejskiej z siedzibą w Brukseli. Po ciężkich emocjonalnie treściach tu możemy odetchnąć, a nawet uśmiechnąć się nad pomysłowością ludzką. Narracja zaczyna się już w czasach starożytnych i prowadzi do współczesnych – przybliży historię manipulacji wykorzystywanych dla zysku czy wygranej. Do obejrzenia ekspozycji zachęca największy eksponat, który stoi na muzealnym korytarzu. To fortepian, na którym miał grać sam Ignacy Paderewski. Został zakupiony w 2022 roku przez Instytut Myśli Narodowej, po czym śledztwo dziennikarskie dowiodło, że wielki pianista i polityk nie miał z nim nic wspólnego. Na wystawie nie brakuje też wątków związanych z II wojną światową. Był to czas, gdy fałszerstwo mogło uratować życie, a dezinformacja i kłamstwo zmylić wroga.

MARTA SZAGŹDOWICZ

Wystawy „Ziemia nie gubi. Jeńcy cywilni na Westerplatte (1939–1941)” oraz „Fauna. Zwierzęta na wojnie i ich ludzie” czynne są do 30 grudnia 2025 roku.

Ekspozycja „Fake for real. Historia fałszerstw i fałszyfikatów” będzie dostępna do 2 listopada 2025 roku.

Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku, pl. Władysława Bartoszewskiego 1, <https://muzeum1939.pl/>

PROFESOR JERZY SAMP W PAMIĘCI MAGISTRANTA

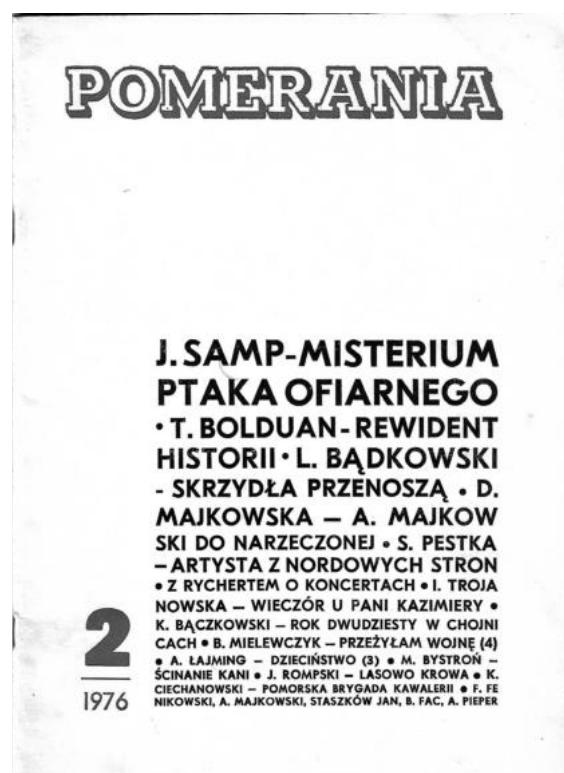
Współczesny świat z jego ideami promującymi samorealizację, samodoskonalenie i trening świadomości nie sprzyja pielęgnowaniu więzi międzypokoleniowych, które przez tysiąclecia kształtowały obraz cywilizacyjny naszego kontynentu i chyba wszystkich narodów oraz społeczeństw zamieszkujących najdalsze zakątki planety. Zrywanie owych więzi stało się przyczyną atomizacji jednostki, skazanej na siebie i na kontrolę ze strony państwowych ideologii i firm komercyjnych ingerujących w prywatność w sposób dotąd nieznany. Dlatego tak ważne jest, aby dbać, na przekór współczesności, o rozmaite więzy – rodzinne i przyjacielskie.

Jest jeszcze jeden rodzaj relacji, który, miejmy nadzieję, nie odejdzie w niebyt. Mam na myśli spotkanie nauczyciela i jego ucznia. Możliwe jest to na każdym etapie edukacji i również po jej zakończeniu. W moim przypadku takim nauczycielem i – można tu użyć górnolotnego, lecz prawdziwego określenia – mistrzem był Jerzy Samp.

Garść wspomnień, które poświęcę Profesorowi – a okazja jest ku temu szczególna, wszak Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie ogłosiło rok 2025 Rokiem Profesora Jerzego Sampa – nie pretenduje żadną miarą do miana portretu postaci. Ma to być spojrzenie na sylwetkę uczonego i przewodnika po kaszubsko-pomorsko-gdańskim świecie oczami studenta, potem magistranta i na końcu absolwenta studiów polonistycznych.

Z postacią Profesora na dobre zetknąłem się po trzecim roku studiów polonistycznych na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Gdańskiego. Można było wtedy wybrać kierunek będący swego rodzaju specjalizacją. O Profesorze krążyły wtedy opinie, że prowadzi zajęcia w sposób nader ciekawy i nieszablonowy.

Jerzy Samp już na pierwszych zajęciach udowodnił, że owe opinie nie były na wyrost. Są ludzie, których słucha się w ciszy, skupieniu i później myśli się o tym, co i jak opowiedzieli. W zachowaniu i sposobie mówienia Profesora nie było żadnego kabotyństwa, szolmeństwa lub, co może być jeszcze gorsze, chęci infantylnego przypodobania się studentom, którzy, co tu kryć, wiedzą na temat życia i rozmaitych faktów trochę mniej niż tacy jak Profesor erudyci. Samp mówił cicho i w skupieniu, nieskazitelną polszczyzną i zdawało się, że mówi do każdego z osobna. Nie używał jakiegoś akademickiego metajęzyka, choć nie brakowało w jego wypowiedziach słów „mądrych” i wykraczających poza potoczność. Miał głos radiowca; posiadał też dar oszczędnego operowania subtelnym humorem. Tak pięknie mówili też moi mistrzowie z wcześniejszych lat studiów, Profesorostwo Jadwiga i Edmund Kotarscy, którzy utwierdzili mnie w miłości do średniowiecza i doby staropolskiej.

Dar wymowy, którą posiadał, szedł w parze z kryształicznie piękną polszczyzną prezentowaną drukiem. Czytałem wtedy, tak jak i moja Mama, Sampowe *Kartki gdańskie*, ukazujące się na łamach „Dziennika Bałtyckiego”. Na ich podstawie powstała trylogia: *Miasto czterdziestu bram*, *Miasto magicznych przetrzeni* i *Miasto tysiąca tajemnic*. Miłość Profesora do rodzinnego grodu była wielka. Żył jego historią; miało się wrażenie, że znał osobiście wszystkich, o których pisał – rycerzy, bogatych rajców, portową biedotę, strojne matrony oraz córki patrycjuszowskich rodów i nawet Deotymową panienkę z okienka. Na co dzień obcował z Heweliuszem, Joanną Schopenhauer, piwowarami, niderlandzkimi kupcami i gwarą szlachtą przywożącą do miasta nad Motławą zboże oraz inne produkty sarmackich folwarków. Wiedział wszystko o Dworze Artusa, Ratuszu Staromiejskim i gotyckich kościołach.

Misterium ptaka ofiarnego

Jerzy Sampa

„Tę nie widać, co to znaczy
Sparadoni wódrzdek takli,
Bo w mojąłuch dawnó zgiję,
Co ten zwięzaj stonowile.”

(A. Majkowski)

Ponad pół wieku temu pisarz i filozof Maurycy Misterlinck zapomniał w „Wielkiej Tajemnicy”, że pod korbem wierzeniem i obrzędem, choćby były one najdawniejsze, jeśli tylko powtarzają się i są kultywowane przez pewien krąg ludzi, zawsze kryje się jakiś powolny zapominanie, tajemnicze znaczenie, które w swej wielowiekowej historii mogło zgubić najdawniejszy sens świątecznej duszy.

Do najbardziej charakterystycznych, zewnętrznych cech obrzędowości należą nierozdzielnie ceramianie, jakie tworząca określonym kultom, słowa i gęsty typowe dla danych uroczystości wierzeńowych a także aktów społeczno-prawnych. Są to wyznaczniki zewnętrzne obrzędów, które z pierzynem pielęgnowane przez lud okazywały się stosunkowo najbardziej odporne na niszczące działanie czasu. Zdarza się, że w roku obrotowym jakiegokolwiek regionu nadszły na uroczystości fascynujące nosz swą magią obłąkowych rytuałnych, odmienności i spacyfikę. Nikt z obywateli, zarówno z kręgu osób realizujących „widowisko”, jak i uczestników, nie jest przypadkowo do podopiecznym w stanie poznać zagadkowej, głęboko irracjonalnej motywacji takiego właśnie a nie innego postępowania. W świadomości ludowego „októra” istnieje jednakże głęboko zakorzeniona odpowiedzialność za wierność odwołaniem swej symboliczności z roku na rok powtarzającego obrzędu. Nierozdzielnie wierność wobec tradycji przybiera całość czegoś w rodzaju niepisanego kodeksu moralnego ludu. W takich wypadkach zachowane wierność widoków obrzędowych może odnieść ślady pierwotnej jakiejś wykładni na rękach epoki przed-dziękujęjstka.

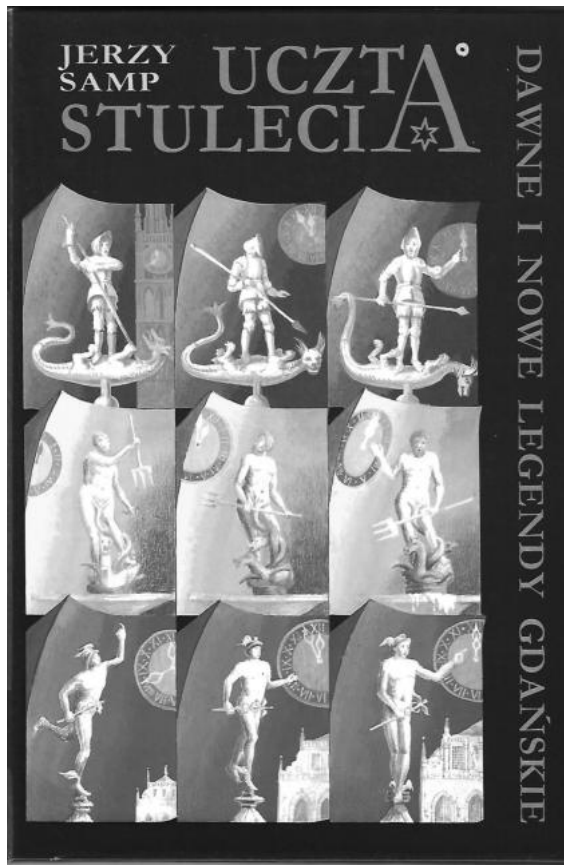
Jan. Stepiński Bystron badając to zagadnienie

nie ustąpił ponad wszelką wątpliwość, że już na długo przed przyjęciem chrześcijaństwa Polakom obowiązywał na naszych terenach własny kalendarz obrzędowy. Pory roku wyznaczały w owych czasach kilka typów świąt, które wiązały się z odpowiednimi praktykami. Zasadniczo były to: święto zimy, zbliżające się wiosny i początek lata wraz ze świętami wegetacyjnymi, których pierwotnym sensem było utrzymywanie wegetacji zboża i drzew owocowych oraz ze świętami miłości. Jak wiadomo, okres ten był w kulturze pogrzebnej czasem kojarzonym się młodych par, a jego wechem są do dziś zachowane zwyczajnie świętojańskie lub zabawy okresu Zielonych Świątek. Ostatnio wreszcie grupą dotychczasowych uroczystości były dni poświęcone pamięci przodków.

Stowianiska noc sobótkowa to jedna z najciekawszych z czasów najbardziej tajemniczych kart naszej dawniej kultury. Zobowiązano w folklorze tradycję zawiera w sobie odbramienie bogactwo materialistów na ten temat. Zdroło to od wielokrotnie wykorzystywane zdaje się nie posiadać dnia skoro o jakis czas przybywa dzięki niemu wiele nowych hipotez na temat pogrzebnej nocy „świętojańskiej”.

Czas przesilenia dnia z nocą to najpełniejsza bodaj ilustracja kultu ognia i wody. Magiczny węzeł łączący celownika i otaczającym go światłem porusza się w ceremonialnej owych świąt płodność i wegetacji. Odpowiedni system praktyk i zabiegów mających w rezultacie przemieszczenie następnego światła lituje wędrowni nieujarzmionymi siłami przyrody a jednocześnie podnosi rangę sobótkowych nocy.

Musiły one od dawna niepokoić wielkich mentatorów narodowej moralności, skoro już M. Łoś przytacza z przekąsem: „Dzień św. Jana byłby się opasać a całą noc około ognia skraćć, jak to normalnie uczynić miłośnika. A tam najwięcej czary, błędy na ten czas się dzieją”. Prostota obyczajowości związanej z najbardziej czarodziejską nocą w roku potęgował w średnio-wieczu Kościół nie tylko od nieprzyjaciół wzmowy, „płoty i różne inne bezbożne sprawy, w których prócz mędrzyn niewiasty i dziewczyna były udział”, lecz także za diaboliczne przesła-

I jak mówił o tym wszystkim!

Czego dotyczyły zajęcia na folklorystyce?

W owych czasach, a była to pierwsza połowa lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, wcale nie tak częste były zajęcia interdyscyplinarne. Mam wrażenie, że Profesor był, przynajmniej na Uniwersytecie Gdańskim, jednym z prekursorów takiego podejścia do metodyki zajęć. Oczywiście nie mogło zabraknąć literatury „ludowej” czy regionalnej, archaicznych pieśni, w tym obrzędowych, nowszych trendów w literaturze kaszubskiej, ale oprócz tego Sampa proponował studentom tematy związane z kulturą duchową, wierzeniami, obyczajami dorocznymi i różnymi symbolami kulturowymi.

Szczególnie zapamiętałem zajęcia poświęcone symbolicznemu dymu w wierzeniach i praktykach kultur dawnych i bardziej współczesnych. Przy okazji omawiania tak osobliwej tematyki Profesor przyniósł z domu i pokazał nam stare ceramiczne fajki gdańskie z typowymi motywami holenderskimi. Szczęściem na sali nie było jeszcze wtedy czujników przeciwpożarowych, ponieważ nieco dymu uleciało w powietrze...

Nie wszystkie zajęcia odbywały się w salach Humany, jak nazywaliśmy Wydział Humanistyczny UG. Raz czy dwa, z powodu jakichś remontów lub przezebnowań, poszliśmy z Profesorem do Chlewika. Chlewik (nazwa oczywiście nieoficjalna) był to legendarny (słowo nadużywane, ale tu jak najbardziej na miejscu) bar mieszczący się na parterze budynku wydziału. Legendarny, bo tu odbywały się niezwykle dyskusje na tematy literackie, historyczne, a także

religijne i polityczne. Wystrój miał Chlewik wtedy rodem z czasów PRL-u, ale można było tam wypić herbatę i zjeść kanapkę, drożdżówkę, a nawet coś na ciepło. Siedzieliśmy więc sobie te kilka razy z Jerzym Sampem i nad poobtłukiwanymi kubkami z parującą herbatą, rozmawiając na tematy jak najbardziej merytoryczne.

Zdarzyło się, że chodziliśmy też na pobliskie załesione wzgórze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego. Okolice Oliwy mają piękne lasy mieszane. Profesor decydował się na takie urozmaicenie nie tylko z powodu wiosennej czy wczesnojesiennej słonecznej pogody – zajęcia dotyczyły wtedy tematyki związanej, na przykład, z nocą świętojańską czy motywami przyrodniczymi obecnymi w folklorze czy literaturze kaszubskiej.

Wreszcie nadszedł czas na wybór seminarium magisterskiego. Moja decyzja była oczywista – poprosiłem Profesora o możliwość uczestniczenia w jego seminarium. Było nas na tych zajęciach kilkanaście osób.

Postanowiłem, że zajmę się nocą świętojańską na Kaszubach. Późniejszym efektem uczestniczenia w seminarium u Jerzego Sampe była praca zatytułowana właśnie *Noc świętojańska na Kaszubach*. Wiele lat później jej poszerzona wersja ukazała się drukiem jako *Sobótka, ścinanie kani, ogień i czary na Kaszubach* wydana przez Region. Jeszcze przed rozpoczęciem seminarium zetknąłem się z *Drogą na sabat* Profesora i jego słynnym artykułem w „Pomeranii” *Misterium ptaka ofiarnego* (nr 2 z 1976 roku). Teksty

te zrobiły na mnie duże wrażenie, a równocześnie tematyka nocy świętojańskiej zawsze mnie interesowała. Wybór tematu był właściwie prosty.

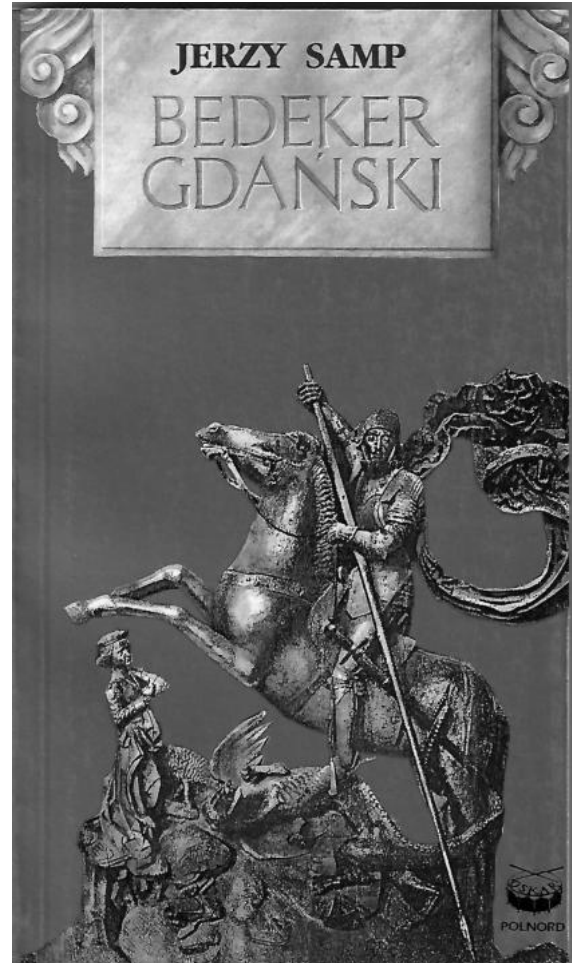
Jerzy Samp podczas zajęć na seminarium magisterskim nadal był człowiekiem ciepłym, życzliwym i otwartym na rozmowę, a nawet dyskusję ze studentami, wymagał jednak sumiennosci. Sam nieprawdopodobnie pracowity, nie chciał, aby magistranci marnowali swój i jego czas. A studenci, wiadomo, różnie podchodzą do kwestii systematyczności. Profesor pragnął po prostu, żebyśmy wyszli na ludzi i żeby te prace były jak najlepsze.

Pod koniec seminarium, w którym uczestniczyłem, oraz nieco później wydawane były kolejne książki Profesora poświęcone Gdańskowi. Były to *Legendy gdańskie*, ich poszerzona wersja zatytułowana *Uczta stulecia*, obie przepięknie wydane, oraz *Bedeker gdański*. Tę ostatnią pozycję czytałem kilka razy od deski do deski, wracałem również często do pojedynczych haseł, poświęconych np. piwu jopejskiemu lub Neptunowi na Długim Targu. Mam je do dziś, z pięknymi dedykacjami.

W tamtym czasie podczas Jarmarku św. Dominika kupiłem na stoisku Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego książkę wydaną znacznie wcześniej, zatytułowaną *Z woli morza. Bałtyckie mitopeje*. Tematyka związana jest po części z Gdańskiem, jednak wielką rolę odgrywają w niej mity, wierzenia i realia dotyczące morza, obecne na północnych Kaszubach. Niestety, książkę tę pożyczyłem komuś i, jak to się zdarza, już jej nie odzyskałem. Szkoda.

Egzamin magisterski wspominam jako wydarzenie dość emocjonujące. W komisji, oprócz Jerzego Sampa, znajdowali się jeszcze Irena Kadulska i Tadeusz Linkner. Profesor, w odróżnieniu od swoich szacownych Uczonych Kolegów, miał marsową minę i bardzo szczegółowo wypytywał o rozmaite kwestie związane z tematyką mojej pracy magisterskiej. Dopiero gdy było już po wszystkim, znów był ciepłym, dobrym człowiekiem. Jak zawsze, bardzo serio podchodził do pracy swojej i swoich podopiecznych.

Później już rzadziej spotykałem Jerzego Sampa. Kilka razy miało to miejsce na kościerskim Rynku

podczas Kościerskich Targów Książki Kaszubskiej i Pomorskiej „Costerina”, kilka razy w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie i w innych miejscach. Zawsze były to spotkania miłe. Profesor pytał mnie wtedy o kolejne publikacje dotyczące Pomorza i Kaszub. Miałem okazję wręczyć Mu moją debiutancką *Konchę i perłę. Życie gdyńskiego drogisty* oraz *Pruską zagadkę*.

Zdaję sobie sprawę, że każdy, kto choć kilka razy zetknął się z Jerzym Sampem, zachował go w zupełnie innych wspomnieniach i pamięta inne sytuacje, te, których był uczestnikiem i świadkiem. Moja pamięć jest właśnie taka. Towarzyszy jej przeświadczenie, że Profesor w dużym stopniu ukształtował moje spojrzenie na Kaszuby, kaszubszczyznę i jej świat duchowy, a także materialny.

Fascynacja Gdańskiem i miłość do miasta tysiąca bram nie dorównają chyba u nikogo tym, jakie żywił Profesor. Był częścią tego ponadtysiącletniego grodu, ale tę swoją tożsamość łączył w sposób oczywisty z byciem Kaszubą i miłością do wszystkiego, co świadczy o bogactwie duchowym Kaszubów. Nie narzucał nikomu tych uczuć i tej świadomości. Nie sposób jednak było przejść obojętnie wobec stosunku Jerzego Sampa do tego, co ukształtowało Jego osobowość.

PIOTR SCHMANDT

SŁOWEŃCĚ W AUSTRII I ITALSCIE

Bël rok 1942, a w karincczych górach, włączoných jakno dzěl Àustrie do III Rzeszë, leżało gbùrstwò słoweńszci rodzëznë Peršmanów. Nie bëło to równak zwëczajné gbùrstwò – familiò zòrganizowa tam pónkt wspiarcò rësëznë òprzëczci, dosc wòzny dlò lokalnëch partizantów, jaczi przëchòdelë tuwò sã schronic. Trzë lata pózni, òb zymk 1945 r., bëło wiedzec, że pòkój je ju krótkò, ale Peršmanowie nie dozdelë ùpraglëgò kùńca wòjnë. 25 lżëkwiata gòspòdarstwò najachelë fùnkcyjnarusze SS a szandarzë. 11 domòcëch zdzinãło, w tim sëdmë dzecy, zabùdowania òstalë spòloné, a zwierzãta ùkradlé.

80 lat pózni w tim mòlu, jaczé òstało przësztòlconé w mùzëum ë plac pamiacë, wara sztudërskò leża słoweńszci miészëznë. Òb ùbëtné zéńdzenié ò mòckò antifaszistowszczim céchù bëtnicë ùpamiãtniwelë 80. roczëznã zakùńczeniò drëdżi swiatowi wòjnë. Wnym wszëtkò przerwa pòlicjò – trzedzëscë szandarów, helikòpterë, dronë, psë. Ùczãstnicë bëlë legitimòwóny (czile zatrzymónëch, jedna òsoba nawetka letkò renionò), a plac przëszukóny. Cëż spòwòdowało tak wiòlgã interwencjã? Bòdòj no nielegalné biwakòwanié ë kwestie sparłączoné z òchronã strzodowiszcza. Rozzòla sã pògòrcha – reakcjò słuźbów wëdzrza na niepropòrcjonalno strogã, òsoblëwò bòczãcë na mòl, w chtërnym to dało zdarzenié.

Słoweńcë w Àustrie, jaczi niewiele wczãsnì protestowelë procëm nietrzëmianiémù sã jich kònstytucyjnëch prawów, zòs wëszlë na sztrasë demònstrowac. Ò jich sytuacjé pisalë rozmajitë media. Dlòcze równak doszò do taczëgò nòjzajdu? – To bëła, mòjim zdaniem, dlugò planowónò akcjò, jakò mia zastraszëc młodzëż pòdtrzymùjącã antifaszistowskã pamiãc – tak pòrtalowi orf.at przekòzòł Rudi Vouk, prawnik reprezentëjącý pòszkòdowónëch leżowników. Jinaczi wëdzrza sytu-

acjò w Italsce. Henëtny Słoweńcë w tim času biedzëlë sã nie z atakã pòlicjé, a atakama niszcotów. 24 swiãtojańszëgò (czerwińca) na brómie do jedny ze słoweńszczich szkòłów w Triesce pòjawia sã namalowónò swastika. Grafiti to dało téz wkòł bùdinù.

„KÒNSULAT GÓWNOŚLOWIANÓW” – pòłtora miesãca pózni, 5 zélnika, kartón z taczim nòdpsisã chtos przëklejil do gmachù Generalnëgò Kònsulatu Słowenie w Triesce. W pierszim przëtròfkù nie òstało naczãtë nawet nizòdnë sledztwò, równak drëdżë zdarzenié przëcygnãło ju wiele wicy ùwòdżi.

– Pòlicjò òdemkła dochòdzenié, a pòliticë napiselë czile tweetów na X-u. Prezydënt Słowenie napisòł, że bëło to òkropné zdarzenié, ale nie òstałë pòdjmniãtë nizòdne realné dzejania – rzeknãł mie Martin Kits Nieuwenkamp, przedstòwca słoweńszci miészëznë w Triesce.

Ale italsczë słuźbë, chtërnym zawierzil słoweńszci rząd, téz nie zrobilë wiele w ti sprawie. Słoweńskò spòlëzna w Triesce òsta z tòklã sama, media nie nagłosniwalë dostateczno problemù. – Jò bë pòwiedzòł, że reakcjò bëła wnet nizòdnò. Nietetë, më téz nie zareagowelë, pòza jednã grëpkã lëdzy,

jakò zaczął męslęc nad mòżlëwima rozrzeszeniami – pòwiôdł mi Martin, jaczi téż słëchòł do ti grëpczi. Młodi gromadzëlë sã na WhatsAppie, pòdajãcë wiadło ò inicjatiwie pòsobnym znajomim. Pòzni w karnie to dało òsobë w różnym wiekù, dërowa diskùsjò – jakùż òdpòwiedzec na dyskriminacjã? Pòjawia sã ùdba, bë napisac òdemkli lëst do wëszëznów abò zòrganizowac demòstracjã, chtërna bë pòkòza sëlã lokalny spòlëznë. Starszi równak òddòwelë òglowã emòcjã – bëlë dbë, co nòlepi mòlczëc, kò jaczékòlwiëk dziejania bë stanowilë palëwò dlò niszczołow. Òstateczno, nawetka ny grëpie nie ùdało sã zareagòwac na antisłoweńszcë ataczci, nimò starë taczich òsobów jak Martin. – Wiele lëdzy nie zdòwò so sprawë z pòwòdci problemù. Jò bë równak sparłãczył te przëtròfczi barzi z òglowã człowieczã glëpòscã, a nie z jakãs pòliticznã òrganizacjã, chtërna bë planowa ataczci. Móm bënomni nòdzejã, że tak nie je. – dodòł mój rozpòwiôdòcz.

Te zdarzenia to równak nie jedurné znancki dyskriminacje Słoweńców w Italsce. Tã to dò czãscy, ale w jiny fòrmie.

– Grajã w noznã balã ë na bòjiszczu pò pròwdze colemało jidze ùczëc rãgla z pòwòdu naji nòrodnoscë.

Ale téż na rozegracjach. Czasã Słoweńcë òrganizëjã imprezë, przëdno ze słoweńskã czë balkańskã mùzycã, sã to taczë bënowé imprezë, równak przëchòdò na nie czileset lëdzy w licealnym wiekù, to nie sã domówczy. Jò bë rzeknãł, że wnet za kòzdim razã nalòzò sã karno Italczików, jaczi zaczinajã krzëkac „Jesta wszëlama!”, „Jesta w Italsce!”. Ze trzë czë sztërë razë nawetka më zacząłë biòtkòwac z taczima grëpama kòle dzesãc, piãtnòsce nie-Słoweńców. Kùnczëlò sã przëjazdã szandarów a ambùlansów. Nie je to dobré, a wëdarzëlò sã tak ju wiele razy – czasã bez interwencje pòlicji, ale wcyg bëło wiele rãglów, przeklënstwów, kãsk szëdrotu, bòjczy – kòmùdno kónstatëje Martin. Dodòwò jednak, że próbòwelë pilowac, chto wchòdò na rozegracje, ale to nie pòmògãło: lugòcze zbiërelë sã wkòł wëńscëgò.

Jak doczënic ùpich? Tu ni ma jedny òdpòwiescë – je wiedzec no, że Martin nie òprzestònie próbòwac walczëc ò swòje, kò w Aùstrie ùdòwò sã zebrac lëdzy a wiñc zademònstrowac swòjã òprzëczkã. W Italsce téż mòże w przëdzcoce ùdò sã przëzwac damienië.

Iwò MISZKÒWIÓK

Na òdjimkach rozmajité dzële i bùdinczi Triestu. Òdj. Ágnes Hornok

Ōdj. <https://kajkaviana.hr/>

MÓMĚ W SE NŌDZEJĀ

Z Ines Krušelj-Vidas, przėdniczķą stowŏrě „Kajkaviana” gŏdŏmě ō stojiznie kajkawsczěgŏ jĀzěka, jegŏ historii i mŏzłěwŏtach ũchŏwaniŏ.

Dze mieszkajĀ Kajkawcě?

Ines Krušelj-Vidas: W nordowim dzělu Chŏrwaczi, nŏwicy w Krapinskŏ-Zagŏrsczim, Varaždinsczim i Koprivnickŏ-Križevacczim ŌkrĀgŭ. Je to centralny part kontinentalny Chŏrwaczi. Jesmě těż w Rumŭnczi i Aŭstriacczi, dze mě sĀ historiczno ōsedlělě. Mŏmě jesz Kajkawcŏw w Gŏrsczim Kŏtarze – je to gŏrsczi dzěl nadmŏrsczěgŏ pasa w Chŏrwaczi. Jak tej je widzec, gěograficzno zajimŏmě dosc wiŏldzi dzěl.

SkĀdka pŏzwa Kajkawcě? Na Kaszěbach nie je ōna za baro znŏnŏ.

Pŏchŏdzy ōna ōd pitajĀcěgŏ zamiona *kaj*, to znaczy *co*. Prawie to słowŏ apartni najĀ mŏwĀ ōd jiněch chŏrwacczich dialektŏw, w jaczych to zamiono brzěmi *što* (w sztŏkawsczim) abŏ *ĉa* (w czakawsczim). Zanŏleżno ōd gwarě, Kajkawcě gŏdajĀ těż *koj* abŏ *kej*, ale pitajĀcě zamiono *kaj* / *koj* / *kej* naju wěapartniwŏ.

W przětrŏfkŭ kaszěbszczěgŏ jĀzěka ōd lat biŏtkŭ-jemě sĀ m.jin. z kŏmpleksama, wstědĀ, mŏlim prestiżĀ. Mŏta těż taczi jiwier?

To sĀ pěrznĀ zmieniwaŏ w historii i dzysdnia sytuacjŏ nie je tak lěchŏ. Pŏmalě bŭdzy sĀ swiĀda Kajkawcŏw ō jich prŏwdzěwěch kŏrzeniach i mijŏ ten wstid. Dzeje sĀ tak těż dlŏte, że naja kŭltura weszĀ do terŏczasněch mediŏw. Pŏwstŏwŏ rockŏwŏ mŭzyka pŏ kajkawskŭ, jesmě bŭszny z ũtwŏrstwa Miroslava Krleżě, jednegŏ z nŏbělniěszich chŏrwacczich pisarzŏw, chtěren napisŏł w najim jĀzěkŭ *Balade Petricy Kerempuha* (Baladě Piotra Kerempuha). Starszi nŏleżnicě naji stowŏrě „Kajkaviana” pamiĀtajĀ rŏwnak czasě, czedě w szkŏłach běł zakŏz gŏdaniŏ pŏ kajkawskŭ i zmŭsziwelě ũczniŏw do ũzi-

W dniach 22–28 czerwińca przedstŏwcowie stowŏrě „Kajkaviana” przějachelě na Kaszěbě. DzĀka pŏdskacěnkŏwi prof. Duszana Paždżersczěgŏ z Gduńszczěgŏ Ŭniwersytetu pŏdpiselě dogŏděnk ō wespŏłrŏbŏce z Mŭzeum Kaszěbskŏ-Pŏmŏrsczi Pismienizně i Mŭzyczi we Wejrowie. Przědnym cělĀ jich rězě běło ũdostaniě wiědzě ō Kaszěbach i naji kŭlturze. Ōkrŏm Mŭzeum ōdwiědzělě těż sedzbĀ Kaszěbskŏ-Pŏmŏrsczěgŏ Zrzeszeniŏ we Gduńskŭ i ōliwskĀ katědrĀ, ōpŏwiŏdelě ō swŏjim dzejanim na Filologŏwim Wědzělu GŬ i pŏjachelě do Mŭzeum Pŭcczi Zemi.

Prezentowelě těż kajkawsczě wiěrztě ũsadzŏne przez MagdalěnĀ Blagec i DragicĀ Reinholz.

waniŏ leno standardowěgŏ jĀzěka. Dzysŏ je jinaczi. Jŏ robiĀ w szkŏle, tej wiěm, że jistinějĀ rozmajitě zachĀtě, zěbě pŏrěsziwac regionalně těmě ōb czas ũczbŏw. Mŏmě rŏwnak tŏczel z tim, że kajkawsczi we wikszoscě najich familiŏw nie je ju ũziwŏny. Ta wielelatnŏ biŏtkĀ z nim dŏwŏ skŭtk. Mě zŏs mŭszimě bŭdzěc jĀzěkŏwĀ swiĀdĀ kŏl lědzy.

RozmiejĀ, że tĀ biŏtkĀ z kajkawsczim jĀzěkĀ przěżěło starszě pŏkoleniě. A jak to wězdrzi kŏl mŏloděch?

Pŏjŏwiŏ sĀ corŏz wicy mŏloděch, kreatiwněch lědzy, chtěrny chcĀ swŏjĀ swiĀdĀ ō wŏrtnoce jĀzěka przěkazac jinszim. Mě wespŏłrŏbilě w slědnym czasie z gwěsnym mŏldim aŭtorĀ i ilustratorĀ, jaczi zrobił snŏżĀ ksĀżķĀ z ōbrŏzkama dlŏ dzecy. Jesmě jĀ promŏwelě w szkŏłach i ũczniowie baro dobrze jĀ przějimnalě.

Felėje nama równak taczych materiałŏw do prócë z młodima.

Chcemë przeńc do historii. Kajkawsczi bël spòdlim do úsadzeniô stórochŏrwacczégò jãzëka i òd XV jaz do XIX w. pùblikacje chŏrwacczë bëlë òpiarté prawië na waji mòwie. Dlôcze tej dzysdniowi chŏrwacczi òdeszedł òd kajkawszczëznë, a jegò spòdlim stól sã sztokawsczi?

W pòłowie XIX w., w czasach bûdzeniô sã nôrodny swiãdë Chŏrwatŏw [w dzysdniowim znaczenim tegò słowa – dop. Duszana Paźdzerszczégò] bël zgrŏw do te, żebë przëchłoscëc jak nôwicy Chŏrwatŏw i jinëch Słowianŏw z regionu. Sztokawsczi bël wnenczas pòspólny dlŏ wikszï læczbë lædzy. Nie bël òn barzi prestiżowi òd kajkawszczégò, ale przëdnicë chŏrwacczi òdrodowi rësztnotë widzelë w nim wikszã szansã na ùcekniaćcë òd niemieczi i madżarszi dominacje [bò òbŏwiãzywŏł ju w jinëch pŏlniowŏsłowiańskich krajach i krŏjnach – dop. D.P.].

Òb tëlï lat kajkawsczi bël dlŏ Chŏrwatŏw nôwŏzniësi, pŏwstŏwalë w nim pierszë ksãzëci. Jak to je mòżlëwë, że òd XIX w. do dzysŏ tak baro stracył swŏj znaczeniã, że jesz niedŏwno bël zakazywany w szkŏłach.

To prŏwda, że pŏ kajkawskù pŏwstałë pierszë dokazë. To bëlë przede wszëtczim òbrobienia abŏ tŏmaczenia, np. Szekspira. Niejedny dzysdnia gŏdajã, że to nie bëlë autorsczë tekstë, tej nie sã wŏznë, ale doch w nym czasie to miało wiŏldzë znaczenië, a ò autorskich prawach nicht jesz nie czuł.

Òd XIX w. zacinajã pŏwstawać nowe gatënczi læteraturë, pŏpularnë stŏwajã sã pŏwiescë, jaczë trŏfajã do wiele lædzy. Kajkawsczi jãzëk ju tegò nie doswiŏdzcil.

Lëdze w Chŏrwacji dzysŏ sã ò ti historii nie ùczã, bò ni ma tegò w programŏwim spòdlim. Wszëtkŏ zanŏlëgŏ òd szkŏlnëch. Żelë chtos mò tã swiãdã i chce przekazac tã prŏwdã ùczniŏm, to młodi lædze sã dowiedzã, ale nie je to pŏwszechnë. Nie gŏdŏ sã ò tim nawet na sztudiach – na kroatistice.

A dlôcze tak sã stało, że w krŏtczim czasie kajkawsczi òstŏł zepchniaći na bŏk? Përznã stŏł sã „òfiarã na òglŏwŏsłowiańszim wŏłtŏrzu”, jak jŏ ju rzekła, òdpŏwiŏdajãcë na pŏprzëdnë pitanië. Do te mieszczanie, chtërny mielë gŏrã w chŏrwacczi òdrodowi rësztnotë, chcelë stanãc procëm wiŏrzcë dëchŏwnëch, a nôwicy autorŏw piszãcëch pŏ kajkawskù bëlŏ ksãdzama. Kò òni bëlë czedës nôlepi wësztŏłcony i stŏwelë sã szkŏlnyma dlŏ swŏjich wiërnëch. Piselë pŏ kajkawskù kŏzania i ksãzëci.

Òd 1989 rokù dziejŏ stowŏra „Kajkaviana”. Wëdŏwŏta tãż kùlturalny czãdnic „Hrvatsko zagorje”. Mòzemë rzeknãc, że je to jaczë przelŏmanie w sprawie retaniŏ dzinãcy kajkawsczi kùlturë i jãzëka?

Mëszlã, że naja Stowŏra je wŏznŏ – dzysdnia, zelë chto mò jaczë pitania sparłãczŏnë z kajkawsczim

Ines Krušelj-Vidas i direktŏrka MKPPiM we Wejrowie Aleksandra Selickŏ

jãzëkã, to mësć zacznë òd „Kajkavianë”. Historiczno nôwŏzniëszë bëlŏ równak wedle mie stwŏrzenië wësstawë „Kajkaviana Croatica. Hrvatskokajkavska Književna Rijec”, na jaczi òstŏł przedstŏwiony cali kajkawsczi ùrŏbk tikajãcy sã wëdŏwiznŏw [1996 r.]. Wësstawa je nôlepszym zdrzŏdłã dlŏ kajkawisticznëch badërowaniŏw. Wiŏlgã rolã miałë tãż nôùkŏwŏ-lëteracczë czãdniczi, co sã ùkazywalë òd 70. lat XX w. Bëlë to: „Kaj” i „Kajkavsko spravišće”.

[Przelŏmanim mòzemë tãż zwac] pŏjawienië sã Miroslava Krleżë i *Balady Petricy Kerempuha* [zbioru filozoficznëch wiërtzŏw wëdŏnëch w 1936 roku – przëp. red.]. Nicht ni mògł przëkŏwac wësŏczi læteracczi wŏrtnotë jegò dokazŏw, i to bëlŏ przelŏmŏwë wëdarzenië.

Jak widzyta sytuacjã kajkawszczégò jãzëka w nôblëższim czasie, dzysdnia je òn w zagrŏżbie. Dŏ sã gŏ ùretac?

Zacznã òd tegò, że dzãka dziejaniŏm stowŏrë „Kajkavska Renesansa” kajkawsczi jãzëk dostŏł kòd ISO, z pŏmŏcã jaczégò òznŏczŏ sã ksãzëci w bibliotekach. Nicht tej ju ni mòże gadac, że nen jãzëk nie jistnieje. A w przinŏdnoce wszëtkŏ bãdze zanŏlegac òd naji aktiwnŏtë. Wszëtcë swiãdny kajkawcë, tãż ti, chtërny dopiërzã przinŏdã, muszã wkŏł tegò jãzëka robic. Dzysdnia nie widzã mòżlëwŏtë, żebë pŏwstała jakŏ instytucjonalnŏ pŏmŏc, ale dobrë je chŏcłë to, że ni ma ju niżŏdnëch restrikcjŏw. Mŏmë w se nõdzejã. Pŏjŏwajã sã nowe badërczi, jak dr hab. Bojana Schubert, dr hab. Barbara Štefik-Gold, chtërne badërejã stŏrã kajkawskã læteraturã i pŏdczorchiwajã, że je òna czims wŏrtnym. Rozszërzzwajã kajkawskã dejã wëstrzŏd lædzy i zdŏwŏ sã mie, że szukanië kŏrzeniŏw i juwernŏtë je corŏz czãstsze wëstrzŏd młŏdëch, chtërny szukajã tãż nowŏczasnëch fŏrmŏw ùżëcŏ jãzëka, np. przez rockŏwë karna, jaczë spiewajã pŏ kajkawskù i wëkŏnywajã stŏrë kajkawsczë piesni na dzysdniowi òrt. Kajkawszczëzna mò tej jakã terŏczasnã żëwŏtnosc, òbrëmia, w jaczych mòże bëc ùżiwŏnŏ.

GŏDELË I ROZMŏWã Pŏ KASZËBSKÙ ZAPISELË DARK MAJKŐWSCZI I DUSZAN PAZDZERSZCI

ŐDJ. [HTTPS://KAJKAVIANA.HR/](https://kajkaviana.hr/)

NOWÉ PLATCZI KASZĚBSCZĚ: ŁYŚNIEWSKIE ANIOŁY, FARWĚ KASZĚB, ZŁY FRONT, NORTH WAVES

Zôczątk drędzi pòłowë latoségò rokù zabrządowòł nowima platkama z kaszëbską mùzyką. Są to sztyrë klasyczne krążczy CD, na jaczich je dżecne spiëwanié (na dwóch) i pò jednym na rap a klasykã.

I

Platka pt. *Łyśniewskie anioły*, jak pòdowò na swim fejsbòkòwym profilu Gmina Sierakowice – Kraina Kaszub¹, miała swòją promòcjã w Serakòwsczim Łësniewie 22 czerwińca. Zaczãła sã òna òd mszë w kòscele, pò tim zebróny przeszlë do szkòłë, dze bël festin. Na przëszkòłowym placu karno dzecy, jaczë prowadzi direktòrka ti szkòłë Aleksandra Klasa, dało pòkòzk mùzyczny zamkòscë platë. Nalazło sã na ni 11 dokòzków: trzë pò kaszëbskù a òsmë pò pòlskù. Są to spiëwë religijnë a swiecczë. Pò kaszëbskù zabrëmialë: „Łësniewszcë nótë” (do słów Karolënë Serkòwsczi-Secechòwsczi – szkòłny z ti szkòłë) a piesnie ks. Antoniégò Peplińszcégò: „Żebë wrócył ten czas” i „W łësniewszcizich pùstkach”. Na gitarze towarzysi A. Klasa a na akòrdiònie Mòrcën Latarszci. „Żebë wrócył ten czas” plënie przë akòrdiònie w dosc chùtczim tempie jak na donëchczasné bédënczi, dze solo spiëwie colemało starszi chłop, jaczï wspòminò dôwnë czasë. Dżecë spiëwią lzi, wieseli, bez zakòrżenionégò przez àùtora w teksce cãzòru ùszlòtë. Chtos bë mógł rzec, co je jaz za wiesoło. Pewno dżecë mają jinszë wspòminczï z czësto niedòwnëch czasów. W dokazu „W łësniewszcizich pùstkach” wszëtkò je zgòdnë z àùtorsczim tekstã a mùzyką ks. Peplińszcégò, nawetkã... zgòn, na jaczï wòlają pòd kùńc spiëwë. Wierã ksãdzu szło ò „wiòldzë zetkanië” (czëj to bë szło ò zwierzãta – bë mógł zarizykòwac tlòmacczenië „spëd”). Jiné karna dają w ten mòl „gón” w znaczeniim „pòlë”, „mòl zetkaniò”.

W „Łësniewszcizich nótach” je zgòdny z tradycją pòdzël na narracjowë (pòmãlëczné) a pòwtòrkòwë (chiżniészë) tempò. Àùtòrka tekstu zadbała, cobë wies a òkòlë bëłë bògato przedstawioné, bez co bëlno sã wpisała w zoch twòrzeniò nowëch, pasownëch do mòla, warkù a leżnoscë tekstów ti spiëwczï, ò jaczï nòwiãcy mòzëmë przëczëtac w ksãzce Rómãna Drzëzdżónã pt. *To je kròtczë, to je dludżë... Wëdròwki szlakiem obrazkowych nut*, na starnie projektu stowòrë Mòje stronë (Òlë a Dareka Majkòwsczich)² a pòd swòjim zëwiszczã w Kaszubopedii³. Karenkò, w jaczim je 11 dżëwczãtk, dobrze sobie radzy z jãzëkã a melodiama, w czim je na pewno zasługa prowadniczczi karna, Aleksandrë Klasë.

II

Farwë Kaszëb Spiëwnëch kwiòtków z Banina to ju piãtò platka karna, co latos fejrowało swòją 20. roczëznã⁴. Tradycją ju je, co słowa piesniczków slëchają Eùgeniuszowi Prëczkòwsczëmù, jaczï do wespòlrobòtë przëròcziwò ùsòdców mùzyczci. Na ti platce są to: Tadeùsz Dargacz (7 dokazów), Jerzi Stachùrszci (6), Tadeùsz Kòrthals (4), Werònika Cénowa (2) a Yurek Hinz (1). Zwãkòwë aranżacje nòlëżã we wikszoscë do Kòrthalsa, jaczï tész dozéròł projektë òd nagraniowi starnë. Wëzwëskónë sa tész aranżë Yureka Hinzã i Karola Nepelszczégò. Je to plata czerowónò przede wszëtczim do szkòlnëch kaszëbszczégò a dzecy, co sã ùczã naszégò jãzëka. Dopełnieniim ji zamkòscë je starna www.akademiakaszubska.com a youtubòwi karnòł Rodny Voice. W tekstach Prëczkòwsczégò nalëzëmë to, co je wòznë dlò dzecy. Je to mùzycznò stegna przez zabawã do wiëdzë. W tekstach nańdzëmë tész cekawë słowa, jaczë nie są szerzi znónë, jak np. „kòłk” (pòl. naleśnik). Szerżã tematicznã platë nòlepi pòkòżã same title chòrank: „Farwë Kaszëb”, „Spiëwnë kwiòtci”, „Dnie tidzenia”, „Miesãce”, „Wiodro”, „Wiater”, „Jigrowi plac”, „Klep i pach”, „Kòłk”, „Mòltëch”, „Rechòwanië”, „Ruchna”, „Wiadła”, „Kròlewionka”, „Zwënëga”, „Chto më jesmë”, „Znaczi zymkù” a „Gón”. Dwa slédné dokòzczi na krążkù CD są pò pòlskù („Dzieci radością świata”, „Źródła”). Wikszosc spiëwów je czësto nowò. „Spiëwnë kwiòtci” a „Znaczi zymkù” bëłë chùtczi nagriwónë, tész przez jiné karna. Mùzyka je dynamiczno, colemało w durowi tonacje abò chòc w pòlowie („Zwënëga”). Dżecë tej-sej spiëwią na dwa głosë, np. w dokazach „Dnie tidzenia”, „Miesãce”, „Klep i pach”, „Rechòwanië”, „Wiadła”. Wiele sã dzeje w jinstrumentowi szëchce, chòcle dlò pòdczòrchniãcò rësznégò charakteru zabawów w „Jigrowim placu” ùzëtò je zadzywnò gitara. Cekawë aranżë gwëсно zachãã do sygniãcò pò ne dokòzczi jinëch wëkònowców. „Gón” je snòżã piesniã pòbòdnã, reszta sztyczków je swieckò. Ò bëlnë przërëchtowanië dzòtk òd mùzyczny a jãzëkòwi starnë miała starã czerowniczka karna, Werònika Cénowa. Wëdòwczã plitë je Kaszëbskò-Pòmòrsczë Zrzeszenië z Banina.

¹ Wpisënk z 22.06.2025 r.

² <https://www.mojestrone.pl/kaszubskie-nuty/> [przëstãp 21.09.2025]

³ <https://kaszubopedia.pl/index.php/glossary/kaszubskie-nuty/>

⁴ Pisòł jem ò tim w sëwnikòwym numrze „Pòmëranie”.

III

Platka pt. *Zły Front* to je ùdba, jakò sparłãczëła w dzejanim trzech raperów: Dawida Złëgò (producent platë), Mehow Front a Szëmóna Gróta, co z Mehowã twòrzi Front Kru. Sã tam dwa jãzëczy: pòlszczi i kaszëbsczi. Mòże temù mò szansã trafic do wikszëgò karna òdbiërców. Artiscë buntëją sã w 13 dokòzkach. Sã procëm, bò taczé je mòdło kùlturë hip-hopù, jaczé-gò mùzyką je RAP. Sygają pò historiã, pòmnikowé pòstacje, zadówają pëtania ò cwëk bëcò Kaszëbã. Pëtają w miono wiele młodëch lëdzy, kãdka jic a dze w zëcym je mòl na kaszëbiznã. PL jidze na pòzmianë z CSB, bò to je prawie jãzëk dzysdniowi kaszëbsczi młodzëznë, co czëje sã wëortowónò ze spòlëznë pòlszczi, a jesz nie czëje bëlno swëgò placu w kaszëbsczim swiece, abò na òpak. To je wòznò platka, co pewno rozgòrzi jãzëkówëch pùristów a starzników historie i tabù. W *Złim Fronce* je galeriò pòstacjów òd króla do króla: Erik Pòmòrszczi, Günter Grass, Jarosz Derdowsczi, Paul Nipkow, Aleksander Labùda a Karól Krefft – téz kaszëbsczi król. Knòpi sã w tuńcu nie kãtrzą. Kaszëba kòl nich nie je Pòlòchã. Pòlòch to je antk. Kaszëba je za to... scërzã z rezerwatu. Jima sã Labùda rëmùje z lambadã. KPZ z LGBT. Ciekawé sã cytatë ùzëté pòmãk z bitoma: to z dzecny recytacje, z zòpòwiedzë wiodra, nòukòwëgò wëkłãdu, kinowi kroniczci. Dëcha Arimana stòwiałã kòl Harrëgò Pòttera. Pòszerziwiałã pòle òdbiëru. Knòpi spiwają „Zemiã rodną” przë towarzeniem syrenów. Smialò mòże pòzwac tã plita patrioticznã, bez ùrządowëgò zadãcò, kòmbatancczëgò patosu i zòlu a czija w sztërzëch lëtrach – prosto midzë òczë. Manifest zbuntowónëch młodzònków. Nigle wszëtczë dzëlëczy ti mùzyczny ùkłòdanczi wëndã na swòje – mùszi jã czile razy wkòl przeslëchac. Je wòrt. Szmakò wcyg barzi.

IV

Platka zrzeszonëch zez Gduńskã ùsòdców mùzyczci: Marka Czerniewicza (rocznik 1974), Tadeùsza Dixë (1983), Andrzejã Dzãdeka (1957), Kamila Ceslëka (1991), Anë Rocławsczi-Mùsałczik (1987), Adama Diésnera (1991), Piotra Jãdrzejczëka (1993), Hùberta Gabriela Żmùdzczëgò (1997) a Krësztòfa Òlczaka (1956) – pòkòzywò dzysdniowã arastnosc mùzycznã Pòmòrzò. Je òna òpisónò w całoscë pò anielskù. Ji titel to: *North Waves. Gdańsk Contemporary Music* (Dënëdzi Nordë. Gduńskò Dzysdniowò Mùzyka – tł. TF). Ne dënëdzi sã czëc na cali place. Jedne teskno abùją, jinë przekãсно kòrbiã ze sztrãdã, a jesz jinë wcygają òkrãtë we wãtpia mòrza. Do tëch òstatnëch gwëšno zarechòwac mùszi dokòz Adama Diésnera⁵

„Rondo alla Cassubia for viola solo” z rokù 2023, w jaczim czëjemë Krësztòfa Kòmendarka-Timendorfa. Bùrzò jidze na pòzmianë z glądã, a wiolonczela jãz sã pòli do robòtë i òd robòtë. Nen méster wiolonczelë je gòscã w sémë na dzewiãc dokazach, mòże rzec, co to je jegò plata. Dlò pòrządku wskòzac mùszi jesz jinëch wëkònowców: Rafała Jãdrzejewszëgò (flët), Pawła Nowicczëgò (zwònczi, perkùsjò), Piotra Nowicczëgò (piano), Maceja Gańszëgò (piano), Andrzejã Kacprzaka (skrzëpice), Pawła Kùklińszëgò (skrzëpice), Jakùba Grzelachòwsczëgò (wiolonczela), Małgòrzatã Walentinowicz (piano), Pawła Zagańczika (akòrdiòn), Piotra Jãdrzejczëka (elektronika, mùzycznë zòdzerzdzi – loopers) Riszarda Minkewicza⁶ (tenór) a Krësztòfa Òlczaka (taszma). Dokòz Diésnera je jedurny z kaszëbsczim wskòzaniem, równak całò platka bez to slëchò do kaszëbsczi fònografie. Òkróm te dokazu jem sã zaslëchòł w tytułowë „North Waves” K. Òlczaka⁷ do tekstu „Kamiszki” (kamyk) Zbigniewa Herberta z partiã spiwónã bez tenora Riszarda Minkewicza, chtëren z wsczëcym òddòł, mògło bë sã zdawac, statecznë kamiszkwé zëcë. Òsobno jem przeslëchòł snòżã, pełnã zimczich pëtaniów „Lullaby for another time” (Kòlibiònka na jiny czas) Rocławsczi-Mùsałczik⁸, jakò pòdobno jak Diésner mò ju swój gwòsny mòl w kaszëbsczi mùzyce klasyczny, w całoscë zlë jidze ò wikszë dokazë. Platka je wòrt miec. Ji wëdòwãcã je Odradek Records.

Sztëre platczci. Różnë. Brëkòwnë. Farwnë. Równak kaszëbsczé. Bierzta a slëchòjta!

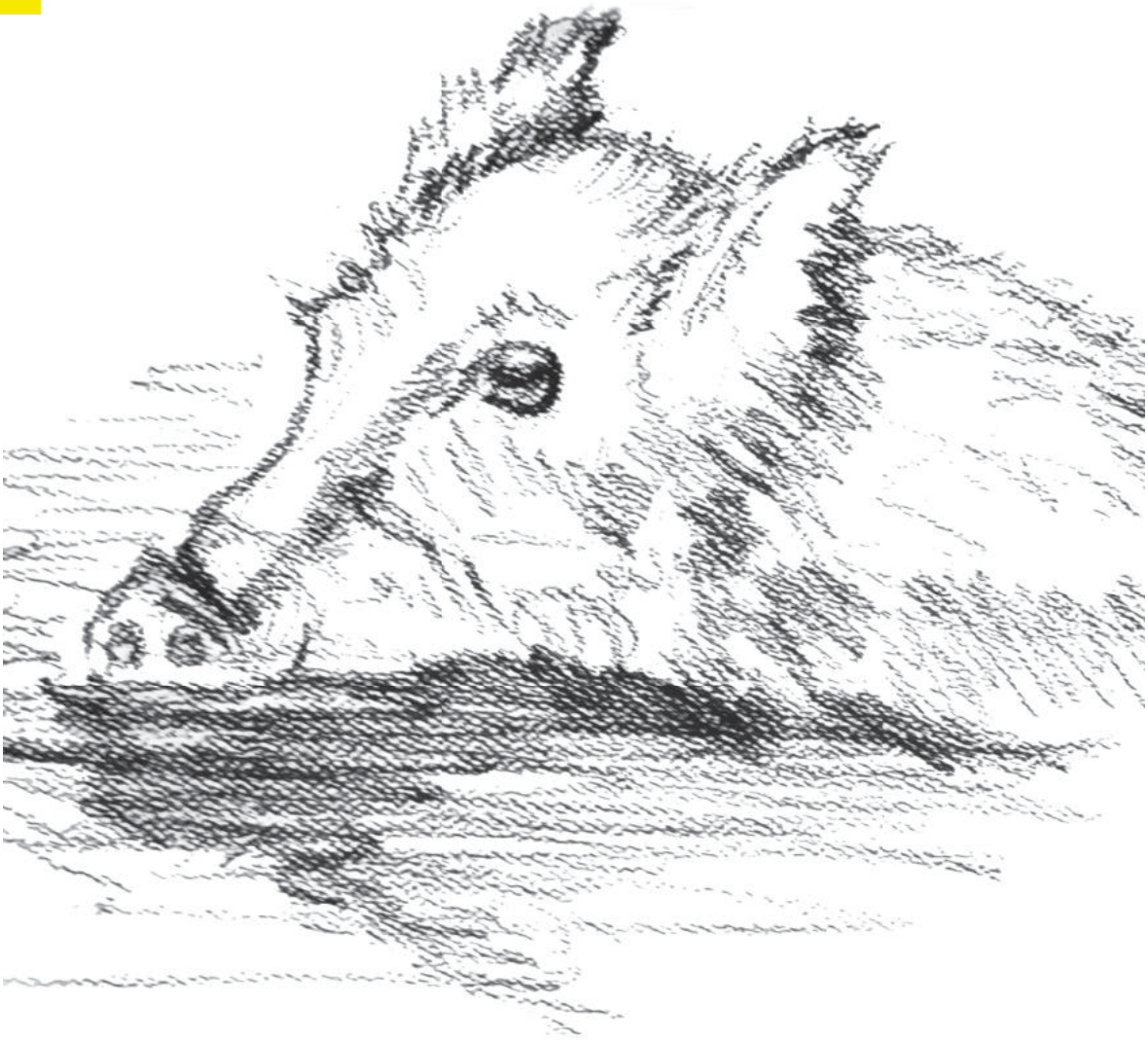
TOMÓSZ FÓPKA

⁵ Tuwò je wicy ò tim artiscë: T. Fópka, *Kaszëbsczi je misticzny w brzëmienim. Nasze melodie w Luksembùrgù i Bangkòkù. Rozpòwiòdómë z Adamã Diésnerã, kaszëbsczim ùsòdcã mùzyczci i dirigeñtã z Òstrowa, z Nordë*, „Pomerania” 2024, nr 2 (583), s. 48–50.

⁶ Bédëjã wëdowièdzã: *Kaszëbizna rozgrzëwò mie serce, z prof. Riszardã Minkewiczã, nowim rektorã Mùzyczny Akademie we Gduńskù, rozpòwiòdò Tomòsz Fópka*, „Pomerania” 2020, nr 7–8 (544), s. 54–56.

⁷ Na òstatny platce Krësztòfa Òlczaka pt. *Mea* nalëzemë „Pòzymki” do słów Jerzëgò Stachùrszëgò a cykel „Dzecnë spiwë z akòrdiònã” do tekstu Tomasza Fòpca.

⁸ Wicy ò sami artiscë: T. Fópka, *Żëcë mie pòdskòcò do pisaniò*, „Pomerania” 2023, nr 7–8 (577), s. 59–61.

DZĚCZI LÓW

Zwierzãta czãsto pòtrafiã nas zdzëwic. Tak téz trafilo sã chlopóm z ti pòwiòstczi. A je òna ùłożonò na spòdlim pròwdzëwëch zdarzënków, jaczé przed drëgã wòjnã nawetka trafilë na stronë gazetë. Doznòjta sã sami, czë tak cos mògło bë waji zaskòknãc...

Nòdolé to baro cekawò wies. Dzysë chãtno òdwiëdzònò przez latników, ze snòzim skansenã. W tim bùtnowim mùzeùm mòże ùdrzec bùdinczi gbùra ë rëbòka. Takò je téz historëjò tégò placë, gdzie te dwa warczë wiedzno zëwilë lëdzy. Rëbòków mòzna tam pòtkac jesz dzysë.

Przodë lat, przed drëgã swiatowã wòjnã, Nòdolé bëło cekawé téz dlòte, że na zòpadny stronie Żarnowiecczégò Jezora bëło blòs jednã wsã, co przënòležãła do Pòlszczi. Do kòscola czë do gminë jégò mieszkańcowie mielë nòblëzi przez wòdã, a gbùrzë na part swòji zemi mùszelë sã wë-

bierac z paszpòrtã, bò ta òstòwãła pò niemiecczi stronie greńcë. W ten czas rëbactwò na jezorze bëło òsoblëwie wòzné dlò nòdolan.

Czlowiekã, jaczi gòspòdarzil na Żarnowiecczim Jezorze bëł tedë Gùst Kònkòl. Kòl niégò robilo aż dwanòsce rëbòków, a na czas czedë robòtë bëło wicy, to zatrudniòl jesz pòstãpnëch òsmë. Rëbë zabiãralë téz jégò àuta. To bëła pròwdzëwò firma. Jednégò dnia ji robòtnicë mielë òsoblëwã przigòdã.

Jak wiedzno na wòdã rëszalë ju nad renã. Ju przed czwiòrtã gòdzënë schòdzëlë sã w swòji mòli przëstani ë na czile czòlnach wëplënalë. Na swiece

dopierze robilo sã widno, baro pòmalinkù, a do tegò bëła jész dõka. Widzec tedë nie bëło wiele.

– Kò czë më trafimë w swój plac? – pitòł mlodi Tóna.

– Ni miéj strachù. – Pòdsmielë sã starszi rëbòcë.

– Dómë so radã – klarowòł mù Stach – mùszimë na léwò doch krãcëc, a timczasã to mdze widnialo, a ta dõka téz sã pòdniese. Ùzdrzisz le!

Tak téz òni pòmãlë cygnãlë na toń, na jaczi mielë zastawioné netë. Nen mlodi równak baro wzeròł w szarobiòłã blónã, jakbë chcòł jã przezdrzec zdrokã. W jednym sztõce pòdniós do górë glowã a rãkã.

– Sztël! Mdzëta sztël!

– Cëz zòs? – Ùsmiòł sã Jan. – Të nas chcesz do rib na slëch zaprowadzëc, jo?

– Cos je czëc!

Rëbòcë pòslëchalë...

– A tam glëpõtë! – rzek Stach – chcemë rëmac dali. Tóna! A të czul, jak Jan sã òstatno chcòł chwòlëc swòji bialce?

– Co? – zdzëwil sã sóm Jan.

– Kò òn przëszed dodóm – pòdsmiëwòł sã a cygnã dali Stach – a gòdò bialce: „Wiész të co, jò móm dzys zlowioné taczégò wãgòrza jak mòja rãka!“. A nó to bialka mù òdrzekla: „To nie je mòzlwëwë. Jò jész taczégò brëdnégò wãgòrza w zëcym nie widzala“.

Chłopi bùchlë smiëchã, leno Jan pòpùkòł sã pòlcã w blësã a gòdòł:

– Tu! Tu!

– Dozdzëta! Bãdzta sztël! – zacząn zòs Tóna.

– Dòj pòkù!

– Nëze! Jò téz cos mërka jã! – Zrëszil sã Jan.

Chłopi sã zatrzymãlë ë slëchalë. Pò pròwdze coròz lepi bëło cos czëc. Pò sztõce jakbë sapanië, jakbë taczë chrapanië.

– Cëz to je?

– Mòze cos lëchégò w ti dõce? – spitòł Tóna z wiòldzimë òczamë.

– Joo, jak të cos wëmëslisz.

– Sztël! To tak cygnie jakbë òd drëdzégò brzegu do nas. Coròz blëzi.

– Ó! Ó! – zakrziknã Tóna. – Tam je cos widzec w wòdze. Ròz, dwa, Trzë...

– Cëz to je?

– Kò cos plënie, chcemë sã zblichëc.

Rëbòcë rëszëlë w przòdk.

Terò òni dostalë dopierze wiòldzë òczë. Nad wòdã wënurzalë sã trzë glowë. Z knérów mòcno szed lëft. Zwierza mòcno dichalë ë chrapalë, ale téz dzyrskò szlë w przòdk.

– Sã to bòbrë?

– Nié! – òdrzek zdzëwiony ë ùsmiõny Tóna, co stojòł z przòdku czòlna – to sã dzëczi!

– Jes të spiti?! Co të pleszczesz! Gdze dzëczi na jezorze! – òdrzek Jan.

– Nëze! Pò pròwdze! – stwierdził Stach, bò ju bëłë blëzi – kò jò móm czëtë, że dzëk mòze plëwac, ale zëbë tak dalek przez jezoro?

– Chłopi! Më dzysë mòzemë miec miãso miast rib! – zahërlëkòł Jan – kò òni w Nòdolim òbarchnieją! Òni nama nie ùwierzą.

– Tedë! Chùtkò do tëch dzëków! Tóna! Wez linã abò netã a przëzëcë przez nich. Òne tak prawie jidã kòle se.

Wszëtcë wzãlë sã do robòtë. Dzëczi szlë swòjã stegną, a nie dówãlë za baro òbachtu na rëbòków, chcãc pewno jak nòchùdzy dostac sã na sztrãd. Tedë to nie bëło drãgò ùstawic czòlnò stronã do nich.

– Nëze, Tóna! Teròzka! – zakrziknã Stach.

Tóna cësna linë, a ùdalo mù sã ùchwacëc dwa dzëczi. Trzëcy pòplënã dali.

– Trzimta mòcno! Òpasujta! – riknã Jan, bò dzëczi zacząlë sã mòcno szarpac. To grozëło nawetka tim, że jich bòcëk sã wëwrócy.

– Òne nas zwrócã – przëstraszil sã Tóna, ale téz nie zdòł, aż wpadnie w wòdã. Sam w niã wskòk, a jednã rãkã wëcygnã finkã, zëbë dzgnãc jednégò dzëka. Nen pòd Tónã zarò szed pòd wòdã, ale jész sã rzucòł. Do drëdzégò pòdkòk Stach z seczerã. Ròz, dwa a w wòdze zrobilo sã spòkójno.

– Tóna, chùtkò wlëz na czòlnò! Co të sã nama nie ùtopisz.

– Dòjta rãkã!

– Pùjta, më mùszimë je wcygnãc.

Letkò bëło rzeknãc, ale cãzi zrobic. Dzëczi bëłë wiòldzë, jich szerszla namiklò òd wòdë, to szlo baro drãgò. Jész czòlnò za baro sã przë ti robòce przëkrziwia na drëgã stronã, tak że jeden chłop mùszòł sã tam òpierac. W kùncu sã równak ùdalo. W czòlnie nalazlë sã dwa wiòldzë a cemnë sztòltë. Bëłë to dwa knòr'zë, a na jich knérach bëłë widzec ju dosc wiòldzë ë, jak doznòł sã przë wcyganim Tóna, òstrë szable.

– Jenë! Tak cos jò ni móm czëtë! – gòdòł Stach.

– He he! – ceszil sã Jan – wzeròjta, kùli miãsa më mómë – terò wròcómë!

W przëstani nòprzód lëdze mësłëlë, że jima cos sã pòpsëło, że tak flot òni sã nazòt. Tedë bëło wiele zdzëwieniò, a na kùncu smiëchù. Òni sã téz ceszëlë, że miãsa dostanã. Zarò téz zwòzëlë ne dzëczi. Wëszlo jima, że kòzdi miòł kòle 200 kilo.

Cali zdarzënk bëł tak òsoblëwi, że trafił nawetka do gazetë, a w lëdzci pamiãcë òstòł do dzys dnia.

MATEÛSZ BÛLLMANN

Tekst z niechtërnymã znankama nordowi kaszëbiznë

A JÔ NIE CHCĂ PŁACËC!

Sprawë ò alimentë (zwónë szpòrtowno bãksowim) są jedynyma òd nôczãstszich sprawów na wòkandach wëdzélów rodzynnëch i nielatnëch rejonowëch sądów w naszym kraju. Przëczënow tegò stanu rzeczë je wiele, równak na gwës jednã z nich je prawie titel hewòtnëch prawnych rozwòzaniów, kò dzél òbòwiãzónëch (z grëbszégò wiora: rodzëców, swiãdno nie wëzwëskiwóm kaszëbsczégò słowa „tatków”, bò wej jiwër tikò sã tak chłopów, jak i białków) prosto nie chce płacëc na ùprawnionëch (z grëbszégò wiora: na dziecë). Temù téz òd lat warò w Pòlsce diskùsjò ò tim, zëbë niwizna alimentacjowégò òbrzëszkù bëła òkresliwónò bez ùrzãdë w drodze administracyjny decyzje na spòdlim ùstalony rozpòrãdzeniem tabelë tak, jak to je w Skandynawie. Na dzyszëdzëń równak sprawë ò alimentë wcyg slëchajã sãdowi kògnicje, chòc slëdnym czasã Ministerstwò Sprawiedlëwoscë dało do wiëdze na swòji stronie te zortu tabelã (chtërna równak ni mò niżòdny prawny mòcë). Tak tej, jak swiat swiatã, jedny mają starã ùdokaznic w sądze, że ni mają dëtków i ni mògã płacëc, a drëdzë, że ùtrzëmanië dziecka kòsztò trzë strzëdnë wëplãtë abò jesz wicy...

Co to są alimentë?

Parafrazëjącë klasyka, mòglbë pòwiedzec: co to są alimentë, kòzdi wië. Le czë na gwës kòzdi? Wëdzri na to, że nië. Wcyg machtny dzél spòlëznë je dbë, że alimentë są zortã sztròfë, jakã tatk mùszi płacëc za òstawienië rodzëznë, co ni mò nick pòspòlnégò z pròwdã! Alimentë są òkresowim swiòdczeniem slëchajãcym z mòcë samégò prawa (nie je tej brëkòwny wërok sądu) òkreslonémù karnu personów òd jinégò karna òbòwiãzónëch òsobów. W pierszi i nôbarzi spòdlowi linie alimentë slëchajã dzòtkóm òd jich rodzëców (tak mëmcki, jak téz tatka).

Sã jaczës grançe wëznacziwajãcë wësokòsc alimentów?

Taczimagrançamasã jednystronë ùsprawiedlëwionë żëcowë brëkòwnotë ùprawnionégò (np. dziecka), a z drëdzi juwernë zarobkòwë mòzłëwoscë òbòwiãzónégò. Jinëch grançów pòlszcë prawò nie wëznacziwò, wòrt równak pamiãtac, że rodzycë i dziecë mają prawò do żëcégò na jistny żëcowi rówiznie, co òznacziwò, że czëj tatk piãc razë òb rok wëjëdzdiwò na wczasë, dzieckò téz mò do te prawò, co mùszi sã przëlòzëc na niwiznã alimentacjowégò òbrzëszkù. To jistnë tikò np. zwëskiwaniò z priwatny lékarsczy òpieczi: czëj mëmka z ni zwëskiwò, dzieckò téz mò do ni prawò.

Jak ti prawnicë co wëmëslã... Cżë to są te ùsprawiedlëwionë brëkòwnotë i te juwernë mòzłëwoscë?!

Gòdajãcë nôproscy, ùsprawiedlëwionë żëcowë brëkòwnotë to wszelejaczë pòtrzebë dziecka, jaczë są brëkòwnë (pòtrzëbnë) do zagwësnieniò mù ùtrzëmaniò i rozwiju zgòdnégò z jegò predispozycjama czë disfunkcjama. Ni mòzë tej stwòrzëc jednegò katalogù tëch brëkòwnotów, bò wszëtkò zanòlégò òd przëtròfkù, równak kòzde dzieckò mùszi miec zagwësnionë plac do bëcégò (w gòdzëwëch warënkach, np. wid, wòda, ògrzëwanië chëczów), jestkù, higienã, léczy i lékarzenië, edukacjã. Bòczë równak, że ùsprawiedlëwionë brëkòwnotë to nië blòs „żëcowë minimum”.

Z drëdzi stronë są juwernë zarobkòwë mòzłëwoscë, tak tej nië to, co tatk abò nënka zaròbiò, le to, co mòglëbë zarobic, czëjbë wëzwëskelë wszëtczë swòje mòzłëwoscë. Nie je tej wòznë, że na ùgòdënkù ò robòtã mòsz 5 tës. zlotëch, le to, że z Twòjim wësztòlëcënim mòzë zarobic np. 10 tës. zlotëch (co sąd ùstaliwò np. w òpiarcym ò òfertë robòtë).

To wszëtkò fejn brzëmi, le ten mój tak a tak nie płacy...

Niealimentacjò je wcyg machtnym jiwrà, chòc mùszi òddac, że dzyszò ju mómë wiele nôrzãdlów do ji znikwieniò/ògrãnczeniò. Przede wszëtczim niezànòlëzno òd te, czë tatk abò nënka mò dëtczi, wòrt je jic do sądu z pòzwã ò alimentë. Taczi pòzew nót zlozëc do rejonowégò sądu, w òbëndze jaczégò dzieckò mieszkò (abò w òbëndze jaczégò mieszkò pòzëwóny rodzëc). Wërok wëdony bez sąd w sprawie ò alimentë je wëkòdawczim titlã i slëchò egzekucje bez sądowégò kòmòrnika, a czëj takò egzekucjò mdze bezskùtkòwnò, mòzë zwëskac ze swiòdczeniò z alimentacyjnegò fùnduszu. Pamiãtòj, że dochòdzenië alimentów przed sądã je wòlnë òd wszelejaczich òplãtów. Niealimentacjò wòrt je téz zgłòszëwac pòlicje, bò je òna przesprawã i pòdlégò sztròfë.

To, co òna płacy, to je dzyszò czësto nick!

Jednorazowë ùstalenie zòkrãzò alimentacjowégò òbrzëszkù bez sąd nie zamikò drodze do jegò òkresleniò drëdzi rôz, czëj duńdze do tpzw. „zmianë stosënków”. Pònownë òkreslenie wësokòscë alimentów je mòzłëwë przede wszëtczim tej, czëj donëchczasnë są za mòlë dlò zagwësnieniò ùsprawiedlëwionëch żëcowëch brëkòwnotów. Dlò ùtcëwoscë mùszi pòwiedzec, że je téz dopùszczalnë òbniżenië alimentów, np. tej, czëj òbòwiãzóny do jich płaceniò zachòrzòł i nie je ju w sztãdze płacëc tëlì, co chùdzy, abò tej, czëj dzieckò je ju zdrów i nie brëkùje tëlì dëtków na lékarzenië co przòdë. Jistno jak sprawë ò alimentë, tak téz sprawë ò pòdwëzsenie alimentów są wòlnë òd wszelejaczich òplãtów.

Në dobra, le ten mój syn je ju pełnolatny!

Jednym òd nòczãstszich mitów tikajãcëch sã alimentacjowégò òbrzészku je ten, że alimentë slëchają blòs do czasu, jak dzeckò duńdze do pełnolatnosćë abò do 25. rokù jegò żęcégò. Zgòdno równak z pòlsczim prawã alimentë slëchają dzeckù tak długò, jak nie je òno w sztãdze samòstójno zagwësnic sobie zaspòkòjenió ùsprawiedlëwionëch żecowëch brëkòwnotów. Tak tej zwëskanié pełnolatnosćë bez dzeckò co do zasadë ni mò cëskù na alimentacjowi òbrzészku jegò rodzëców. Mùsi kòl te równak pamiãtac, że tikò to sã sytuacjów, w chtërnëch dzeckò mò starã ò zwëskanié samòstójnotë finansowi, np. sztuderëje. Starszi mògã sã równak ùchilëc òd płaceniò alimentów na swòje pełnolatné dzeckò, czëj np. òpòzdniwò swòje ùsamòstójnienié (je „wiednym sztuderã”) abò nie ùczy sã i nie robi. Bòczë równak, że samò pòdjãcë bez dzeckò robòtë jesz nie òznòczò, że mò òno zdolnosc samòstójnegò ùtrëmianiò. W przëtròfkù pełnolatnëch dzëcy, jinaczi jak w przëtròfkù maòlatnëch, rodzëce mògã sã ùchilëc òd alimentacjowégò òbrzészku téz tej, czëj parłãczy sã òn dlò nich z nadmiérnym òbcãżenim.

Òna nick nie robi, nie sztuderëje, tej òprzestònã płacëc!

Jak to sã rzecze: nié tak flot. Jeżlë Twój alimentacjowi òbrzészku bël ùstalony na spòdlim sãdowégò òrzeczeniò (np. rozdënkòwégò wërokù) abò ùgòdë zacwierdzony bez sãd, ni mòzesz prosto òprzestac płacëc. Brëkòwné do te mdze prawòmòcnë òrzecze-

nie scwierdzujãcë wëgasniãcë alimentacjowégò òbrzészku abò ùgòda w tim zòkrãzim, kò niealimentacjò je w Pòlsce przësprawã zagrozònã nawetkã sztròfã pòzbawieniò wòlnoscë. Żlë ju w chwilë złozeniò pòzwù jesz w sztãdze ùdowòdnic, że je spòdlë do scwierzeniò wëgasniãcò alimentacjowégò òbrzészku, tej mòzesz wëstãpic z wnioskã ò zabezpieczenié (timczasowé rozsãdzenié na czas dërowaniò sprawë), chtëren sãd rozpòznòwò wiele chùtëzi jak przëdnã sprawã.

Niefùlsprawny

Czësto jinaczi mòze téz wëzdrzec sprawa pełnolatnëgò dzecka z niefùlsprawnosã. W taczich przëtròfkach alimentacjowi òbrzészku mòze òbcãziwac rodzëców do kuńc żęcégò, òsoblëwie tej, czëj dzeckò nigdë nie mdze mògò jic do niżòdny robòtë abò nimò nalëzeniò so robòtë nie mdze mògò samòstójno sã z ni ùtrëmacc, a socjalné swiòdczenia nie mdã na tëlì wësocze, żebë zagwësniawałë mù gòdzëwé żęcë.

KLEBBÓW MATIS

W pòstãpnym dzëlu prawnych rozwòżaniòw z „Pòmeraniã” pòwiémë, kògò jesz òbcãziwò alimentacjowi òbrzészku, a jem gwës, że prawie ta wiedzã niejednëch zaskòknie. Pamiãtòj równak, że niezalëzno òd zaplanowónégò czãdu naszich rozwòżaniòw, jeżlë mòsz prawné pitanié abò tòczel, chtëren miòłbë bëc òbgòdòny w rodnymòwie, mòzesz wiedno napisac na adres: klebba2@onet.pl – a jò mdã miòł starã òdpòwiedzec na nadeslòné pitania.

ÒBÈWATELSCZI KÒMITET „SOLIDARNOSC” W RÈMI (1989–1990)

DZÉL 2

Dobëcé w czerwińcowi welacji do Sejmù i Senatu bëło dlò solidaroscowi rësnotë dopiërce pòczątkã biòtczi ò demòkracjã w Pòlsce. Pò tim, jak w jaczims gwësno dzélu ùdało sã wprowadzëc jã w nôwëszich państwòwëch wësżëznach, mùsz bëło zadbac ò to, żebë widzec jã bëło téz niżi, blëzi lëdzy, to je w gminach wieszcich i gardach. Wòzną zjinakã, jaczi znaczenië bëło pò pròwdze stolemné, bëła òdroda òbéndowégò samòrządu. Òstòł òn w Pòlsce znikwiony przez kòmunisticznëch przëdników w 1950 r. Dzejajãcë òd tegò czasu w gminach (bez jaczis czas téz w gromadach ë krézach) nôrodne radzëznë nie bëłë richtich samòrządã, leno dzëlã scentralizowóny państwòwi administracji. Dopierkù pò ùpadkù „kòmunë” w najim kraju mòżlëwé stało sã przëwrócenie pròwdzëwi samòrządzenië, to je taczi władzë, na chtërny fùnksnérowanie wiãkszi jak donëchczas cësk mielë lëdze, co żëlë w pòlszczich wsach ë gardach. Òkróm tegò wedle nowégò ùstawù gminë bë miałë swój gwòsny, wëapartniony z państwòwégò, majątk, chtërnym bë mòglë zarzãdzac czësto samòstójno. Pò ùchwòlenim nowëch przepisów przez Sejm i Senat kùreszce pòd kùńc maja 1990 r. òdbëlë sã pierszë pò pròwdze wòlnë wëbòrë w Pòlsce pò II swiatowi wòjnie. Bëła to prawie welacjò do radzëznów mieszcich i gminnëch, co miałë zastãpic dzejajãcë w czãdze „kòmunë” nôrodne radzëznë. Nigle równak sã òna òdbëła, mùsz bëło bëlno sã do ni przërëchtowac. I prawie to bëło jednym z nôwòżniëszich zadaniów, jaczé stojałë przed òbéndowima òbëwatelszczima kòmitetama, co w latach 1989–1990 rësżno dzejałë w cali Pòlsce.

Jistno bëło téz w Rëmi, gdzie robòta włożonò w welownã kampaniã przed wëbòrama do Sejmù ë Senatu nie òsta zmarnowónò. Chãtny do dzejaniégò dlò spòlëznë swòjégò miasta dërch mielë na to lëszt, tej 3 rujana 1989 r. zeszlë sã w rëmsczim kòscele pw. Nòswiãtzi Marije Pannë Wspòmòzeniégò Wiërnëch. Zebrało sã tedë w tim môlu sémédzesãt mieszkãnców Rëmi, co fòrmalno ùsadzëlë Mieszczi Òbëwatelszczi Kòmitet „Solidarnosc”. Dwa tidzenie pòzni ùsztòltowalë sã wësżëznë kòmitetu. W jegò zarzãdze bëło dzesãc lëdzy, a bëłë to: Kazmiërz Klawiter, Mieczësłòw Hébel, Tadeùsz Wòlszczi, Ludwik Bach, Grzegòrz Gòlub, Róman Knop, Witòld Kaczanowsczi, Adóm Fùrman, Jan Nowiczczi i Jarosłòw Miotke. Przëdnikã MÒK w Rëmi òstòł Hébel, a zastãpòwelë gò Kaczanowsczi ë Bach.

Jednym z nôwòżniëszich célów kòmitetu bëło pòdskacenië mieszkãnców Rëmi do wiãkszi òbëwatelszczi aktiwnoscë. Jegò ùtwòrcowie i przëdnicë namòwialë rëmianów, bë wëzwëskelë zwënëgã, jakã bëło dobëcé „Solidarnoscë” w welacji z czerwińca 1989 r., i sprawilë, bë pòżëtk z tegò widzec bëło téz w taczych mòlach jak Rëmiò. Tak pò pròwdze òznòczało to òbjimniãcë przez kòmitet patronatu nad welownã kampaniã do prziińdny Mieszczi Radzëznë i przërëchtowanie spòlëznë do przejiãcégò władzë z rãków donëchczasnych panowników gardu. Nigle równak do tegò doszłò, kòmitetowi dzejarze ùdbëlë so, że mùsz je kòntrolowac wëbrónã jesz za czasów „kòmunë” Mieszkã Nôrodnã Radzëznã (MNR). Jiwrà, ò jaczim mëslełë

nòlëznicë MÒK w Rëmi i jinszych miastach i gminach Pòlszczi, bëło to, w jaczi stojiznie bãdã òne w czasie, czëj nowò wëbróny pròwdzëwi samòrząd zacnie nima rzãdzëc. Kò doch òglowò ekònomicznò sytuacjò w calim najim kraju bëła tej baro drãgò. Bëło baro biédno a lëdze żdelë za zmianama na lepszë. Temù téz przëdstòwcowie òbëwatelszczégò kòmitetu w Rëmi kòntrolowelë dzejnotã MNR. Do ròznëch kòmisjów, co dzejałë w òbrëmim radzëznë, kòmitet wësélòł lëdzy, co znelë sã na rzeczach, ò chtërnëch na zëndzenim kòmisji bëło gòdóné. Òkróm tegò solidaroscowi kòmitet interesowòł sã téz bødżetã miasta i prosył jegò wësżëznë, bë do czasu samòrządowi welacji nie ùchwòliwalë bødżetu, a zrëchtowalë blòs prowizorium. Równak przëdnicë gardu mielë czësto namklë na to, ò co prosył kòmitet, i ùchwòlëlë bødżet.

Jednym z zadaniów, jaczé wëznaczelë so nòlëznicë rëmsczégò MÒK „Solidarnosc”, bëłë diżurë, òb czas chtërnëch wësłëchiwelë òni lëdzczich skargów. Lëdze mieszkajãcy w Rëmi mielë w tim czasie rozmajitë jiwre, z jaczima nie bëłë w sztãdze dac so radë. Nòlëznicë kòmitetu zapisywelë to, co òni gòdelë, w specjalnym hëfce, a jezlë znelë spòsòb na załatwienie sprawë, tej pòmògelë, jak mòglë. Tej-sej doradzywelë, gdzie jic i ù kògò takã czë jinszã rzecz załatwic. Nòwicy sprawów zgłosziwelë lëdze na pòczątkù diżurów nòlëzniców kòmitetu. Przejimanië skargów zaczało sã 23 lëstopadnika 1989 r. i warało jaż do kùńca sëwnika pòsobnégò rokù, to je do kùńca dzejnotë òbëwatelszczégò kòmitetu w Rëmi. Wòrt równak pòdsztrëchnãc przë

ti leżność, że lędze przechódelę na te dzizurę nie blós ze skargama i żólama, ale téz z bédénkama pòmòcë jinyim òsobóm i z chącą spòłeczny robòtë dlò kòmitetu. Òkòżało sã, że w nowèch czasach wespół z mòz-lëwótama pòkòżałë sã w lëdzczich głowach téz ùdbë na dzejanié dlò spòłżnë.

Z jaczima tòklama rëmianie przechódelë do dzejarzów kòmitetu? Bëłë to midzë jinszima sprawë sparłączonë z kwaterunkã, chtëren bëł swojëgò zortu spòdkòwizną pò „lëdowi” Pòlsce, a przez chtëren fòrmalny gwòscëcele mieszkaniów ni mòglë sã wprowadzëc do placów, jaczé kùpilë, bò przòdë lat ùrzãdownicë przëdzëlë jë jinszim lëdzóm. Nèch slëdnëch (zwònëch pò pòlskù *lokatorama*) nie bëło wòlno wërzëcëc z mieszkaniów, w jaczim żëlë, bò bëłë òni chróniony, ale ta jich òchrona bëła sparłączonò ze szkòdã dlò włòscëcelów mieszkaniów. Westrzód sprawów, z chtërnyma lëdze przechódelë do kòmitetu, bëłë téz rzeczë zrzeszonë z handlã, jaczë z państwòwëgò pòmalinkù stówòł sã tedë priwatny, z drogama i z przindnotã niechtërnëch rëmsczych búdinków. Kòmitet òkróm tegò dostòwòł wiadłã ò tim, co lëchëgò dzejãło sã w rozmajitëch mieszcich pòdjimiznach. Przëmiarã czegòs taczëgò mòże bëc sprawa mieszczi firmë, co zajmãła sã kòmunalną gòspòdarkã, a chtërny przëdnictwò bëło docë tëlë kritikòwónë przez swòjich robòtników i przez òsobë mieszkajacë w gardze.

Tim, co sã jesz nie widzãło rëmianóm, bëłë kòmùnisticznë miona sztrasów i szkòłów, a téz to, że òb czas państwòwëch swiãtów fejrowònëch w miesce w 1990 r. wycg wisãłë nié blós biòło-czerwònë, ale téz czerwònë fanë. Zarò téz przëdnómni niechtërne sztrasë stracëłë swòjich kòmùnisticznëch patronów. Midzë jinszima jedna z ùlëców w westrzòdkù miãsta òdzwëska swòje przedwòjnowë miono, to je Józefa Piłsudszëgò. Jistno bëło w przëtròfkù rëmsczëgò Ògłowòstòłcãcëgò Liceum, co òd szëscdzësiãtëch lat XX stolata nosëło miono Rujanowi Rewòlucji (pòl. Rewolucji Październikowej). Chòdzëło tuwò gwëšno ò bòlszewickã rewòlucjã z 1917 r. Òd 1990 r. ta, nié za baro pasownò w nowèch czasach, pòzwa òsta zniosłò i przez czilë lat strzëdnò szkòła w Rëmi ni mia niżòdnëgò miona, jaż w 1999 r. ji patronama stëlë sã Pòmòrszczi Kszãżãta.

Znakã nowëgò historicznëgò czãdu, jaczë nastòł w Pòlsce pò dobëcym nad kòmùnistama, bëła wòlnota słowa. Przez dłudzë czilëdzësiãt lat na starzë tegò, żebë do lëdzy dochòdalë leno taczë wiadłã, jaczë bëła w sztãdze zlëdac rządzãcò partiò, stojã institucjò zwònò cenzurã. Przëzëra òna wszëtkò, co miãło òstac òpùblikòwónë, i nie bëło wòznë, czë bëł to film, gazëta czë ksążka. Wszëtkò to, co òbëwatele miëlë czëtac abò òbzerac, mùszãło widzec sã wëszëznóm. Równak przëlòmanié òsmëdzësiãtëch i dzewiãczësiãtëch lat ùszlëgò wiëkù to czas, czëj zaczãło sã ùkazëwac wiele nowèch czãdników. Bëłë òne gwëšno czësto niezãnòlëznë òd kòmùnistów i miãłë bëc dlò lëdzy

W NUMERZE: GAZ CZY WEGIEL str.5; PGKiM str.6
 Komuno wróc str.4; Informacje - str.2
 Nr 4,20.05.90 RUMIA cena: 300 zł.

KOMUNIKATY

MIEJSKIEGO KOMITETU OBYWATELSKIEGO „SOLIDARNOSC”

Przedwyborcze refleksje

GŁOSUJĄCE NA KANDYDATÓW

MIEJSKIEGO KOMITETU OBYWATELSKIEGO „SOLIDARNOSC” W RUMI!

5. **STANISŁAW WIEGŁAW BAZIEL** - technik mechatnika, zatrudniony w Zakładach Budowlanych „Wierzyty” w Rumie, ul. Solidarności 85 A.

6. **RAMONA WITKOWICZ-KUCHARCZYK** - technik hotelarski, Lab 47, samodzielnym przedsiębiorcą, zamieszkała w Rumie, ul. Jankiny Perzyskiej.

7. **EDMUND SZPONIK** - technik elektroinżynier, obecnie prowadzący firmę doradczą, ul. Solidarności 85 A, Rumia.

8. **ADAM FURMAN** - techniczny pracownik zatrudniony w WIG „Kłopot” w Rumie, ul. Solidarności, zamieszkały w Rumie, ul. Torowa 10.

9. **DR Józef FARBUSZ PIATKOWSKI** - pracownik dydaktyczny Politechniki Gdańskiej, Dyrektor Instytutu Politechniki w Rumie, ul. Solidarności 85 A, Rumia.

10. **MALINA KWIŚCIEK** - pielęgniarka, zatrudniona w Zakładzie Pomocy Społecznej w Rumie, ul. Torowa 3/4.

11. **WITOLD KACZMARCZAK** - technik mechatnika, emeryt, były asystent prof. w Rumie, członek Zarządu NZZZ „Solidarnosc” przy PZO, wiceprezident Zarządu NZZZ „Solidarnosc” w Rumie, ul. Solidarności 39 A/1.

12. **STANISŁAW WIEGŁAW BAZIEL** - technik mechatnika, zatrudniony w Zakładach Budowlanych „Wierzyty” w Rumie, ul. Solidarności 85 A.

13. **RAMONA WITKOWICZ-KUCHARCZYK** - technik hotelarski, Lab 47, samodzielnym przedsiębiorcą, zamieszkała w Rumie, ul. Jankiny Perzyskiej.

14. **EDMUND SZPONIK** - technik elektroinżynier, obecnie prowadzący firmę doradczą, ul. Solidarności 85 A, Rumia.

15. **ADAM FURMAN** - techniczny pracownik zatrudniony w WIG „Kłopot” w Rumie, ul. Solidarności, zamieszkały w Rumie, ul. Torowa 10.

16. **DR Józef FARBUSZ PIATKOWSKI** - pracownik dydaktyczny Politechniki Gdańskiej, Dyrektor Instytutu Politechniki w Rumie, ul. Solidarności 85 A, Rumia.

17. **MALINA KWIŚCIEK** - pielęgniarka, zatrudniona w Zakładzie Pomocy Społecznej w Rumie, ul. Torowa 3/4.

18. **WITOLD KACZMARCZAK** - technik mechatnika, emeryt, były asystent prof. w Rumie, członek Zarządu NZZZ „Solidarnosc” przy PZO, wiceprezident Zarządu NZZZ „Solidarnosc” w Rumie, ul. Solidarności 39 A/1.

bëlnym a rzetelnym zdrzòdłã wiëdzë ò swiece i ò tim, co sã dzejãło w kraju i w òkòlim. Jistno bëło w Rëmi, gdzë MÒK „Solidarnosc” wëdòwòł swòjã gazëtã. Bëłë to „Komunikaty Miejskiego Komitetu Obywatelskiego »Solidarnosc«”. Ùdba, żebë organizacjò miã swòje pismiono, pojawiła sã ju pòd kuńc 1989 r., a z gromicznik pòstãpnëgò rokù ùkòzòł sã piërszi numer czãdnika. Chòc rëchtowanë i wëdòwanë gazëtë bëło dlò kòmitetowëch dzejarzów organizacjowim i finansowim wëzwanim, tej dejade do sëwnika 1990 r. delë òni radã wëdac sãdmë numerów. Z czasã czãdnik robił sã coròz wiãkszy. W gromiczniku 1990 r. miòł le dwie stronë, równak pòzni rozròstòł sã i òstatnë sztëre numrë miãłë ju òsmë starnów. Przëdnã ùdbã ùtwòrcóm pismiona bëło dotëgòwiwanë lëdzóm wiadłów i stwòrzenié forum, jaczë bë bëło placã wëmieniwaniò sã pòzdratkama. Miãło òno téz pòdskacëc lëdzy do spòłeczny dzejnotë dlò swòjji mòli òjczëznë. Personama, chtërne nòbarzi włączëlë sã w radë pòstãpnëgò czãdnika i w redagòwanié gò, bëłë Kazimierz Klawiter, Adóm Fùrman ë Grzegòrz Gòlub.

Tim równak, co bëło nowòznieszë dlò dzejarzów kòmitetu, jak jem ju na pòczãtku nãdczidł, bëła wëlacjò do piërszëgò òd czilëdzësiãt lat pròwdzëwëgò samòrządu. Żebë sã do ni bëłno przërëchtowac, mùsz bëło nalezc richtich kandydatów na nòlëzników przindny Radzëznë Miãsta. Lëdzy, jaczë mòglëbë òstac radzëcelama, bédowac mòglë karna òbëwateli gardu i pòjedynczë òsobë. Lëdze mòglë zgłosëc téz swòjã kãndidaturã. Òkróm tegò, żebë nalezc dobrëch samòrządzarów, MÒK „Solidarnosc” w Rëmi trzímòł łączbã z zakładowima kòmìsjama „Solidarnosc”

w różnëch rëmsczich pòdjimiznach, mólach robòtë, i z ksãdzama z tamecznëch parafiów. Jaczima lëdzama mielë bëc kandidacë òbëwatelszczégò kòmitetu do Mieszczi Radzëznë, napisónë òstało w gazëce „Komunikaty Miejskiego Komitetu Obywatelskiego »Solidarność«”. Mùsz bëło miec mòcną wòlã spòlëcznégò dzejaniégò, a òkróm te trzeba bëło miec w ùwòzanim etos „Solidarnosc”.

Wstãpnò lësta òsób, co bë mòglë kandidowac do rëmszczégò samòrządu, zrëchtowónò òsta w gromicznikù 1990 r. Równak to, że chtos sã na ni nalòzł, nie dòwało niżòdny zòràczy, że òstónie òfijcalno pòpiarti przez MÒK „Solidarnosc” w Rëmi. Dopierze pò wielnëch kònsultacjach, jaczë prowòdzone bëłë òd pòłowë gromicznika 1990 r., na pòczãtkù maja tegò roku napisóny òstòł kùncowi spisënk tëch kandidatew do radzëznë, chtërny mielë wëstartowac w welacji z pòpiarcym òbëwatelszczégò kòmitetu.

Wòznã sprawã w òrganizowaniu welowny kampanie bëło nalëżenië dëtków na niã. Żebë je zwëskac, dzejarze kòmitetu ùdbelë so sprzedawac specjalnë „cegelczy”, za jaczë mùsz bëło zapłacëc 1000, 2000 abò 5000 zlotëch. Dzël dëtków na ten cël miòł pòchadac ze specjalny Welowny Fùndacje. Żebë kandidacë stelë sã znóny, trzeba bëło tëż ùrëchtowac jich zëndzenia z mieszkãncama Rëmi. Pòd kùnc lżëkwiata 1990 r. òdbëlë sã òne w sedzbach sztërzech jistniejącëch tedë w miesce parafiów. Kùnc kùnców stało sã tak, że MÒK „Solidarnosc” wëstawił 28 kandidatew do radzëznë, a sama Rëmiò bëła tej pòdzelonò na tëli samò welownëch òbëndów (pòl. òbwód wyborczy). Òznòczało to, że na jednã òbëndã przëpòdòł blòs jeden kandidate òbëwatelszczégò kòmitetu i że lëdze wëstòwiony przez MÒK „Solidarnosc” nie szlë na miònczi ze sobã.

Czile slëdnëch dniów przed welacijã wszëtcë gwës bëłë baro nerwës. Wiele sã tedë dzejało. Òdbëlò sã tej czile pòsobnëch zëndzeniów kandidatew z mieszkãncama òbëndów, z jaczich startowelë. Mòlama tëch zetkaniów bëłë bùm dinczi czile spòdlecznëch szkòłów i niechtërnëch parafiów w Rëmi. Òkróm tegò wiele robòtë i czasu mùsz bëło namienic na rozlepienië w różnëch placach gardu welownëch plakatów.

Samò welowanië òdbëlò sã 27 maja 1990 r. i dobëlë w nim prawie kandidate MÒK „Solidarnosc”. Na 28 rëmsczich welownëch òbëndów wëgrëlë òni w dwadzesce sëtmë. Òznòczało to wiòldzë dobëcë dzejarzów òbëwatelszczi rësznotë, chtërna wprowadza do Mieszczi Radzëznë w Rëmi wnetka wszëtczich swòjich kandidatew. Zdebło pòzni bëło przekòzanië wãldzë w miesce nowi radzëznie, co pò jaczim czasie wëbra nowégò bùmëstra Rëmi, chtërnym òstòł tej Tadeùsz Wòlsczi.

Pò dobëcym w samòrządowi welacje dzël dzejarzów MÒK „Solidarnosc” w Rëmi bëł dbë, że tak pò pròwdze zadanië tegò kòmitetu òstało ju wëkònoné. Niechtërny jegò nòleżnicë pò jegò rozwiãzaniem ùsadzëlë tedë nowã òrganizacijã, co sã zwãła Mieszczi Òbëwatelszczi Kòmitet, ale ju bez miona „Solidar-

nosc”. Nowi kòmitet dzejòł w Rëmi czilenòsce miescòw i wedle jegò ùdbòdòwòczów miòł òn bëc mòlã wëmieniowaniò sã wiadłama i pòzdratkama. Miòł òn tëż bëc òrganizacijã òdemklã na wszëtczich mieszkãnców gardu niezànòleżno òd jich pòlitycznëch pòzdratków. Jinczi równak na prziiñdnòtã òbëwatelszczi rësznotë zdrzelë jinszi dzejarze donëchczasnégò MÒK „Solidarnosc”. Bëlë òni dbë, że ni mòze, ani nie je wòrt, na mòc pòdtrzemëwac jednotã „stòrëgò” kòmitetu, bò jegò nòleżnikama doch bëłë lëdze ò rozmajitëch pòzdratkach. Bédowëlë òni, żebë stwòrzëc czësto nowë pòlitycznë partie, do chtërnëch zapisëwac sã bãdã wszëtcë chãtny do tegò lëdze. Chòdzy tuwò przede wszëtczim ò Jana i Kazmierza Klawitrów. Pierszi z nich włączil sã w twòrzenië w Rëmi Chrzeszcëjãnskò-Nòrodnégò Zjednoczeniò (pòl. Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe), a drëdżi zaczął dzejac w Pòrozëmieniim Centrum (pòl. Porozumienie Centrum).

Czej dzysò zdrzimë na dzejnotã Mieszczégò Òbëwatelszczégò Kòmitetu „Solidarnosc” w Rëmi, tej widzimë, że bëła òna wòznym dzëlã sztòłtowanio sã òbëwatelszczi spòlëznë i òdrodzonegò pò wiele latach pròwdzëwégò òbëndowégò samòrządu. Pò latach kòmunisticzny diktaturë, czej rządu leno jedna partiò a jinszë mòglë sã z niã blòs zgadzac i wespòldzejac, mòglë twòrzëc sã pòlitycznë karna, chtërne w nowëch jeleznoscach mòglë rozwijac sã, ùsadzëwac włòsnë programë i bëc w òpòzycji do tëch, co rządzelë. W czasie przelòmaniò i zmianów w Pòlsce òbëwatelszcze kòmitetë pòmòglë lëdzóm przeñc òd „kòmunë” do pròwdzëwi demòkracje i w jaczims dzëlu na zycher miałë swòj cësk na to, co tedë i pòzni dzejało sã na Pòmòrziu i w całi Pòlsce.

SŁÓWK FÒRMELLA

Aùtór je starszim kùstoszã w archiwalnym dzëlu gduñszégò partu Institutu Nòrodnym Pamiãcë

Jeszcze dawni niż dawni

Dziwne było lato tego roku. Trochę kapryśne, zmienne, niespokojne...

A tu już jesień, o której podróżniczka Beata Pawlikowska w ciekawym kalendarzu pisze, przytaczając mądrość indiańską: *Jesień jest czasem mądrości i dojrzewania... na polach i w naszych umysłach... Jakie plony myśli zbieramy, co chcemy zachować na wiosnę...* Oczywiście nadzieję, że zwyciężać będzie dobro. Żeby tak było, trzeba być mimo wszystko radosnym Syzyfem. Ciągłe od nowa starać się...

I my tu na Kociewiu też się staramy... Zbieramy i *ochowujemy* dobre nasiona. Cały *miech* się zebrał. Pod koniec sierpnia w Sulnowie zorganizowano warsztaty haftu kociewskiego. Panie z kół gospodyń wiejskich z Belna, Bukowca, Parlina i Sulnowa *wyszywały*, a zespół Burczybas z Gniewu przygrywał... Było smacznie, kolorowo i wesoło. Bardzo ucieszyła mnie obecność małej Lenki, wnuczki prezeski stowarzyszenia KGW w Belnie, która chętnie uczyła się *wyszywania*. Oby więcej było takich dziewczynek, a będzie przekaz kultury... *Tutej je dla mnie najpiękniejszy świat* – śpiewał akordeonista. I to zobowiązuje. W *pękaty*ch tomach kroniki zespołu Burczybas można podziwiać ich dokonania – że niosą polskie Kociewie do Austrii, Niemiec, Turcji...

Dobrze też, że regionalistom z Tczewa udało się opracować ciekawy program edukacji regionalnej. Chętnie wspieram opracowywanie gwarowego podręcznika przez moje bardzo udane doktorantki. *To je kejs doktorantki, tera już doktórki, co im ucza je durch bliska i środze ważna*. Gdy program się zrealizuje, będzie co chwalić...

Szkoda, że nie można się rozdziwić, a nawet potroić. Trzy walne imprezy. Przegląd Zespołów Kociewskich w Piasecznie, Jarmark Kociewski w Wirtach, a na południu XIX edycja Festiwalu Smaku w Grucznie. Rodzinne zaangażowanie każe mi być tu, gdzie na *placie gotowano fiut z maślónki*, pieczono *ruchanki* (może uda się przechrzcić je na *ruszanki*, coby nie budziły skojarzeń „drugorzędnych”). Kaszubskie sery, kociewski pasztet, żurawina z Podlasia i rozmaite nalewki, miody, przyprawy, soki, konfitury... Muszę jeszcze wspomnieć

Nasi samorządowcy
coraz częściej
chwalą się
Kociewiem.

wielkopolską *chycę*, czyli syrop z bzu czarnego. Jak co roku były też obecne hafciarki z Krajny i Borów Tucholskich. Serce rośnie, gdy patrzy się na żywy obraz wokół zabytkowego młyna, słucha i ogląda występy zespołów muzycznych, podziwia wystawę dawnego sprzętu rolniczego. Dzieci cieszą się pokazem zaganiań owiec przez psy pasterskie. Obiegają też *patyk*, czyli zagrodę dla kóz. Usłyszałam niedawno, że na kozy mówiono *kolejowe krowy*. No tak, *palowano je przy byszungach*.

Regionalne określenia coraz częściej obecne są w tytułach imprez. Na przykład na zakończenie lata zaplanowano XV Kociewski Rajd Enduro. Centrum

Kultury w Świeciu organizuje warsztaty kociewskiego śpiewu ludowego. Ucieszyła mnie zapowiedź na plakacie. Podczas spotkania delegacji z miast partnerskich Świecia nad Wisłą – czyli polskich Pieszyc, niemieckiego Gernsheimu i francuskiego Abbeville – pochwalono się gościnnym spotkaniem w odrestaurowanym zamku pokrzyżackim. Było też regionalne jadlo – smażenie *ruchanków* (lub *ruszanków* – jeśli komuś tradycyjna nazwa brzmi trywialnie). Na fartuchach w czasie warsztatów – kociewskie wzory.

Nasi samorządowcy coraz częściej chwalą się Kociewiem. Warto dodawać blasku temu, co dawne, temu, co wyrosło z oswojonej ziemi. Nawet opowieść o znojnjej pracy na *majóntku kejs* może wzruszyć. Z ostatniej ćwiartki minionego wieku zachowałam nagranie opowieści z naszego regionu. Informatorzy używali gwary, często starokociewskiej. Te nagrania są dziś też rodzinną kroniką. Utrwalony został nastrój dawnych spotkań, gdy pytałam, co dawniej gotowano.

– No, *pieklim take szory* – mówiła moja informatorka, gdy zbierałam materiał gwarowy do swoich opracowań.

Na nowo wzruszyłam się, słuchając opowieści o *bjilawie*, o szukaniu bursztynu w *piaszczyty ziamni*... Zachowana barwa głosu i wskrzeszone dawne obrazy z życia nie tylko wzruszają, ale i skłaniają do refleksji, że warto było zatrzymać się w życiowym biegu, by utrwalić fragment bliskiego mi świata... I usłyszeć

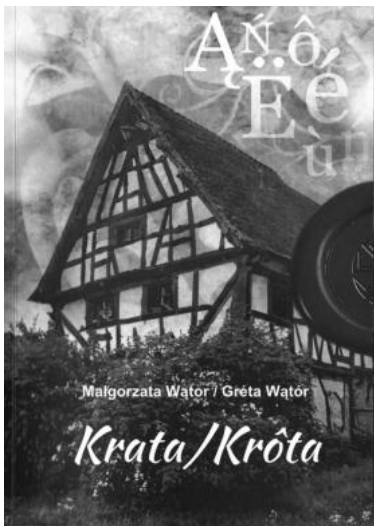
– *Pani, to było dawni niż dawni...*

MARIA PAJĄKOWSKA-KENSIK

LEKTURY

KRAINA BEZ KRATY

Małgorzata Wątor, *Krata / Gréta Wątor, Krôta*, Instytut Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz 2024

„Kraina w kratę” to hasło, które pojawiło się w dyskursie publicznym w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, aby wypromować specyfikę zabudowy ryglowo-szachulcowej dominującej na Pomorzu Środkowym. Po kilku latach używania hasła okazało się ono na tyle pojemne i metaforyczne, że przy stałej w nim obecności kontekstu architektury i planowania przestrzennego zaczęto również oznaczać kulturę wsi pomorskiej, zabytki wiejskie, obyczajowość i tradycyjny model życia na prowincji. Literaci także zaczęli nawiązywać do formuły „kraina w kratę”, a to głównie za sprawą Starostwa Powiatowego w Słupsku, przy którym powstała grupa literacka publikująca efekty swoich spotkań w antologiach poetyckich. Z ogłaszanych do dziś w tym kręgu twórców zbiorów poetyc-

kich wyłania się dość przewidywalny, czasami realistyczny, a częściej idealistyczno-nostalgiczny obraz owego kulturowego sloganu.

I oto w 2024 roku Małgorzata Wątor wydała polsko-kaszubski tomik *Krata / Krôta*, w którym umieściła 15 krótkich form literackich powstałych jako rodzaj poetyckiej reakcji na zastaną rzeczywistość kulturową powiatu słupskiego. Zbiorek opatrzony został dodatkowo dwoma tekstami wprowadzającymi: jeden jest autorstwa Barbary Stelingowskiej, doktorki Uniwersytetu w Siedlcach, drugi – napisany przez Miłosławę Borzyszkowską-Szewczyk, profesorkę Uniwersytetu Gdańskiego. Wydanie tomiku było możliwe dzięki stypendium, które otrzymała autorka od słupskiego Starostwa Powiatowego.

Piętnaście wierszy, które łącznie obdarzone zostały mianem *Krata / Krôta*, to stosunkowo niewiele jak na autorkę, która wydaje swój trzeci zbiorek poetycki. Oczywiście poezji nie należy przeliczać na liczbę utworów, a raczej na ich jakość, ale imponujący wykaz miejsc, w których autorka drukowała swoje wiersze, umieszczony na stronie redakcyjnej zbioru, nie znajduje potwierdzenia w skromnym zestawie prezentowanych w nim form. Także i od strony tematyki odkrywa się w *Kracie / Krôcie* kontynuację pomysłów, które Wątor zawarła we wcześniejszym tomiku pt. *Ogród / Zélnik* (2020). Głównie chodzi tutaj o poetyzowane frazy dotyczące słowiańskich i kaszubskich wierzeń, a także kilku figur wyobraźni. Obecny tomik próbuje rozszerzyć liczebność „panteonu” do-

tychczas przedstawionych przez literatkę bóstw i stąd pojawiają się w tytułach utworów: Nęczk, Jërk, Damk, Pikòn, Pólnica, Wëkrëkus, Szëmich, Jablón oraz Borowa Ciotka / Bòrowô Cotka. Oprócz spersonalizowanych sił natury, wymyślonych czasami stosunkowo niedawno przez kaszubskich literatów, autorka wywołuje również obrzędy nocy Kupały / *scynaniô kani*.

Używam w stosunku do zabiegów autorki słowa „próbuję” nie bez przyczyny. Zastanawia bowiem podstawowa sprawa: co wspólnego ma tytuł książki z zawartością? Przy rozpatrywaniu utworów okazuje się, że bardzo niewiele: Nęczk jako duch żyjący w morzach, jeziorach i rzekach zapowiada tylko łzę lub smutek podmiotu lirycznego, Jërk jako duch żarnowca z bardzo daleka patronuje poczuciu utraty, Damk jako duch tajemnic jedynie skojarzony został z twórczą niemocą. Podobnie jest z pozostałymi „bóstwami” kaszubskimi, które występują w zbioru Wątor bardzo umownie. Jeśli ktoś zatem szuka w wierszach literatki pogłębionego wizerunku istot spirytualnych, to raczej tego nie odnajdzie. Jeśli ktoś zamierza odnaleźć w tradycji ludowej coś ożywczego oraz inspirującego i myśli, że obcuje w zbioru z tradycją kaszubską, także będzie merytorycznie zawiedziony.

Tomik nasycony jest czym innym: emocjami podmiotu, kilkoma spostrzeżeniami egzystencjalnymi oraz drobnymi odkryciami elementów rzeczywistości. Słowiańsko-kaszubskie „bóstwa” są w takim procesie rodzajem folklorystycznej dekoracji

i estetycznego ozdobnika, który towarzyszy podmiotowi dość przypadkowo i arbitralnie. Niewątpliwie jest to jakiś sposób przyciągnięcia uwagi i technika uniezwyklenia poetyckiego doświadczenia nieco tajemniczą figurą z wierzeń i legend kaszubskich. Czy jednak są one konieczne i zasadne w świecie *Kraty / Krôtë*, można mocno wątpić...

Oprócz dziesięciu utworów związanych w tytułach z kaszubską sferą wierzeń i wyobrażeń pojawia się jeszcze w najnowszym zbiorze Wątor pięć form, które mają bardziej adekwatne względem treści miana. Myślę tutaj o: *Pisarz / Pisôrz, Tak to jest / Tak to je, Każdy nosi swoje pustki / Kòzdi nosy swoje pùstczy, Wieczna deska w Klukach / Wiecznô sztrôka* oraz *Narkoza w Starkowie / Narkôza w Starkòwie*. Nie są to bardzo ambitne ujęcia poetyckie. Podmiot nie prezentuje w nich tła filozoficznego, umiarkowanie sięga do tradycji literackiej (np. przez figurę koniczyny), nie zdobywa się również na oryginalne wypowiedzenie zdania o specyfice powstawania literatury. Najjaśniejszym punktem we wspomnianych tutaj pięciu wierszach i chyba w całym tomiku jest liryk *Wieczna deska w Klukach / Wiecznô sztrôka*. Pojawia się tutaj zarówno konkret w postaci słowińskiego budownictwa i materiałów wykorzystywanych do budowy typowej chaty pomorskiej (głina, posiekana słoma lub trzcina, drewniane belki), ale i metafora literacka związana z obrazem ludzkiego umysłu jako chybotałej trzciny (znana z sentencji Blaise'a Pascala). Do takiego zestawu znaków semantycznych dochodzi jeszcze kontekst Kluk, zarówno w aspekcie realistycznym (rzeczywista karczma Dargosza, która kilka lat temu spłonęła w tej wiosce), jak i w wymiarze symbolicznym (dzisiejsza wioska Słowińców jest tylko muzealnym pogorzelskiem dla miejscowości zamieszkiwanej dawniej

przez rodzimą, słowiańsko-kaszubską społeczność). Szkoda, że Wątor nie odnalazła więcej takich właśnie realistyczno-symbolicznych spłotów w swojej literackiej podróży przez „kraj w kratę”. Już się zbliżała do takich odkryć w wierszu *Każdy nosi swoje pustki / Kòzdi nosy swoje pùstczy*, kiedy dostrzegła mieszkańców Swołowa klaszczących na widok kura, aby tym samym odpędzić groźbę śmierci, ale brakło w utworze spointowania dostrzeżonego zjawiska.

Wszystkie wiersze zbiorku *Krata / Krôta* zapisane zostały w dwóch wersjach językowych. To zasadna decyzja autorki, gdyż utwory trafią przez to do szerszej grupy odbiorców. Warto zauważyć, że w przygotowaniu wersji kaszubskiej i polskiej uczestniczyło kilka osób. Polskie i kaszubskie wiersze miały však swą redakcję i korektę opracowaną przez Annę Stanek, Hannę Makurat-Snuzik, Sylwię Mieruńską oraz Agnieszkę Smagłą. Przy tak silnej reprezentacji osób towarzyszących autorce dziwi sytuacja, że wiersz *Wieczna deska w Klukach / Wiecznô sztrôka*, mając tę samą treść, jest obdarzony odmiennymi tytułami. Nie widać przecież semantycznego powodu, by jeden tytuł podkreślał topografię lirycznego zdarzenia, a drugi zupełnie to pomijał. Jeszcze bardziej zaskakuje utwór dotyczący *Nocy Kupały w Wielkim Bierkowie / Scynaniô Kani w Wiôldzim Bòrkòwie*, kiedy tożsame zapisy tekstu uzyskały odmienne znaczeniowo tytuły. Być może niezorientowanym czytelnikom z głębi Polski jest wszystko jedno, ale dla Kaszubów jest jednak zasadnicza różnica między nocą Kupały a ścinaniem kani. Choć można oczywiście odnajdować elementy wspólne tych dwóch obrzędów/widowisk w antropologicznie przywoływanej tradycji prastłowiańskich kultów płodności, to jednak do nocy Kupały bliżej w tradycji kaszubskiej wówczas, kiedy myślimy

o nocy świętojańskiej, nie zaś o rytuałach poświęcania ptaka ofiarnego.

Druga sprawa to nazwa miejscowości, która pojawia się w tytułach wspomnianego utworu. Patrząc na dawną lub współczesną mapę Pomorza, nie znajdujemy przecież Wielkiego Bierkowa, lecz Bierkowo. Po co taka zmiana w nazwie miejscowości, która nie wygląda na zabieg celowy, tylko zwykłą pomyłkę? Poza tym dlaczego Wielkie Bierkowo stało się w kaszubskiej wersji Wiôldzim Bòrkòwem? Przecież – jak podają słowniki – powinna w tytule wiersza wystąpić nazwa Biérkòwò. A jednak nie wystąpiła. Czemu więc taka zmiana miała służyć? Czy to ma być uniwersalizacja doświadczenia poetyckiego, które uwalnia się od realizmu topografii, czy ponownie niedopatrzenie? Raczej to drugie.

Literatura to typ aktywności człowieka, w którym stale pojawia się napięcie pomiędzy tym, jakich słów się używa, a jakie nadaje się im znaczenia. Literaci mają ambicję w oryginalny sposób nazywać postrzeganą przez siebie rzeczywistość i pragną, aby odbiorcy docenili ich wysiłek i wspólnie odkrywali nowe wymiary świata. Zdaje się, że i Małgorzacie Wątor zależało na opisie niby to dobrze znanej „kraj w kratę”, leżącej gdzieś na północy dzisiejszej Polski, niegdyś zamieszkałej przez Słowińców żywiących być może podobne do ogólnokaszubskich przesady i wyobrażenia. Ten cel – poza jednym utworem – nie został zrealizowany. „Kraj w kratę” nie zaistniała. Pozostał wszakże czynnik osobistej wyprawy po kilku miejscach: Klukach, Swołowie, Rowach, Starkowie czy Bierkowie Wielkim. Podczas tej eskapady niewiele zostało dostrzeżone ze świata zewnętrznego, ale z zakresu autopooznania coś jednak pozostało. I może przez to było warte zapisania.

DANIEL KALINOWSKI

WOKÓŁ KASZUBSKICH MITÓW

Robert F. Barkowski, *Konungahella 1135*, wyd. Bellona, Warszawa 2020

Nawet wśród dobrze zorientowanych w historii, kulturze Kaszub może wzbudzić pewne zdziwienie tytuł niniejszego omówienia książki, zatytułowanej obco brzmiącą nazwą *Konungahella 1135*. Praca ukazała się w znanej popularnonaukowej serii Historyczne Bitwy. Nie wymienia się w niej Kaszubów, nie używa przymiotnika kaszubski itd. Mimo to dotyczy ona jednego z dawnych okresów kaszubskich dziejów, stale obecnych w kaszubskojęzycznej literaturze, mocno eksponowanych między innymi w twórczości tak znamienitych działaczy i pisarzy, jak Aleksander Majkowski czy Jan Trepczyk. Odnosi się bowiem do heroicznej kaszubskiej przeszłości, kiedy naród kaszubski zamieszkiwał całe Pomorze: na zachodzie daleko za Odrę i po Wisłę na wschodzie.

Opracowanie Roberta Barkowskiego dotyczy jednego ze spektakularnych kaszubskich sukcesów: odbytej

w 1135 roku pod wodzą pomorskiego księcia Racibora I morskiej zbrojnej wyprawy na ówczesne norweskie miasto Konungahella. Obecnie jest to teren w pobliżu miasteczka Kugälv na zachodnim wybrzeżu Szwecji. W średniowieczu był to ośrodek miejski zaliczany do największych w całej Skandynawii. Często przebywali w nim norwescy królowie, mieli w nim jedną ze swoich siedzib, spotykali się tutaj z innymi skandynawskimi władcami. Miasto stanowiło też siedzibę biskupstwa, a w tutejszym kościele przechowywano dwie bezcenne relikwie: drzewo z krzyża św. i relikwiarz św. Korduli, jedno z największych osiągnięć średniowiecznej sztuki sakralnej.

W tym artykule chciałbym się przede wszystkim skupić na przedstawieniu wymowy ideologicznej prezentowanej publikacji w kontekście szeroko rozumianej kaszubskiej mitologii historycznej, mniej uwagi poświęcając jej merytorycznej ocenie. Wypada jednak zaznaczyć, iż zaopatrzona ona została w liczne przypisy, ujmujące kilkunastu źródła i literaturę, co budzi uznanie i uwiarygadnia treść. Jednak nawet czytelnik niebędący w tej dziedzinie specjalistą łatwo zauważy, iż zachwiano proporcje. Opis bezpośrednich przygotowań, przebieg tytułowego najazdu zawarty jest w jednym tylko rozdziale. Pozostałe poświęcono przedstawieniu szerokiego tła kilkunastu-letniej skandynawsko-duńsko-(skandynawsko)-niemieckiej rywalizacji o dominację na południowym wybrzeżu Bałtyku. Dodatkowo w tych rozważaniach dominują odniesienia do historii Danii i innych krajów skandynawskich. Nawet jeśli uwzględnić, iż pozostawiły one więcej przekazów źródłowych o swoich średniowiecznych dziejach niż Pomorzanie i pozostali nadbałtyccy Słowianie, to niewątpliwie można było powiedzieć o ich ówczesnej sytuacji więcej, niż uczynił to R. Barkowski.

Kaszubskiego regionalistę uderzy, szczególnie w porównaniu do twórczości A. Majkowskiego, że autor nie widzi innej jedności na Pomorzu niż położenie geograficzne i słowiański rodowód poszczególnych plemion. Nie dostrzega większych powiązań między ich członkami. W tym można upatrywać przyczyn braku w opracowaniu nawiązań do Kaszubów. Gdyby bowiem autor omawianej publikacji to zrobił, należałoby przyjąć także inne, ponadplemienne związki na tym terenie, w tym pewną jedność etniczną oraz ideologiczną. Należy przy tym zauważyć, iż Barkowski stosunkowo często powołuje się na opracowanie wybitnego polskiego mediewisty, będącego jednocześnie jednym z najwybitniejszych Kaszubów historyków, Gerarda Labudy, tj. na *Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny zachodniej* (Poznań 1964). Trudno przypuszczać, by nie znał także innych prac tego autora, w tym pierwszego tomu pomnikowej *Historii Kaszubów w dziejach Pomorza* (Gdańsk 2006), w którym jednoznacznie ukazano właśnie Kaszubów jako rdzennych mieszkańców Pomorza, zamieszkujących cały jego obszar. Jednym z głównych celów zarówno tego tomu, jak i pozostałych części całego przedsięwzięcia było uzmysłowienie tego szerokim kręgom odbiorców, a także wprowadzenie do naukowego krwiobiegu. *Historię Kaszubów w dziejach Pomorza* kaszubskie środowiska regionalne przyjęły z radością, także dlatego, że były przekonane, iż dzięki nim powszechnie zaistnieją Kaszubi we wszelakich wypowiedziach dotyczących Pomorza, w tym – co wydawało się oczywiste – publikacjach o jego przeszłości. Praca R. Barkowskiego uzmysławia, że tak się nie stało, nadal trzeba mówić o kaszubskości Pomorza nie tylko w odniesieniu do jego historii.

Równocześnie warto podnieść, iż lektura *Konungahelli 1135* może przynieść sporo zadowolenia tym kaszubskim regionalistom, którzy podkreślają odrębność Pomorzan (czyli Kaszubów) od wszystkich innych nacji, w tym Polaków. W wielu miejscach książki wyraźnie oddziela się Polaków i Kaszubów, mówi o wzajemnych najazdach itp. (np. s. 74 i 95). W ten kontekst wpisuje się też okładka książki. Znajduje się na niej obrazek kilku atakujących ówczesne norweskie wybrzeże statków, a na nich wyłącznie bandery z wizerunkiem gryfa, herbem Pomorza. Autor nie jest jednak w takim przekazie konsekwentny. W końcowych partiach książki łączy polskie i kaszubskie społeczeństwa. Mówi chociażby o powrocie Pomorza do *polskiej macierzy* (s. 108) i to w odniesieniu do XII wieku! W stosunku do wydarzeń o wiek późniejszych ubolewa nie tyle nad stopniową utratą samodzielności przez pomorskie państwo (państwa), lecz nad utratą zdolności do rywalizacji o nie przez pozostającą w rozbiciu dzielnicowym Polskę (s. 147).

W ten nurt wpisuje się też uwypuklenie, że książę pomorski Racibor I, dowodzący wyprawą na Konungahellę, był lennikiem polskiego władcy, księcia Bolesława III Krzywoustego. Dlatego też ta zbrojna akcja miała stanowić przejaw polskiej polityki międzynarodowej (np. s. 132). Takich wątków z kolei nie znajdziemy chociażby w *Historii Kaszubów* A. Majkowskiego (Gdańsk 1991), który pisał nie o podległości, lecz o przyjaźni księcia Racibora z Bolesławem Krzywoustym, czego świadectwem według niego był ożenek tego pierwszego z córką drugiego (s. 90). Także G. Labuda nie podnosi wpływu polskiego księcia na decyzję o napadzie na norweską metropolię (*Historia Kaszubów w dziejach...*, s. 105).

U G. Labudy, najwyższej klasy profesjonalnego historyka, niewiele znajdziemy zdań, opinii gloryfikujących kaszubską przeszłość, podnoszących dziejową wielkość Kaszubów. Natomiast praca A. Majkowskiego miała to za jeden z głównych celów. Ukazywał, że Kaszubi, którzy w czasie, gdy o tym pisał, byli w pogardzie u innych, mieli tym solidniejsze powody, by szczyć się swoimi dziejami. Stąd między innymi określenie statków biorących udział w napadzie na Konungahellę flotą kaszubską, chociaż prawdopodobnie wiedział, że były wśród nich także okręty Połabian. Odniesione zwycięstwo uzasadnił przypuszczeniem, iż było ono możliwe, gdyż ówcześni Kaszubi wśród narodów zamieszkujących wybrzeże Bałtyku dysponowali największą wiedzą i umiejętnością budowy statków oraz prowadzenia ich po morzu w większych zespołach (s. 88).

Nieco zaskakuje, że w publikacji R. Barkowskiego takich wątków znajdziemy więcej niż u A. Majkowskiego. Wystarczy podmienić używane przez pierwszego z autorów nazw Pomorzanie, Słowianie nadbałtyccy itp. na Kaszubi, by sporo się dowiedzieć o osiągnięciach tych ostatnich. W *Konungahelli...* jest mowa między innymi o ich szczególnych morskich umiejętnościach. To im przyznał pierwszeństwo w wymyśleniu sposobu transportu koni po Bałtyku, co umożliwiło im użycie w napadzie na Konungahellę także jazdy. Takich danych podnoszących rangę Słowian (także Kaszubów) w średniowiecznych dziejach tej części Europy znajdziemy więcej. Wymieńmy jeszcze liczne koligacje duńsko-słowiańskie, w wyniku których *w żyłach duńskich królów płynęło [...] o wiele więcej krwi słowiańskiej niż germańskiej* (s. 31), i słowiańską (także pomorską) biegłość w łucznictwie.

Pod tym względem prezentowana książka może czytelników przekonać, że średniowieczni Kaszubi mieli szereg osiągnięć, a ich wczesne dzieje w niczym nie odbiegały od historii innych nadbałtyckich narodów, także dlatego, że skutecznie z nimi rywalizowali. Nic więc dziwnego, że A. Majkowski, J. Trepczyk oraz inni pisarze i działacze kaszubscy byli zauroczeni na wpół bajeczną przeszłością naszego regionu, nawiązywali do niej w swojej twórczości, idealizowali ją, by mogła stanowić jeden z filarów kaszubskiego ruchu regionalnego. By tak się stało, pomijali występujące w niej negatywy. W przytoczanych wyżej pracach A. Majkowskiego i G. Labudy tylko pośrednio można się ich domyślać poprzez określenie przez autora *Życia i przygód Remusa* księcia Racibora jako *nieustraszonego wikinga morskiego* (s. 88) oraz zaliczenie przez drugiego z autorów wyprawy tego księcia na Konungahellę do *pirackich napadów na skandynawskie miasta* (s. 105). Robert Barkowski w wielu miejscach wprost ukazuje, co to oznaczało. Z wojowników broniących dostępu do Konungahelli na łodziach *nikt nie przeżył* (s. 138), wymordowano nawet obrońców, którzy się poddali. Zamordowano *starców, niedołężnych i niemowlęta* (s. 145). Pozostała część ludności uprowadzono, także z zamiarem sprzedaży na targach niewolników. Niektórzy ówcześni mieszkańcy zdobytego miasta trafili zapewne na Pomorze i ulegli sławinizacji (kaszubizacji). Nieprzypadkowo genetycy odkrywają u współczesnych Kaszubów skandynawskie geny. To wynik nie tylko szwedzkiego potopu.

Równie bezwzględnie postąpiono z dobrami materialnymi. Cenniejsze ruchomości zrabowano, mniej wartościowe zniszczono razem z tym, czego nie można było zabrać: *W grodzie*

ogółocono doszczętnie ze wszelkiego dobra zabudowania [...]. Po rabunku puszczono wszystko z dymem (s. 145). Zrobiono to skutecznie, dzisiaj nie ma już Konungahelli, zostało po niej jedynie miejsce. Do 1945 roku jednym z najcenniejszych zabytków Pomorza Zachodniego był przechowywany w katedrze w Kamieniu Pomorskim, najpewniej zrabowany wówczas, relikwiarz św. Korduli.

W książce R. Barkowskiego podobnych opisów okrucieństw dokonanych przez Słowian (Kaszubów) jest więcej. Towarzyszy im narracja o ich militarnej przewadze na Bałtyku, przez dziejowy moment pozwalającej na stwierdzenie, że byli na drodze do dominacji na tym akwenie. Jednocześnie autor zwraca uwagę, że ich bestialstwo było mniejsze niż wikingów (np. s. 129–130). Przytaczane przez niego zbrodnie skandynawskich wojowników były bardziej okrutne, dotkliwe dla ofiar. Nie zmienia to faktu, że w wówczas bardzo licznych skandynawskich sagach i kronikach (także niemieckich) to właśnie Słowianie (Kaszubi) byli przedstawiani jako dosłownie krwiożercze bestie, a Skandynawowie i Niemcy – jako niewiniątka i ofiary. W tych starodawnych przekazach można upatrywać jedną z przyczyn późniejszej pogardy dla wszystkich Słowian, nie tylko Kaszubów, poczucia wyższości nad nimi.

Patrząc bardziej ogólnie, należy podkreślić, iż w prezentowanym wydawnictwie łatwo odnaleźć pewną myśl przewodnią. Jest nią zamiar przekazania wiedzy współczesnemu czytelnikowi o dziejach Słowian zachodnich, których terytorium od średniowiecza do 1945 roku było przedmiotem skutecznej niemieckiej ekspansji. W wyniku tego przemilczano bądź pomniejszono ich znaczenie. Barkowski stara się to zmienić, pokazać osiągnięcia, równorzędą ich pozycję w stosunku do Niemców i Skandynawów. Przejawiało to się także

w ich wzajemnych walkach, które na początku toczyły się ze zmiennym szczęściem. Autor podkreśla, że do ich upadku przyczyniła się słowiańsko-duńska rywalizacja, na której wygrał ten trzeci – Niemcy. Tropi wszelkie zafałszowania, pomniejszanie słowiańskiego znaczenia. Uwypukla zasięg słowiańskiego osadnictwa na Zachodzie, które dotarło do Hamburga (s. 50). Znaczną część pracy poświęca analizie niemieckich i duńskich nazw o słowiańskim rodowodzie, potwierdzeniu siły oddziaływania dawnych Słowian (np. s. 26–28). Irytuje go niemieckie tłumaczenia łacińskich tekstów źródłowych, w których pomija się ówczesną nazwę Zatoki Łubeckiej, która w XI wieku była nazywana Zatoką Słowiańską (s. 19). Ironizuje, określając jako *fantazyjne* plany niemieckiego cesarza Ottona I (912–973) i niemieckiego duchowieństwa, by zasięgiem swojego oddziaływania objąć wszystkie ziemie słowiańskie, także na wschód od Odry po Ruś Kijowską (s. 149).

Podczas gdy wśród historyków funkcjonują różne poglądy na poszczególne zagadnienia, Barkowski wybiera te, które w korzystniejszym świetle stawiają Słowian, a także Polaków. Dlatego do legend zaliczył *stałą obecność wikingów w Wolinie i ich fantastyczne dokonania u ujścia Odry, w domniemanej osadzie Jomsborg* (s. 25–26). Oparł się w tej opinii na stanowisku G. Labudy, ale też prawdopodobnie na własnym przekonaniu, gdyż słowiański Wolin był na to zbyt *potężny* (s. 97). Nie przeszkodziło mu to w przyjęciu za własne stanowiska, że mimo tej potęgi Wolin wraz z całym Pomorzem Zachodnim uległ jednak najazdowi Mieszka I (s. 55–56). Warto te spostrzeżenia porównać chociażby z tablicami informującymi o historii Wolina w mieście o takiej samej nazwie. Na nich z kolei powątpiewa się w zajęcie tego terenu przez pierwszego władcę Polski i mocno eksponuje

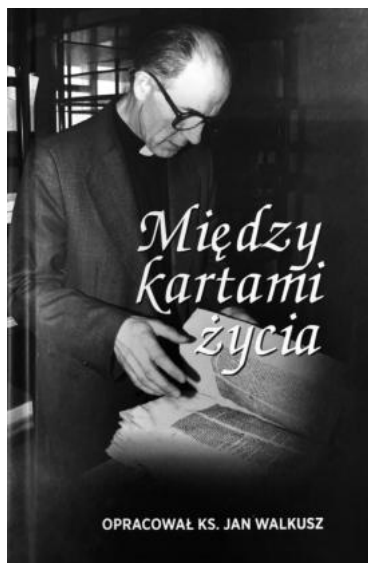
rolę wikingów. Obie te wersje historii łączy powoływanie się na prace G. Labudy i pominięcie Kaszubów, według którego obszar ten był jednym z kaszubskich mateczników (*Historia Kaszubów w dziejach...*, s. 57).

Mimo tego podobieństwa uprawnione może być pytanie, czy punkt widzenia na skomplikowane dzieje skandynawsko-słowiańsko-niemieckie zależy od... miejsca siedzenia. Barkowski, jak wynika z jego notki biograficznej, mieszka i tworzy w Berlinie. Jego poglądy na te zagadnienia są niewątpliwie bardziej prostowiańskie, propolskie nie tylko od wspomnianej treści wolińskich tablic, ale także od narracji wielu osób mieszkających w Polsce, także na Pomorzu. Przypomina mi się tutaj wizyta przed kilkudziesięciami laty u jednego z laureatów organizowanego przez wejherowskie Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej Konkursu im. J. Drzeżdżona. Również on mieszkał w Berlinie, a w swoim mieszkaniu eksponował reprodukcję obrazu Jana Matejki *Bitwa pod Grunwaldem*, symbolu niemieckiej klęski w zmaganiach ze Słowianami. Czy pobyt, twórczość na emigracji, u części jej uczestników wywołuje większe docenienie przeszłości, kultury kraju przodków?

Nawet nie znając odpowiedzi na to pytanie, nie należy wątpić, że książka R. Barkowskiego (i inne pozycje tego autora o podobnej tematyce) w przystępny sposób przybliży dawne chwalebne dzieje Słowian (w tym i Kaszubów), przekazując wiele mniej znanych, mniej popularnych informacji, co na ogół przyciąga zainteresowanie czytelników. Dla kaszubskich regionalistów może być szczególnie interesująca, bo stanowi swoiste potwierdzenie osoby z zewnątrz, że rzeczywiście dawne dzieje Kaszubów mogą być powodem dumy i chwały ze wszystkimi tego konsekwencjami.

BOGUSŁAW BREZA

OBRAZ TWÓRCZEJ PRACY

Między kartami życia. 65-lecie kapłaństwa ks. profesora dr. hab. Anaszego Nadolnego, red. Jan Walkusz, Pelplin 2025, ss. 218.

Istnieje wieloletni zwyczaj ogłaszania drukiem różnego rodzaju ksiąg pamiątkowych, dedykowanych uczonym, hierarchom, przedstawicielom duchowieństwa parafialnego (nawet wikariuszom). Na rynku księgarskim ukazała się niedawno księga pamiątkowa poświęcona ks. prof. dr. hab. Anaszemu Nadolnemu, wydana z okazji rzadkiego żelaznego jubileusza 65-lecia kapłaństwa. Mieć blisko 90 lat i być twórczym – to bardzo rzadki wypadek, który może zaistnieć, ponieważ dzięki osiągnięciom medycyny przedłużony jest czas życia człowieka.

Pomysłodawcą i redaktorem prezentowanej pozycji jest ks. prof. dr. hab. Jan Walkusz, związany od lat wielką przyjaźnią z uczonym Jubilatem. Autorami poszczególnych artykułów tworzących księgę są osoby bliskie Jubilatowi ze środowiska lokalnego Kościoła pelplińskiego. Otwiera ją słowo bpa Ryszarda Kasyny, miejscowego ordynariusza, zachęcające do lektury jubileuszowej książki poświęconej kapłanowi pelplińskiemu, który pomimo dojrzałego wieku nie ustaje w pracy i zaangażowaniu.

Wszak Archiwum Diecezjalne stało się jego drugim domem – miejscem, gdzie z niesłabnącą energią i oddaniem porządkuje oraz chroni dziedzictwo diecezji. Hierarcha życzy Jubilatowi, aby publikacja była nie tylko wyrazem uznania, lecz również inspiracją do refleksji nad wartością kapłańskiego powołania oraz zachętą do odkrywania piękna życia oddanego służbie.

Trzy następne pozycje są autorstwa ks. Jana Walkusza. We *Wstępie* – dedykacji napisał, że *życie ludzkie to wielka księga zapisywana sukcesywnie przez człowieka dzień po dniu, chwila po chwili, i tak aż do ostatniej stronicy, aż przychodzi moment, gdy Ten, który jest Panem czasu, zadecyduje, żeby księgę zamknąć*. Autor tych słów – wybitny polski historyk – konkluduje, że *każda księga jest po to, aby ją czytać, aby wydobywać z niej treści ku pożytkowi i, przewracając kolejne jej karty, odkrywać świat mało rozpoznany i przekonać się, ile na co dzień zawdzięczamy drugiemu człowiekowi*. Takim człowiekiem, niezwykle cichym, pracowitym, oddanym nauce, a przy tym wyjątkowo owocnego żywota jest Żelazny Jubilat. Należy się Mu wdzięczność – jedna z najsłabszych cech człowieczych, która niestety *dzisiaj jest często zapodrziana*. O takich ludziach – konkluduje profesor – *godzi się mówić głośno, póki są jeszcze między nami, aby byli świadomi, że tak wiele wdzięczności i podziwu dla nich mają ci, którzy korzystają z ich owocnej i twórczej pracy oraz bogatego doświadczenia*.

Drugi artykuł autorstwa ks. Jana Walkusza nosi tytuł *Konserwator historycznej pamięci. Życie i formy aktywności ks. prof. dr. hab. Anaszego Nadolnego*. Autor podał najkrótszą charakterystykę Jubilata, pisząc, że zajmuje On wyjątkowe miejsce jako *wnikliwy badacz przeszłości kościelnej, zarówno w wymiarze powszechnym, jak i regionalnym, rzetelny i kompetentny dokumentalista życia Polonii krajów niemieckojęzycznych, niezwykle precyzyjny biograf-leksykograf, ukazujący na sposób naukowo integralny losy*

i formy zaangażowania duchowieństwa pomorskiego, oddany i bezkompromisowy dydaktyk, formujący niemal dwa pokolenia studentów, charyzmatyczny archiwista, wydawca źródeł oraz organizator Archiwum Diecezjalnego w Pelplinie, wytrawny popularyzator dziejów diecezji chełmińskiej/pelplińskiej, wieloletni dyrektor Biblioteki Seminarialnej (później Biblioteki Diecezjalnej im. Biskupa Jana Bernarda Szlagi) oraz Archiwum Diecezjalnego w mieście nad Wierzycą, pokorny duszpasterz, a nade wszystko niedościgniony w życzliwości i permanentnej gotowości służenia radą, wiedzą i doświadczeniem człowiek, otwarty na potrzeby innych.

Tę zwięzłą charakterystykę postaci Jubilata autor rozwinął dalej, ukazując zarys Jego życia, drogę do kapłaństwa, pracę duszpasterską i studia specjalistyczne, aktywność i drogę awansów naukowych. Następnie scharakteryzował ks. Nastka jako dydaktyka i wykładowcę uniwersyteckiego, dyrektora Biblioteki i Archiwum Diecezjalnego oraz podał charakterystykę i typologię Jego publikacji, dotyczących dziejów Polonii, zagadnień archiwalno-źródłoznawczych, dziejów diecezji chełmińsko-pelplińskiej. Charakteryzując postać swojego przyjaciela, nie pominął Jego zaangażowania społecznego. Przytoczył przeto płaszczyzny Jego społecznych przedsięwzięć, zarówno w sferze kościelnej, jak i akademicko-naukowej. W końcowym akapicie swojego opracowania przybliżył *dostrzeżony i nagrodzony trud*. Wszak *Żelazny Jubilat unikał rozgłosu, nie liczył na poklask ani na ludzkie względy, nie „nastawiał piersi na medale”, stronił od tanich pochlebstw, nie pchał się do mediów, lecz w cichości realizował codzienne obowiązki, nie licząc na zapłatę*. A jednak zarówno środowiska kościelne, jak i świeckie oraz akademicko-naukowe obdarzyły go tytułami, nagrodami, wyróżnieniami i odznaczeniami. Został przecież papieskim kapelanem honorowym, papieskim prałatem honorowym i kanonikiem pelplińskiej kapituły katedralnej. Jako pierwszy w 1981 roku

otrzymał Nagrodę Naukową Skowyrów, a Wydział Teologiczny UMK w Toruniu przyznał mu kilka nagród rektorskich.

Ksiądz prof. Jan Walkusz skreślił również trzecią część swojej trylogii ku czci Żelaznego Jubilata, tytułując ją *Dokumentacja bibliograficzna*. Przedstawił w niej pełny jego dorobek naukowy, obejmujący 369 pozycji drukowanych. Opracowany z wielką akrybią materiał może w pełni stanowić podstawę do umieszczenia go w *Słowniku polskich teologów katolickich*. Należy przypuszczać, że to wielkie dzieło, zapoczątkowane przez o. prof. dra hab. Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego, znajdzie odpowiednich redaktorów i ujrzy światło druku, obejmując polskich teologów, którzy odejdą z tego świata w latach 2024–2033. Można jednak mieć wątpliwości, czy słownik będzie kontynuowany w następnych latach XXI stulecia. Po prostu nasuwa się pytanie, czy będzie wówczas tylu piszących teologów w Polsce, aby powstał przynajmniej jeden mały tomik. Wszak trwa bardzo niepokojący trend spadku liczby powołań kapłańskich i zakonnych. Już w obecnym roku np. w archidiecezji wrocławskiej nie było ani jednego neoprezbitera.

W dalszej części prezentowanego opracowania biobibliograficznego ks. Walkusz przybliżył dorobek dydaktyczny Jubilata, wyliczając recenzje i opinie oraz wypromowanych doktoratów (trzy), licencjatów teologicznych i magisteriów (168). Autor prezentacji dorobku naukowo-dydaktycznego Jubilata nie pominął Jego udziału w trzech sympozjach zagranicznych oraz pięciu krajowych.

Następną część omawianej publikacji redaktor ks. Jan Walkusz zatytułował *Wdzięcznością z pamięci dobyte...* Pierwszym jej autorem jest ks. Antoni Bączkowski, były rektor Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie, a obecnie proboszcz Parafii pw. Trójcy Świętej w Kościerzynie. W krótkim wspomnieniu pt. *Człowiek szlachetnego serca i niepospolitej dobroci* autor stawia pytanie: czym zmierzyć wielkość człowieka? Odpowiedź jest krótka: najważniejszym ośrodkiem życia jest serce

człowieka. Spośród wielu wybitnych postaci Pelplina ostatnich czasów profesor jawi się jako ten, który wiekiem, doświadczeniem, osobowością zasługuje, aby o nim wspomnieć szczególnie, wyjątkowo. Były rektor pelplińskiego „domu ziarna” podkreśla niezwykłą skromność Jubilata, który *jawi się w swej postudze, niejako w skrytości, jakby na uboczu, nie rzucając się w oczy. To nie jest kapłan z pierwszych stron gazet i mediów, a powinien być! Zawsze stronął od blichtru, sław, wyróżnień czy godności – choć je otrzymywał. Nie lubi splendorów, czy mówienia o nim. Jest zawsze zakłopotany, kiedy wymieniało się jego tytuły i godności. Środowisko pelplińskie najbardziej ceniło otrzymaną przezeń profesurę belwederską.*

Swoje wspomnienia ze współpracy w Archiwum Diecezjalnym w Pelplinie z Żelaznym Jubilatem snuje p. Iwona Cyłman-Jażdżewska. Podkreśla wiedzę, pracowitość, wyjątkowość, wielkość, a zarazem skromność i normalność Profesora, który sam siebie określa mianem zwykłego archiwisty. Autorka wspomnienia podkreśla ogromną życzliwość Dyrektora wobec petentów, którzy usiłują swoją pracą nad archiwaliimi zapełniać pewne białe plamy w dziejach Kościoła pelplińskiego. Jest to ogromnie pozytywna cecha osobowości archiwisty, który nie ukrywa archiwaliów, myśląc, że sam wszystko opublikuje.

Autorami trzech następnych krótkich wspomnień o Jubilate są jego wychowankowie z Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. Ksiądz Tomasz Cyl określa swojego Profesora jako *człowieka autorytetu i kapłańskiego autentyzmu. Dziękuje za ciche, serdeczne i piękne towarzyszenie nam w kapłańskiej drodze*. Wyraziło się to nie tylko w obecności na wszystkich zjazdach kursowych, lecz również w pamięci o każdym z wychowanków, pracujących aż w czterech diecezjach po podziale administracyjnym Kościoła w Polsce. Ksiądz Tomasz Huzarek, wspominając swoje studia seminaryjne, podkreślił skromność, pokorę, zwyczajność swojego Nauczyciela oraz pełne

szacunku Jego podejście do każdego człowieka. Trzeci z wychowanków, ks. Krzysztof Koch, zakończył swoje wspomnienia stwierdzeniem, że ks. Profesor był duszą towarzystwa, skupiającą przy sobie nie tylko naukowców, badaczy dziejów, genealogii, ale także ludzi pragnących spotkać kogoś wyjątkowego, nadzwyczajnego – właśnie w swojej zwyczajności.

W imieniu pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu życzenia Żelaznemu Jubilatowi w prezentowanej księdze pamiątkowej złożył ks. prof. dr hab. Dariusz Kotecki. Życzył *zdrowia i siły na kolejne lata posługi kapłańskiej oraz „nowych pomysłów” w pracy naukowej*.

Swoje bardzo osobiste wspomnienie ks. bp Wiesław Mering zatytułował: *Księdzu Nastkowi – na 65-lecie kapłaństwa*. Te swoje wspomnienia z wydarzeń i rozmów z Jubilatem wrocławski biskup senior streszcza w zdaniu: *Dziękuję Bogu, że mogłem pracować z Człowiekiem tej klasy – równocześnie dobrym i mądrym!* Tę opinię biskupa potwierdza też ks. prof. dr hab. Wojciech Pikor, rektor Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie w latach 2015–2019, nazywając Jubilata człowiekiem pasji, precyzji i poważania.

Spoza środowiska pelplińskiego wśród autorów wspomnień znalazł się tylko ks. bp prof. dr hab. Jan Kopiec, od 2005 roku przewodniczący Sekcji Nauk Historycznych Komisji Nauki Wiary przy Konferencji Episkopatu Polski. O Żelaznym Jubilate napisał, iż jest *On dobrym duchem wśród historyków kościelnych*. Wspominał o swoich kontaktach z ks. Anastazym, życząc, aby *Pan rozpromieniał oblicze swoje nad Nim*.

Na koniec mojej prezentacji książki jubileuszowej pragnę podkreślić walory wydawnicze pelplińskiego Bernardinum. Na szczególną uwagę zasługują liczne czarno-białe fotografie, przybliżające wydarzenia między kartami długiego i pracowitego życia uczonego kapłana pelplińskiego.

Ks. JÓZEF MANDZIUK

„Z PIERWSZA CANCZEJ, NA KUNCU GRĘBEJ!”¹

Rëbôcë to zmëslny a robòcy lëdze. Równak do mieszkaniò wëbrele sobie nômni sztabil dzël naszi piäkny kaszëbsczi zemie. Hélszczi Półòstrów wcyg sã jinaczi. Zmieniwò sztòft a wãdrëje...

Méwë na sztrądze sã przënácony do lëdzy, mòzna je òbzerac czësto z krótkã

Dzysò w jastarniczim pòrcë trafimë wiãcy bótów dlò turistów jak dlò rëbóków

Chcemë wlezc do wehikùtu òd czasu, a copnąc sã ò jaczé 8 tësąców lat dowsladë. Czej mòtór naszi maszinë sã wëłączy a dwiërze òdemknã, bãdzemë mòglë wëzdrzec bitën. Tec w placu, gdzie dzysò na Hélszcim Półòstrowie sã Chałëpë, nie ùczëjemë szëmòtu Bòltu. Pewno nie òbòczimë téz nizòdnëch dunów. Nie bãdze to dzywné, bò do mòrza bãdzemë mielë dobrë 10 km! Nawet Kùsfeld nie leżòł tedë czësto nad sztrądã. Pròwdac gdzes niedalek òd ti wsë bòltowé walë ju waliłë na brzëg, mòże krótkò dunë Libek, co dzysò stoi 20 mètrów òd drodзи Kùsfeld – Jastarniò. Pewno téz prawie tam z mòrza ju jãł sã dwigac wòł òd piòsku – prziiðny Półòstrów. Cerplëwò, rok za rokã, malë skalné zòrenka przënászãłë tu mòrszczé zochë. Bëlë bògatë w piòsk, jaczi mòrze zabiërało lãdowi, òsoblëwie wiele òb czas sztormów. Swój dzël nawiëwòł téz wiater.

Tak jak nadmòrszczi kròj [lãd – dop. red.] sã zmniészòł, tak półòstrów robił sã dëgëszci. Winnë bëlë nie leno sztormë i zochë z wiatrã. W tim czasie rówizna mòrza chùtkò rosła. Mòrskò wòda do grëpë topiła niszczë plachce a pòdmiwa wësoczé klifë (tak je i dzysò, kò erozjò nie je ju tak rëchlò). Pòtim bawilo jesz tësac – dwa tësãce lat, czej Bòlt przëszedł do Chałëp, a pòstãpnë tësãce, jãz donëkòł do Wiòldzi Wsë. Pòd wòdã dzinãł nie leno kròj na nordze, ale téz rum prziiðnëgò Pùcczëgò Wikù. Tec we strzòdkù òstòwòł wãszci paszk piòsku, jaczi sztopòrczi do terò nad rówizną mòrza. Nie je to równak zaòstałosc

pò wëmëtim lãdze, ale naniosłò przez mòrze mierzejò, jakã na dodatk wiater pòpriskòł rëgama dunów. Równoczasno na wschòdze zwikszył sã starszi dzël Półòstrówù, ten grëbszi.

Kò Bòlt nie bël milecznym òjca dlò swòjégò piòszczëstégò dzecka. Wiòldzé sztormë nie röz rwałë mierzejã, nikwiãc dunë i ùsòdzajãcë òd stronë Wikù niszczë nasëpë z dunowégò twòrzëwa. W naddòwkù mòrze spichało Hélskã Kòsã na pòlnië, nômòcni na ji kùncu. Ten cësk sã nie skuñczil. Temù czëpk mierzeje rosce i wãdrëje na pòlniowi wschòd.

Nimò dynamicznëch pòzmianów, zagròzbë òd topiãcy wòdë, lëdze ju dównò ùwidzelë so Półòstrów. Doch nie wedle rolë pòd pług abò pësznëch lãków z socznymã trówamã. Tegò nie! Leznoscã bëlë rëbë, a òd niedòwna sztrãd i slùnce, jaczé przëcygajã letników. Òb lato leno w granãch Jastarnie kòzdzëgò dnia sedzy jich kòle 40 tësąców.

Na Hélskã Kòsã przëcygajã téz ptòczi, òsoblëwie wielné karna wãdrów, co lecã na gniòzdowiska w nordowi a wschòdny Èuropie i nazòd. Nòwiãcy trafimë jich na przelòmanim lata a jeseni. I prawie ten czas je wedle mie nòpëszniëszci na Półòstrowie. Dò òbzerac karna ptòszëznë, a wkòł cëchò, bò hùrmë letników ju sedzã doma. W naddòwkù noce sã ceplëszë jak na lãdze, bò mòrze, nibë akùmùlatòr, òddòwò na mierzejã zebrónë òb lato ceplò...

P.D.

¹ W Jastarnie „cenczi” gòdajã „canczej”, a „grëbi” – „grëbej” (akcent na kùncu).

Klëka

KASZËBSCZË BAJANIË ZNŌWŪ W KŌSCËRZNIE!

Kaszëbskò-Pòmòrszczë Zrzeszenië ju 14. rŏz przërëchtowało w Kŏscërznie Bŏjkŏwi Rodzëznowi Festin, chtërnégŏ przëdnym przesłaniem bëło pŏdskŏcanië wszëtczich do czëtaniŏ dziecŏm pŏ kaszëbskù!

Promùjącë audiobŏk do ksążczki pŏd titlã Scygnąc miesadz àutorstwa Karolënë Serkŏwsczi-Secëchŏwsczi, òrganizator zaplanowŏł wiele atrakcyjŏw, jaczé ùbŏkadniłë to pŏpŏlnië wszëtczim zainteresowanym kaszëbską lëteraturã. Na binie gŏsce czëtëlë wëjimczki ksążczki, a sama àutorka pŏdzelëła sã z nama wŏsnyma do swiŏdczeniama, chtërne skloniłë jã do napisaniŏ tegŏ dokazu. Na binie nŏpieri karno „Mała Kŏscierzyna” zaczarzëło swim tuńcã òbzërnikŏw, pŏtemù zŏs wëstãpiłë na ni szkŏlŏcë ze Spŏdleczy Szkolë nr 3 w Kŏscërznie, a tãż dwa karna: „Drëchë” i – z kŏżdã rozegracjã barzi pŏpularnã na Kaszëbach – „Demorë”.

Nŏwicy dzejało sã pŏd binã, czëj pŏjawiã sã na ni Ana Cupa, szkŏlna kaszëbszczégŏ jãzëka z Łubianë, chtërna razã ze swŏjima szkŏlŏczkama rozkrãcëła tanecznã rozegracjã z kaszëbską zumbã.

Na festinie mŏzna bëło zagrac w bŏtnowë jigrë, òbstrojiwac gãbã w kaszëbszczë mòdla, namalowac plasticzny dokŏz ò regionalnëch legëndach i bŏjkach nawlëkajãcëch do Kŏscërzni, wzac ùdzël w artisticznëch warkŏwniach, pŏskakac na dmùchańcach, a tãż sprŏbŏwac swŏjich sëlŏw w gaszenim ògnia

a òbezdrzec sprzãt ògniowi strazë, bŏ wej w Jordanowsczim Ògrŏdkù (placu rozegracje) bëłë tãż ògniarze Krëzowi Kŏmandë a Òchŏtniczki Ògniowi Strazë w Kŏscërznie.

Wëspŏlŏrganizatorama ti fùl kreatiwnŏtë rozegracje bëłë: bŏrmëster Kŏscërzni, Radio Gduńsk a Kŏscerszi Dodŏm Kùlturë.

ZDRZŌDŁŌ: KASZUBI.PL

NOVŌ METODICZKA KASZËBSCZËGŌ JãZËKA!

Sertno gratulëjemë Justinie Mikŏlajczik, chtërna òd latoségŏ szkŏlowégŏ roku 2024/2025 òsta nowã metodicznã dorŏdczëniã (dorŏdczkã / doradniczkã) kaszëbszczégŏ jãzëka w Gduńsczim Òstrzŏdkù Ùbëlنيwaniŏ Szkŏlnëch! Justina Mikŏlajczik je szkŏlnã kaszëbszczégŏ jãzëka w Spŏdleczy Szkolë w Lëpùszu, pŏmëslŏdŏwŏczkã i òrganizatorã Kaszëbszci Spŏrtowi Òlimpiadë „Dali, chùtczi, mocni – spŏrtowë rozegracje w Remùsowim Lipnie” (gdze individualnë a karnowë kŏnkurencje nawlëkajã do dŏwnëch zŏbawŏw na Kaszëbach), àutorkã kaszëbszci edukacjowi planszowi jigrë „Biŏtka ò fanã” a aktiwnã dzejŏrkã Kaszëbskò-Pòmòrszczégŏ Zrzeszeniŏ i jinszich spŏlëznŏwëch òrganizacjŏw.

Rŏczimë szkŏlnëch kaszëbszczégŏ jãzëka do kŏntaktu z Justinã Mikŏlajczik: j.mikŏlajczyk@godn.eu i do wzãcŏ ùdzëlu w szkŏleniach a warkŏwniach przërëchtŏwŏnëch bez niã w òbrëmim dzejaniŏ Gduńsczegŏ Òstrzŏdka Ùbëlنيwaniŏ Szkŏlnëch.

Ō ZËWIM SŁOWIE NA GDUNSCZIM ÒNIVERSYTECE

Bŏkadosc didacticzny wiedzë a edukacjowëch czekawinkŏw dobëlë szkŏlny kaszëbszczégŏ jãzëka we wtŏrk 23 sëwnika na Filologicznym Wëdzëlu Gduńsczegŏ Ònwersytetu òbczas metodiczny kŏnkurencje pŏd titlã „Pŏ kaszëbskù bënë i bŏten! Sztuka żywego słowa na lekcjach jëzyka kaszubskiego”. Wëdarzenië bëło przërëchtŏwŏnë przez Kaszëbskò-Pòmòrszczë Zrzeszenië i Gduńszci Ònwersytet we wspŏldejanim z Pòmòrszczim Centrum Edukacjy Szkŏlnëch.

Nauczëcelczy a nauczëcele wëfùlowalë jednã z aulŏw gduńszci ùczbŏwni, gdze na zŏczãtk sztuderã kaszëbszci etnofilologii, Kacper Kamińszci, òpŏwiŏdŏł ò baro czekawim projekce przërëchtŏwŏnym przez niëgŏ razã z drëszkama z rokù w òbrëmim zajmŏw na kaszëbszczim czerënkù. Gŏdka tuwŏ ò Kaszëbszczim Pŏeticczim Slamie, jaczi òstŏł baro bëlno przëjãti bez kaszëbską spŏlëznã, ò czim mŏże swiŏdczëc fùl zala òb czas dwùch donëchczasnëch edicjŏw rozegracje, a tãż lëczba lëdzy zgłoszonëch do wiërztwŏwëch miŏnkŏw. Zarŏ pŏtemù na binie pŏjawiã sã Ana Dunst, direktorka wëdŏwiznë Kaszëbskò-Pòmòrszczégŏ Zrzeszeniŏ, jakŏ rzekã ò nŏnŏwszich publikacjach, òsobliwë tëch brëkŏwnëch szkŏlnym kaszëbszczégŏ jãzëka na nowi szkŏlŏwi rok.

Rŏwno ò pŏł dzesãti do pŏlniŏ òrganizatorzë rëgnãł z ùroczeŏstim

ótemkniącym kónferencje. Pòzeszlëch pòwitalë: wiceprzëdniczka KPZ, Bòżena Ùgòwskò, przëdniczka pòmòrsczégò òkràgù Zrzeszë Pòlsczégò Nauczëcëlstwa (ZPN), Elżbiéta Markòwskò, pełnomòcniczka rektora GÜ ds. regionalny pòliticzi, Alina Swebòckò, przëdstòwcka direktora Pòmòrsczégò Centrum Edukacjé Szkolnëch, Dòminika Ringwelskò, a direktórka Institutu Kònfucjusza GÜ, prof. Aneta Lewińskò. Zòczàtk bëł téż leżnoscą do achtniàcò bez przëdniczka pòmòrsczégò òkràgù ZPN latosy dobëtnicë nõdgròdë „Bëlly Szkolny”, Elżbiëtë Bùgajny, a wëapartnionëch: Emilie Maszczi a Marzenë Bòrzeszkòwsczi. Te trzë bialczi òtrzymalë sertné gratulacje za swòjã robòtã na rzecz rozwiyu miłotë do kaszëbiznë wëstrzòd młòdëch lëdzy, a téż ksążkòwë nõdgròdë.

Lucyna Radzymińskò a Justina Pòmierskò, jaczé tradycyjno prowadzëlë no edukacjòwë wëdarzenië, ròczëlë na binã pòsobicã pòstãpnëch prelegentów. Pierszã prelegentkã bëła Éwa Andrzejewskò, didaktik a autòrka lëcznëch artiklów i pùblikacjów tikajacëch sã nõuczi a ùczeniò cëzëch jãzëków, chtërna klarowalã pòdëdzenië do rozwiyaniò spòsobnosçë gòdaniò na spòdlim nowi programówi pòdstawë. Dała bòczënk na znaczenië interakcje w sztòlënim gòdaniò, pòdała przikładë mediacje w kòmùnikacje a téż pòkaza, jak planowac ùczbë w zadaniowim pòdejscu. Zofió Pòmirkò w swòjim wëstãpieniu zagwëśniwalã, że òbcowanië z zëwim słowã pòmògò w rozwiyu szacënkù do regionu i lokalny kùlturë, a téż w bùdowaniu łączbë midzë szkòlòkama i jich spòdkòwiznã.

Pò kawòwi/kùchòwi paùze, òbczas jaczi gòsçe mielë leżnosç zakùpic kaszëbsczë pùblikacje przë stanowiszczu naji wëdòwiznë, żdalë na naju barò czekawë warkòwnie. Danuta Stanulewicz prezentowã wëniczi swòjich badërowaniów, m.jin. pòdczorchiwalã znaczenk kaszëbsczich mùzycznëch karnów w zwiãksziwaniim lëczbë ùzëtkòwników kaszëbsczégò jãzëka. Ana Dąbrowskò przëdstawilã bëlly òrt prowadzeniò zajmów dlò dzeczy za pòmòcã zabòwczì Bee-Bot, jakã mòże wëzwëskac do nõuczi kaszëb-

szczich słówòw a cyfrów. Tòmk Fòpka pòkòzòł przëstãpny a téż szpòrtowny òrt nõuczi wëmòwë kaszëbsczich zwãków, z jaczima colemalò nawetka dozdrzeniałi majã wiòldzi jiwër. Jak interpretowac wiërtzë wiòldzich kaszëbsczich pisarzów a je wëzwëskiwic, më pòznalë dzãka wëkładowi Grégòra Schramczi. Na kùnc na binã pòwanozëlã Paulëna Gerszewskò, chtërna dokazalã, że za pòmòcã kreatiwnegò twòrzeniò historie z òbròzków bez szkòlòków mòże wzbògacywac kaszëbskã słowiznã.

Szkòlny, jak wiedno, dostelë òd Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniò darmòwë pùblikacje, jaczé mògã wëzwëskac òb czas ùczbów kaszëbsczégò jãzëka. Mómë nõdzejã, że wiëdzò a nowë spòsobnosçë ju niëdługò òstònã ùzëté òb czas zajmów w szkòlach, a jich cësk mdze widzec w lëczbie szkòlòków ùczacëch sã kaszëbsczégò jãzëka a téż w niwiznie kònkùrsowëch miònków òrganizowanëch na Kaszëbach.

WYTAŃCZONE KASZUBY

Tanecznë warkòwnie, òbczas jaczych bëtnicë a bëtniczczi ùczã sã sztërzëch kaszëbsczich tuńców: „Òkrãc sã wkòp”, kòwòł, szewiec a kòrkòwi tuńc, òdbiwajã sã pòd zëwiszczã „Wytańczone Kaszuby”. Te tuńce òpòwiòdajã ò zanikajacëch ju dzysdnia warkach. Dzeczë ùczã sã spòdlowëch kroków a tuńcowëch ùkładów. Projekt, realizowóny w czãdze 1 lëpińca – 30 rujana, je sczerowóny do dzeczy ze szkòłów w Mòstach i Dãbògòrzu a z Pòdwòrkòwi Swietlicë kòł Gminowégò Òstrzòdka Spòlëznowi Pòmòcë w Kòsakòwie. Przëdnyim cëlã projektu je zapòznanië dzeczy z bòkadnã kùlturã Kaszëb, bùdzenië ù nich pòczëcò przënòlëznotë do regionu, w jaczim mieszkajã, dãżenië do te, bë chcalë ùczãstniczëc w kaszëbsczi

kùlturze, i bùdzenië szacënkù do ni. Wòznym dzelã projektu je ùsòdzenië dzecóm mòzëlëwòscë zaprezentowanio efektów swòji robòtë starszim i lokalny spòlëznie òbczas zéndzeniów abò mùzycznëch kòncertów. Òrganizatorzë majã nõdzejã, że wëdarzenië mdze miec cësk na zwikszanië lëczbë dzeczy a młòdzëznë w miescowim karnie piesnie i tuńca „Kosakowianie”. Ùroczenië pòdrechòwanië projektu bãdze 15 rujana 2025 rokù.

„Wytańczone Kaszuby” to projekt realizowóny bez Kaszëbskò-Pòmòrsczë Zrzeszenië Part Dãbògòrzë-Kòsòkòwò, jaczi je ùdëtkòwiony bez Nòrodny Institut Kùlturë i Spòdkòwiznë Wsë w òbrëmim programë Folk(od)nowa.

ÛCZBA Ò PATRONIE W X ÒGLOWÒSZTÒŁCACYM LICEUM WE GDUŃSKU

Czile lat ju dërejje wespòrobòta midzë X Dwajãzëkòwim Ògłowòsztòłcacyim Liceum miona Lecha Bądkòwsczégò we Gduńsku a Gduńszcim Partã Institutu Nòrodny Pamiãcë. Chòdzy w ni ò przërechctowanië i przëprowòdzenië ùczbów, co majã ùkazac slëchińcóm bògatë zëcë, ùtwòrstwò ë spòdkòwiznã pierszégò rzecznika „Solidarnoscë” i jednegò z załòzców Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniò. Namienionë sã òne ùczenióm pierszich klasów ti szkòlë, dzãka czemù, wedle ùdbë òrganizatorów, wszëtccë szkòlòccë z X ÒL mògã pòznac Lecha Bądkòwsczégò i jegò dziejnotã.

Latos stalò sã tak pòsobny ròz. Na ròczbã szkòlny òd historie w X ÒL we Gduńsku, Magdalënë Zajkòwsczi, w dniach 11 i 15 sëwnika 2025 rokù robòtnik archiwalnegò dzëlu gduńsczégò partu INP, Słòwk Fòrmella, przëprowòdzyl piãc ùczbów, òb czas chtërnëch ògłowò òbgòdòł zëcowë

kawle i dzejanié patrona szkòlë. Bąd-kòwsczi przénòlégòł na zycher do karna nòbëlniejszych gduńszczanów. Bël wòjarzã òb czas II swiatowi wòjnë a w czãdze „kòmunë” pòkazywòł czerënk, w jaczim mùsz je jic, bë duńc do wòlny i samòrządny Pòlsczi. Wòrt tej dzejac tak, bë pòsobné pòkòlenia wcyg pòznòwałë jegò zëcé, dokazë i spòdkòwiznã.

SF

ALFRÉD SWIERKÓSZ ŪPAMIĄTNIONY WE WEJROWIE

W pałacu Przebendowszcich i Key-serlingków we Wejrowie 7 séwnika òdbël sã ùroczësti wernisaz wëstòwkù na wdòr Alfreda Swierkòsza – szkòlnégò, gazëtnika, àtora prowadników i bëlnégò pòpùlarizatora kaszëbszczégò ùbrzegù. Wëdarzenié zgromadzëło ùrmë gòsców, w tim rodzëznã Swierkòsza, chtërna lëczno przëbëła, zëbë pòspòlno ùtcëc Alfreda – òkazac ùczestnienié jegò doròbkòwi i spòdkòwiznie.

Zéńdzenié ùbòkadniã mùzyczno Agata Jasyńskò-Krajnowskò razã ze szkòlòkama. Wòznym dzëlã wieczoru bëła gòdka przeprowadzonò z òtrokama Alfreda Swierkòsza – Magdalénã Michalik a Macejã Michalikã – chtërný pòdzielëlë sã prywatnyma wespółinkama ò ópie.

Kùstoszã ekspòzycje je Grażina Wirkùs, jakò na nadzwëkòwò przemëslóný òrt przedstawiã bòkadny doròbk Swierkòsza, ùkazëjãcë gò jakno człowieka pióra a téz aktiwnégò spòlëznowò-kùlturowégò dzejarza.

Na wëstòwkù pòjawilë sã pamiãtëczki z archiwùm familie Swierkòszów a ekspònatë ze zbiérów: Centrum Kùlturë i Mùzeùm Wòldenberczików w Dobiegniewie, Mùzeùm Pùcczi Zemie m. Floriana Cenòwë, Gduńsczi Biblioteczi PAN, Zòpadnokaszëbszczégò Mùzeùm we Wiòldzi Wsë, Pań-

stwòwégò Archiwùm we Gduńskù Part we Gdinie, Nòrodnégò Cyfrowégò Archiwùm a priwatny kòlekcje Karinë Miłków.

Wëstawã mòże òbzerac do 9 gòdnika 2025 rokù w sedzbie Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë a Mùzyczi we Wejrowie.

Zdrzòdło: Facebook wejrowszczégò mùzeùm

POSZUKUJEMY WZORÓW DO NOWEJ TECZKI HAFTU KASZUBSKIEGO!

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Oddział w Dębogórze-Kosakowie ogłasza nabór wzorów do wyjątkowej publikacji – teczki wzorów siedmiu kolorów haftu kaszubskiego, która zgromadzi motywy z następujących szkół: puckiej, żukowskiej, wejherowskiej.

Naszym celem jest stworzenie praktycznej teczki z wzorami, które będzie można wykorzystać na obrusach, bieżnikach, torebkach, bluzkach oraz torbach zakupowych. Chcemy, aby w jednym wydawnictwie znalazły się różnorodne motywy z [tych] popularnych szkół haftu kaszubskiego [...], tak aby odbiorcy nie musieli sięgać po kilka różnych teczek.

Czy masz w swojej szufladzie autentyczne, piękne wzory haftu kaszubskiego? Chcesz podzielić się swoją pasją i pomóc w promowaniu tej unikalnej tradycji?

Poszukujemy oryginalnych i tradycyjnych wzorów szkół: puckiej, żukowskiej, wejherowskiej do nowej teczki z haftu kaszubskiego!

Co zawierać będzie teczka?

- Autorskie wzory haftu kaszubskiego szkół puckiej, żukowskiej, wejherowskiej.

- Motywy praktyczne do zastosowania w rękodziele i modzie.

- Wykład etnograficzny na temat poszczególnych elementów wzorów

i ich znaczenia. Podziękowania dla twórców i nazwiska autorów wzorów, którzy je nadesłali.

Czego oczekujemy?

- Autentyczności i zgodności z kaszubską tradycją.

- Różnorodności motywów roślinnych i geometrycznych.

- Dobrej jakości wzorów – narysowanych odręcznie.

- Zgłoszeń od hobbystów, rękodzielników i pasjonatów posiadających swoje wzory haftu kaszubskiego zgodne z zasadami szkół: puckiej, żukowskiej, wejherowskiej.

Co oferujemy?

- Możliwość dołączenia do inicjatywy promującej kaszubską kulturę.

- Upublicznienie Twojego autorskiego wzoru w tezcze promującej haft kaszubski.

- Przekazanie egzemplarza autorskiego teczki.

- Podziękowania i dyplom uznania.

Jak się zgłaszać?

Do 12 grudnia 2025 roku prześlij swoje wzory wraz z krótkim opisem na adres: wydawnictwo@kaszubi.pl lub za pośrednictwem poczty na adres: Wydawnictwo Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, ul. Straganiarska 20-23/14B, 80-837 Gdańsk. W zgłoszeniu prosimy o podanie danych kontaktowych oraz załączenie zgody na publikację wzoru.

„ZAKURZONE ÒDJIMCZI” W KARTUZACH

Òdjimk: Mònika Spychalskò/Kaszëbszczé Mùzeùm w Kartuzach

We czwiòrtk 25 séwnika w Kaszëbsczim Mùzeùm w Kartuzach bëło zrëchtowóné zéńdzenié pt. „Zakurzone òdjimczi”, chtërno miało przëbaczcë gòscóm rolã mùzyczi na dòwnëch

Kaszëbach. Ùdbòdòwczka projektu ò jistnym titule i prowadzącò kartëscë pòtkanié, Joana Gòstkòwskò, zaprezentowała twòrzony przez se internetowi albùm stòrëch òdjimków z Kaszub, na jaczich je widzec, jak mùzycznë instrumentë przodë lat towarzëlë codniowémù zëcémù. Òpòwiòdała ò tim, że kaszëbskò mùzyka dòwni nie wëzdrzała tak jak dzysdnia colemalo jã sã parłãczy, bédëjącë „òdswiëzony” pòzdrzatk na kùlturã i tradicjã.

Bëtnicë wëdarzeniò na pòkazywònëch òdjimkach nalòzëlë swòjich krewnëch i dzelëlë sã òpòwiescama ò gwòsnëch doswiòdzeniach. Gòdelë m.jin. ò tim, że mùzyka towarzëła czedës familijny codniowòscë, że nie bëło tak jak dzys, że je òna parłãczonò przedno ze swietlicowim òbleczënkã i wëstãpama przë òràdzë wikszich wëdarzeniów.

NA SPÒDLIM TEKSTU:
H.S.Sz./MOJESTRONE.COM

ZA DWA I PÓŁ ROKÙ DO SERAKÓJC DOJEDZEMË BANĄ?

Òdjimk: Jack Sowa/UMWP; www.pomorskie.eu

W pònedzòłk 22 sëwnika w Serakòjcach doszło do pòdpisaniò ùgòdënkù Pòlsczich Banowëch Liniów [PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.] z pòznańską firmã Torpòl [Torpol S.A.] ò zaprojektowanié ò wëbùdowanié banowi linie z Kartuz do Lãbòrga przez Serakòjce. Bëlë przë tim m.jin.: premiéra Donòld Tusk, minister infrastrukturë Dariusz Klimczòk, wicemarszòłk Pòmòrszczégò Wòjewództwa, Leszk Bònna, a téz przedstòwccë samòrzãdów.

Wedle zapòwiesców banë na ti linie mają jezdzec ju za dwa i pòł rokù, a òkróm dòwnëch pòzdòwków, jaczë òbslëgiwalë banë na ti linie przed ji zamkniãcym w 2000 rokù, pòwstónã téz nowë: w Grzëbnie, w Łapalëcach i kòł szkòłë w Serakòjcach. Nòchùtszë banë z Serakòjc dojadã do

Gduńska w 75 minut. Przë òràdzu ùroczenië pòdpisaniò ùgòdënkù premiéra gòdòł ò znaczeniò ti linie dlò bùdacie i fùnksnërowaniò atomowi elektrownie w gminie Chòczewò, a téz ò perspektiwach, jaczë sã òdemknã dlò kaszëbszci turisticzi ò rozwiju regionu. Swierdził, że lokalnë inwesticje mùsã jic wëcmanim z planama na bùdacie wiòldzich kòmunikacjowëch pòrtów i banu wiòldzich chùtkòsców [pòl. kolej duzych prëdkòsci]. Marszòłk Mieczëslów Struk wëdòł òswiòdzenié, w jaczim wskòzòł, co ni mielë pròwë ti, co sã wëszczërzëlë z remòntu banowiszczã w Serakòjcach, czëj bana do nich nie dojezdza, ani ny, co wëwtòrzëlë samòrzãdom marnowanié dëtków.

Inwesticjò znowieniò rësznòtë na linie Kartuzë – Serakòjce – Lãbòrg bãdze kòształa 625 miliònów zlotëch.

NA SPÒDLIM:
H.S.Sz./MOJESTRONE.COM

WÒJEWÓDZCZË ÒZNIWINË W PSZCZÓŁKACH

Òdjimk: Jack Sowa/UMWP; www.pomorskie.eu

W weekend 13 i 14 sëwnika w Pszczółkach, w Lëpòwim Parkù, fejrowonë bëło Pòmòrszczë Swiãto Plonów – wòjewództczë òzniwinë. Bëlë krómë z jòdã i rozmajitoscama wëkònónyma m.jin. przez rzemiãsników, a na binie mùzycznë wëstãpë regionalnëch karnów jak téz gòsców z bütna Pòmòrzo.

W piersi dzëni wëdarzeniémù towarzil Kòngres Pòmòrszci Wsë (w Hotelu Bartnik), z ùdzelã m.jin. ministra gbùrzëznë, Sztefana Krajewszëgò, i wicemarszòłka Pòmòrszczégò Wòjewództwa, Adama Gawrilika. Tematã kòngresowëch prelekcji i debatów bëła „Przińdnòta pòmòrszci gbùrzëznë w warënkach zelony transformacje i zbrojnëch kònfliktów na swiece”.

W drëdzi dzëni òzniwinów bëła mszò w intencje rolników, a pòzni, na binie, prezentacje krëzów. W kònkùrsu na òzniwinowë wiñce dobëło szòłtëstwò Biernatka w gminie Czòrnë, drëdzë bëło szòłtëstwò Szczëbiãcëno w gminie Dërszewò, trzecë – Kòło Wieszcich Gòspòdëniów w Celbòwie w gminie Pùck. W prziińdnym rokù Pòmòrszczë Swiãto Plonów bãdze w Sztumie.

NA SPÒDLIM: H.S.Sz./MOJESTRONE.COM

RÒCZBA NA LATOSY FESTIWAL CASSUBIA CANTAT

Kawle swiata toczã sã swòjima mian-dricznyma stëgnama, sejącë colemalo w najich sercach a ùmëslach nieùbëtk. Na szczëcie niechtërne – wëdawac bë sã mògło, że niewiòldzë w kòntekscë swiatowëch zagròzbów – wëdarzenia sëlã swòji àutenticznoscë nie dajã sã wërzëccë pòza klamrë dziejów lëdzkòscë. Tim samim dajã nama nòdziejã na prziińdnòtã i pòcwierdzajã znaczeniò dziejaniów w szerok rozmiòny sferze kùlturë.

Lubòtnicë òdkrywaniò nowëch mùzycznëch rëmiów òpiartëch na kùlturowëch eksploracjach tradicjowëch zdròdlów piesnie i kaszëbszci mùzyczi – zwròcómë sã do Waju z kòmunikatã:

Kònkùrsowë przeslëchania Festiwalu Cassubia Cantat 2025 òdbãdã sã 25 rujana 2025 rokù, jak wiedno w widowiszczowi zalë Bëtowszëgò Centrum Kùlturë w Bëtowie, i rozpòcznã sã w przedpòłniowëch gòdzënach. Gòdzëna rozpòczãcò przeslëchaniów zanòlëgò òd lëczbë zgłoszeniów i mdze pòdónò pòzni. Finałowi kòncert, ògłoszenié kòmunikatu juri i wrãczenié nòdgròdów przewidywonë sã na pòznë pòpòłniowë gòdzëne tegò samëgò dnia.

Wszëtczë wiadła (razã z regulaminã a kòrtã zgłoszeniò) nalëzesz na starnie muzeumbytow.pl

JUBILEUSZ 80-LECIA DZIAŁALNOŚCI MUZEUM KASZUBSKIEGO IM. FRANCISZKA TREDERA W KARTUZACH

W piątek 5 września 2025 roku Muzeum Kaszubskie im. Franciszka Tredera uroczysto świętowało jubileusz 80-lecia działalności. Uroczystość rozpoczęto od projekcji filmu autorstwa Eweliny Karczewskiej-Luhm, który przybliżył licznie zebranych gościom historię placówki oraz postaci jej twórców i byłych pracowników.

Święto Muzeum Kaszubskiego było również okazją do wręczenia odznaczeń osobom, które w nim pracują.

Tadeusz Wanke – wieloletni pracownik i przewodnik muzealny – został uhonorowany odznaką „Zasłużony dla Kultury Polskiej” przyznaną przez ministra kultury i dziedzictwa Narodowego, natomiast dyrektor Barbara Kąkol została wyróżniona Medalem Marszałka Województwa Pomorskiego „De nihilo nihil fit” za wybitny wkład w rozwój kultury w regionie.

Podczas jubileuszowej uroczystości nie zabrakło oczywiście gratulacji i podziękowań, które obficie posypały się od gości. W wydarzeniu uczestniczyli m.in.: burmistrz Kartuz Mieczysław Grzegorz Gołuński z zastępcą, Sylwią Biankowską, i sekretarzem Kartuz, Waldemarem Pekiem, oraz Dariuszem Lasem, kierownikiem Wydziału Promocji i Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi w Urzędzie Miejskim w Kartuzach, ponadto starosta Bogdan Łapa z przedstawicielami Zarządu Powiatu Kartuskiego i radnymi powiatowymi, a także Danuta Rek i Piotr Karczewski – wiceprzewodniczący Sejmiku Województwa Pomorskiego, posłanka Dorota Arciszewska-Mielewczyk, prezes Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Jan Wyrowiński z przedstawicielami kartuskiego od-

ziału, na czele z Kazimierzem Formełą, oraz przedstawiciele instytucji kultury, rodzina założyciela muzeum, jak również sympatycy i przyjaciele muzeum. Kartuski oddział ZKP przekazał w darze dla muzeum swój sztandar, który służył organizacji do 2023 roku.

Uroczystość była też okazją do złożenia przez dyrektorkę muzeum podziękowań darczyńcom: Mieczysławowi G. Gołuńskiemu, Bogdanowi Łapie, Wojciechowi Czerwińskiemu, Andrzejowi Kossak-Głowczewskiemu, Alicji Serkowskiej, Ryszardowi Mielewczycowi, Marii i Piotrowi Pi-sarkom, Marcinowi Plichcie, Iwonie i Bogdanowi Górskim oraz Markowi Poltynowiczowi. Jubileuszowi towarzyszyło otwarcie wystawy autorstwa Barbary Kąkol, Magdaleny Barganowskiej-Olbryś i Tadeusza Wanke, która opowiada o 80-letniej historii placówki, oraz promocja albumu z fotografiami Ryszarda Mielewczycy.

ŹRÓDŁO I ZDJĘCIE:
MUZEUM-KASZUBSKIE.PL

TÓFLA Z KASZĘBSKĄ WERSJĄ MÓDLĘTWĘ PAŃSZI ZAWIĘSZONÓ W STĄŻECĒ

Ōdjimk: kaszubi.pl

W sobótã 20 sėwnika w Stãżecė, kòl kòscoła pw. Swiãti Katarzėnė, bėło ùroczėstė pòkòzaniė tòflė z tekstã Mòdlėtwė PaŃszci pò kaszėbskù (jakò sã zaczinò òd słów „Ōjcze nasz, jaczi jes w niebie...”), jakò pòwsta z inicjatiwė mòlowėgò partu Kaszėbskò-Pòmòrszczėgò Zrzeszeniėgò. Bėtny bėlė przė tim przedstòwć Kaszėbskò-Pòmòrszczėgò Zrzeszeniėgò, samòrzãdu, a tėż pòliticė.

Tòfla, zrobionò przez Rafała i Karola Neclów, je replikã ny zawieszony w jerozolimsczi bazylice Pater Noster òb czas kaszėbsczi pielgrzimczci do Zemi Swiãti w 2000 rokù. Repliczi ti tòflė wisã tėż w czile jinėch kòsco-

łach na Kaszėbach, w tim w Ōlėwsczi katėdrze i w Mariacczi bazylice we GduŃskù. W aulė Pùbliczny Biblioteczi w Stãżecė, gde tòfla òstała zaprezentowónò, bėł tėż pòkòzk kròtczėgò dokumèntalnėgò filmù ò historyczny pielgrzimce sprzed 25 lat, pt. „Kaszubi w Ziemi Swiėtej”.

NA SPÒDLIM:
H.S.Sz./MOJESTRONE.COM

„POMERANIA” W PELPLINIE

Ōdjimk: kaszubi.pl

W sobotė 6 wrzeŃnia 2025 roku w Kociewskim Centrum Kultury w Pelplinie odbywało się wyjazdowe posiedzenie redakcji i kolegium redakcyjnego miesięcznika społeczno-kulturalnego „Pomerania”. Dyrektor Kociewskiego Centrum Kultury i Muzeum Diecezjalnego, ks. Krystian Feddek, zaprezentował działalność i plany dwóch instytucji kultury, którymi kieruje. W kolejnej części spotkania przewodniczący kolegium redakcyjnego, Piotr Dziekanowski, prowadził dyskusję na temat aktualnych (i perspektywicznych) zadań „Pomeranii”. Następnie goście zostali zaproszeni do zwiedzania cysterskiego i biskupiego miasta. Przewodnik Elżbieta Wiśniewska oprowadzała po katedrze i Muzeum Diecezjalnym, Renata Sikorska mówiła o najważniejszych zbiorach Biblioteki Diecezjalnej. Goście wyjechali zadowoleni, zabierając z Pelplina dziennikarskie tematy do „Pomeranii”.

BOGDAN WIŚNIEWSKI

POETYCKIE PODRÓŻE PO KASZUBACH

Rusza XVI edycja regionalnego konkursu poetyckiego dla uczniów szkół podstawowych pt. „Poetyckie podróże po Kaszubach”. Do 14 listopada 2025 roku należy przesłać na adres mailowy konkursymecikal@onet.pl lub na

Ōdjimk: spbrusy.szkolna.net

adres Szkoła Podstawowa w Męcikale, ul. Szkolna 7, 89-632 Brusy, z dopiskiem „Konkurs poetycki”, jeden wiersz własnego autorstwa. Poezja własna rozpatrywana będzie osobno w języku polskim i w języku kaszubskim.

Do konkursu poezji recytowanej należy zgłosić do dwóch uczestników z jednej placówki w każdej kategorii wiekowej (klasy II–III oraz IV–VI szkoły podstawowej). Występ nie może być dłuższy niż 4 minuty, a poezja własna rozpatrywana będzie osobno w języku polskim i w języku kaszubskim.

Tematem konkursowym poezji własnej jest „Moja rodzina”, a więc zadaniem uczestników będzie stworzenie wiersza o rodzinie i jej członkach, w którym można opisać panujące w niej zwyczaje lub ciekawe wydarzenia. W części poezji recytowanej wiersz w języku kaszubskim musi opowiadać o dzieciach.

Celem konkursu jest poznawanie i popularyzacja literatury, tradycji i folkloru kaszubskiego oraz pielęgnowanie mowy kaszubskiej. Ponadto rozwijanie zdolności recytatorskich i pisarskich młodych twórców. Organizatorką i koordynatorką konkursu jest nauczycielka języka kaszubskiego, Anna Rożek.

Więcej informacji wraz z kartą zgłoszeniową znajdziecie na stronie: www.spmecikal.szkolna.net/

PELPLIN – NOWA KARCZMA

Na zaproszenie oddziału ZKP w Pelplinie 27 września 2025 r. przybyli do tego miasta członkowie oddziału ZKP w Nowej Karczmie z prezes dr Bożeną Ugowską. Pobyt zaczął się od udziału w Mszy św. koncelebrowanej w pelplińskiej bazylice katedralnej – kościele jubileuszowym Roku Świętego. Następnie Elżbieta Wiśniewska oprowadziła gości po pocysterskiej świą-

tyni i Muzeum Diecezjalnym, gdzie znajduje się jedyny w Polsce i jeden z nielicznych na świecie dwutomowy egzemplarz Biblii Gutenberga. Zwiedzono też stałą ekspozycję poświęconą wizycie Jana Pawła II w Pelplinie w czerwcu 1999 r. W Bibliotece Diecezjalnej prezes pelplińskich zrzeszeńców Bogdan Wiśniewski mówił o wielkich ludziach małego Pelplina – duchownych i świeckich, ludziach kultury, nauki i życia społecznego, wśród których było wielu Kaszubów. Zaprezentował również działalność Oddziału Kocińskiego ZKP w biskupim mieście. To było bardzo miłe i satysfakcjonujące spotkanie. Już umówiono się na rewizytę.

BW

ODSŁONIĘCIE MURALU POŚWIĘCONEMU LECHOWI BĄDKOWSKIEMU

W X Liceum Ogólnokształcącym tradycji stało się zadość – 24 września odbyło się ślubowanie klas pierwszych, w którym młodzież powołuje się na wartości bliskie patronowi szkoły Le-

chowi Bądkowskiemu. Tego dnia odsłonięto też mural *Perspektywa wolności*, którego bohaterem jest Bądkowski, a projektantami – absolwenci szkoły: bracia Łukasz i Patryk Tkaczykowie.

Jak mówią twórcy, obecnie studenci III roku architektury na Politechnice Gdańskiej, mural w formie trójkąta to trójwymiarowa iluzja optyczna, dzięki której mogli pokazać Lecha Bądkowskiego z wielu perspektyw. To postać z bogatym życiorysem, na którą można patrzeć z wielu różnych stron. Na ich mural też można patrzeć z wielu perspektyw.

Wrzeszczańskiemu X LO Lech Bądkowski patronuje od czterech lat. Każdy uczeń pierwszej klasy wstępujący w społeczność Dziesiątki podczas tradycyjnego w tej szkole ślubowania poznaje sylwetkę patrona. W szeregach uczniów pierwszoklasistów witają nie tylko nauczyciele, lecz także Sławina Kosmulska, córka Lecha Bądkowskiego.

– Chciałabym, żebyście poznali choćby fragmenty książek Lecha Bądkowskiego, bo mój ojciec, oprócz tego, że był bohaterem wojennym, politykiem, działaczem i inspiratorem działań społecznych, był również pisarzem. Napisał ponad trzydzieści książek, wiele z nich kierował do młodzieży. Na pewno wyczytacie z nich wartości, którymi się kierował: odwaga, konsekwencja, a przede wszystkim słowność i uczciwość – zachęcała Sławina Kosmulska.

GDANSK.PL

„POMERANIA” NA STRONACH GEDANOPEDIA

Gedanopedia.pl jest wirtualną wersją Encyklopedii Gdańska, wydanej nakładem Fundacji Gdańskiej w listopadzie 2012 roku. Treści z papierowej wersji oraz zgromadzony dodatkowy materiał zostały bezpłatnie udostępnione w Internecie mieszkańcom, mieszkańcom i sympatykom Gdańska. Uroczysta inauguracja nastąpiła 26 lipca 2014 roku podczas IV Światowego Zjazdu Gdańszczan.

Po jedenastu latach Gedanopedia liczy ponad 7 tysięcy haseł, znajduje się w niej blisko 6 tysięcy ilustracji z różnych okresów, udział w tworzeniu haseł ma 411 autorów.

W lipcu br. na stronach tego gdańskiego leksykonu znalazły się dwa nowe hasła, opracowane przez redaktora naczelnego „Pomeranii” Sławomira Lewandowskiego: *Pomerania, miesięcznik społeczno-kulturalny* oraz *Biuletyn*

Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego (Biuletyn Zrzeszenia Kaszubskiego).

Gedanopedia to największa w Europie encyklopedia internetowa skoncentrowana na mieście. Do grona autorów

co roku dołączają stypendyści studiów podyplomowych na kierunku gdańistyka, realizowanych przez Wydział Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego.

RED.

Kartęski pòmnik Aleksandra Majkòwsczégò òstòł òdkrèti 21 lèpińca 1976 w Miastowim Parkù m. A. Majkòwsczégò, kòl fòntanè, z pòdskacènkù kartèsczégò partu Kaszèbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniò. Leżnòscà bëła 100. rocznizna àutòra romàna *Żécé i przigòdè Remùsa*. W pòzniejszych latach pòmnik bëł przeniesiò na grùnèt kòl bòlècè, dze je do dzysdnia. Òdj. Sławòmir Lewandòwsczi

Czas zrzeszeniowych wyborów

Mamy czas wyborów. Gdy piszę te słowa, w oddziałach Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego wybierane są władze oddziałów oraz delegaci na Zjazd Walny ZKP. Jest to też czas podsumowań i dyskusji programowej o przyszłości.

Sfera programowa od lat interesuje mnie niezwykle mocno. Trudno nie mieć dziś poczucia, że sporo się w tej materii ostatnio działo. Udało się nam bowiem opracować i przyjąć dwa ważne strategiczne dokumenty: jesienią 2023 roku nową wersję *Strategii języka kaszubskiego*, jesienią zaś ubiegłego roku – *Program dla Kociewia*. Także w zeszłym roku ukazała się książka prof. Moniki Mazurek *Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Ciągłość czy zmiana?*, która jest owocem pogłębionych

socjologicznych badań naszej organizacji. Nie dość tego: także w tej trzylatce opublikowane zostały wyniki ostatniego spisu powszechnego z 2021 roku i przetoczyła się bardzo ważna dyskusja na temat kondycji i przyszłości tak samego języka kaszubskiego, jak i tożsamości kaszubskiej (tudzież innych pomorskich).

Wspominam o tym wszystkim, bo w najbliższych dwóch miesiącach zrzeszeniowe dyskusje będą koncentrować się wokół pytania: kto nowym prezesem ZKP? Jednak warto zaapelować tak do osób przymierzających się na to stanowisko, jak i wszelakich promotorów kandydatów, byśmy umieli wychylić się ponad same personalia i rozmawiali także o tym, gdzie i jak dalej iść ze zrzeszeniowymi sprawami. Odnoszę bowiem wrażenie, że hasła, które dominowały w ostatnich parunastu latach ze sławetnym wręcz sporem kaszubskość vs. pomorskość, są w dużej mierze pretekstowe. Jakież to bowiem spór, skoro ostatni trzej prezesi – niby, wedle niektórych, szalenie „pomorscy” – przewodzili ZKP w czasie, gdy organizacja ta wypracowała tyle konkretnych rzeczy, strategicznie wręcz ważnych dla Kaszub i języka kaszubskiego. Wspomnę jedynie o powstaniu etnofilologii i dynamicznym wzroście liczby uczących się kaszubskiego w szkole czy tak symbolicznych sprawach, jak nagroda dla nauczycieli kaszubskiego czy zatwierdzenie kaszubskiej nazwy dla trasy S6. Zrzeszenie stało, stoi i stać będzie kaszubskością. Choć przecież i dla Kociewia niejedno się udało zrobić. Zresztą ciągle pamiętamy, że niezwykle skoncentrowany na sprawach kaszubskich prezes Artur Jabłoński był tym, który jako pierwszy tak mocno wspierał nasze kociewskie inicjatywy.

Stąd trudno mi sobie wyobrazić, że ktokolwiek, kto zostanie prezesem Zrzeszenia, nagle szarpnie cugłami i skręci w jakąś inną stronę. Nie skręci, bo nasza organizacja idzie tak szerokim i różnorodnym frontem,

Dziś nie brakuje nam pracy i pomysłów, ale potrzeba ciągłego nimi zarządzania i strategicznej hierarchizacji.

że choćby prezes rzucił się w najmocniejszy wir działań, to i tak mnóstwo spraw będzie się toczyć obok. Siłami struktur terenowych, zespołów i innych naszych instytucji, które wykonują ogromną, a niezbędną robotę. Prawda jest taka, że Zrzeszenie będzie tyle kaszubskie, kociewskie, pomorskie, *westrzédné* czy nordowe, ilu będzie z tych miejsc działaczy chętnych do ciężkiej roboty na rzecz tych swoich lokalnych, małych ojczyzn i związanych z nimi spraw. Prezes rzecz jasna może zainicjować ten czy inny pomysł. Może ustalić hierarchię, wytypować priorytety, ale tak naprawdę jego głównym zadaniem było, jest i będzie wspieranie, dopingowanie i budowanie klimatu dla tych, dzięki którym tak wiele w Zrzeszeniu się dzieje.

Stąd patrząc na zbliżające się wybory, pragnąłbym z jednej strony dyskusji o programie. Dyskusji nie o pustych hasłach, ale o tym, jak ustalić priorytety w tym zalewie zadań i działań, którymi żyje i żyć musi Zrzeszenie. Dziś nie brakuje nam pracy i pomysłów, ale potrzeba ciągłego nimi zarządzania i strategicznej hierarchizacji. Potrzebujemy debaty choćby o tym, jak odpowiedzieć na wyzwania, o których pisała wspomniana Monika Mazurek w swojej analizie ZKP. Ale z drugiej strony także dyskusji o tym, kto najlepiej w tym skomplikowanym zrzeszeniowym ekosystemie będzie umiał nam liderować. Łączyć, a nie dzielić. Kto będzie umiał spojrzeć „z lotu ptaka” na całą organizację i docenić te niezwykle różnorodne i często nieporównywalne aktywności w różnych miejscach.

Z pewnym smutkiem obserwuję w mediach społecznościowych niektórych etatowych krytyków, czasem spoza Zrzeszenia, a czasem nawet członków naszych władz naczelnych, którzy ewidentnie nie potrafią tego właśnie objąć wzrokiem. Nie dostrzegają, co się dzieje gdzieś na drugim końcu Kaszub czy nawet Pomorza. Nie widzą aktywności różnorodnych struktur czy zespołów. Nie widzą długofalowych działań, ogromu pracy wielu zaangażowanych ludzi. Często tylko dlatego, że dotyczą one sfer, które ich po prostu nie interesują. To jest dobre miejsce i czas, by zaapelować także do nich:

Przeczytajcie książkę profesor Moniki Mazurek, przeanalizujcie dokumenty programowe wypracowane w ostatnich latach, przeczytajcie sprawozdania zrzeszeniowych ciał. Byśmy wszyscy mogli porozmawiać o tym, co dla Zrzeszenia najważniejsze. A następnie wybrali nowego prezesa, który najlepiej będzie umiał nas poprowadzić tam, gdzie trzeba.

MICHAŁ KARGUL

„Piekté bùlwë”

Jeséń prosy nas, cobë përzinkã zwólnic. Mòże pò to prawie òna je? Drzewa gùbiã lëstë, dni stòwają sã coròz krótszé, a lëft wòni kòmùdã i dimã z ògniszczów. Jò lubiã to spòwòlnienié, kùli mòże tak wiedno gònic, nôprzód za zymkã, a pózni, cobë nie stracëc zòdnégò dnia z tak krótczégò kòl nas lata. Terò ju ni mùszimë. Co më mielë miec widzóné i zrobioné do jeseni, to mómë. Czas wëzwëskac to, co mómë òb lato nazbiéróné, naszpórowóné. Je wiedzec, że jidze téz ò rozmajité zapasë na zëmã. Jeséń mò swòje òbrzëszczci, a téz mòté przëjemnoscé. Dlòte w nen jesenny ritm zëcégò wpisóné je wëbiéranie bùlew. Przecã pierwi to kòsz fùl bùlew bët znankã lëdzczégò bezpiekù òb zëmã. Cëz mie przëszło do łëpa, zëbë herojã mòjégò felietonu zrobic bùlwë? Wszëtkò dlòte,

że prawie w séwnikù bëła jem ze szkòłowima dzëcama na wanodze w Mùzeùm – Wdzydzczim Etnograficznym Parkù w czasie, czedë òdbiwało sã tam prawie zéńdzenié pòd nazwã „Z motykã na bulwy”. Wrócëtë do mie wszëtczé nôlepsze wspòminczi sparłãczóné z wëbiéranim bùlew. Mòji ùczniowie i mòje ùczenczi dopiërze tej ùzdrzelë, jakò w tim je magiò. Niechtërnny pierszi róz widzelë, jak wëzdrzã i roscã bùlwë. Pò pròwdze dzecë wrócëtë dodóm z wanodzi ùczapóné, szczestlëwé i zaczarzonë szmakã pùlków ze sledzama, chtërnëch nôprzód nawetka nie chcałë dotknãc. Wa bë widzelë jich wëstraszonë mùnie przed spròbòwanim. Mòże drãgò w to ùwierzëc, le prawie tak bëto. Kùnc kùnców wëszło na to, że dzecóm nie je wiele brëkòwné do szczescò. Sygnie miech bùlwów prosto z zemi, ògniszczë i mòzłëwòta kòpaniò w zemi. Le jò sã jim nie dzëwùjã. Zemia dówò nama pròwdzëwé skarbë.

Takò mòtò, zwëczajno, brunò bùlwa, a tëlì dówò szczescò. Nibë nick wiòldzëgò ani nawetka piãknëgò, a równak tak wòznë. Pò pròwdze bùlwa to je taczì symbòl jeseni. A wëbiéranie bùlew? Dlò tëch, co sã wëchòwelë na gbùrstwie, to bëto wòznë wspòmniënié dzecynnëch lat. Dzysò ju tak nie je – znanka naszich czasów. Dòwni to bëto wiòldzë swiãto dlò całi familie, a téz dlò sąsadow. Dzecë nawetka ni mùszafë jic do szkòtë, leno sedzafë w régach, a starszi prawilë nad kòszama wëfùlòwónyma bùlwama. Gdzes na kùncu pòla wòniòt ju

**Takò mòtò,
zwëczajno, brunò
bùlwa, a tëlì dówò
szczescò. Nibë
nick wiòldzëgò ani
nawetka piãknëgò,
a równak tak wòznë.**

przëwrócëc wspòminków. Mòże w tim je całò magiò?

Sygnie zazdrzec do czipë z bùlwama i przëbòczëc so, że czasã nôwòznieszë skarbë rodzã sã w zemi, sygnie je leno z ni wëdobëc. Całò krëjamnota sedzy w prostoce. Bùlwë to nie je baro aristocraticznò ògardowizna, jak jaczi szabelbón czë szparadzi. To prostò, swòjskò, codniowò szmaka. A pùlczì ze sledzama to je mèsterstwò w swòji prostoce – jak mie rzekłë dzecë òb czas wanodzi.

W tim jesennym rituale je wiele wdzãcznoscé dlò zemi, pò całim latowim czãdze i ji przecã nôlezi sã òdpòczink. I ta redota z pòspòlny robòtë, i ta òsoblëwò jesennò cësza – to krótczé ùczbë cerplëwòscë, chtërnny tak nama czasã felëje. I tegò wszëtczëgò jidze sã przë bùlwach nauczëc: ùbëtku i cerplëwòscë, czëj pózni gòdzënama mùszì wëbiërac ne mniészë òd tëch wiòldzich. Dlò mie to bëto wierã gòrszë nigle samò zbiéranie w pòlu. Dzys znòwù robi to za człowieka maszina, chòc takò ùczba bë bëta nama terò brëkòwnò jak nigdë. Fejn bë bëto zòs chòc na chwilã nie jic do szkòtë czë do robòtë i wrócëc w ne zògònë, z pòssostrama i pòlbracynama, bò ò tim, że më razã mielë (przez przëtròfk, je wiedzec) jednã kùlã fùl bùlwów pòdpòloné, to dzysò ju nicht ze starszich nie pamiãtò... Bëtë to nôbarzi „ùpiekté” bùlwë w mòjim zëcym.

ÒLGA KÙKLIŃSKÒ

ZDOBAŃZ BILETY NA WYDARZENIA #NCKGdańsk

Nadbałtyckie
Centrum Kultury
Gdańsk

Institucja Kultury Samorządu
Województwa Pomorskiego

**30 września - 16 grudnia (wtorki), godz. 17.30-19.30,
Uniwersytet Gdański, ul. Bielańska 5 oraz ONLINE** od 20 zł

Dlaczego? Kursy kulturalne dla dorosłych | KURSTematyczny: sztuka o konflikcie

**2 października (czwartek), godz. 19.00-20.30,
NCK - Ratusz Staromiejski, Sala Mieszczkańska** od 15 zł

Nowa Muzyka w Starym Ratuszu. Jesienne Widma | KONCERT

**2 października - 18 grudnia (czwartki), godz. 17.30-19.30,
Uniwersytet Gdański, ul. Bielańska 5** od 24 zł

Dlaczego? Kursy kulturalne dla dorosłych | KURS historii sztuki

15 października (środa) godz. 17.30-19.00, ONLINE od 24 zł

Dlaczego? Kursy kulturalne dla dorosłych
KURS autorski Filipa Springera - Pisanie jako metoda

25 października (sobota), godz. 19.00, od 40 zł
NCK - Centrum św.Jana

Daniel Bloom solo act | Muzyka filmowa

31 października (piątek), godz. 19.00-20.45 20 zł
NCK - Centrum św.Jana

Bałtyk Movie: shorty grozy | PRZEGLĄD krótkometrażowych horrorów z Bałtyku

16 listopada (niedziela) godz. 18.00, od 40 zł
NCK - Centrum św.Jana

Dźwięki Północy x Nordic Focus Festival
Jóhann Jóhannsson Drone Mass - Simultaneo | NeoQuartet | Karol Kisiel
Hér

22 i 29 listopada (sobota), godz. 19.00
NCK - Centrum św.Jana

Festiwal Eufonie w NCK Gdańsk:

22 listopada Stefan Wesołowski "Song of the Night Mists" od 60 zł

29 listopada Polski Piach gra Reksia od 40 zł

ZESKANUJ I KUP BILET ONLINE!

Wolisz bezpłatne wydarzenia? Zajrzyj na
www.nck.org.pl i wybierz coś z naszego
październikowego programu

Nadbałtyckie
Centrum Kultury
Gdańsk

Instytucja Kultury Samorządu
Województwa Pomorskiego

KURSY O KULTURZE

historia sztuki

kurs autorski

kurs tematyczny

DLACZEGO?

wrzesień–grudzień 2025

stacjonarnie i online

więcej na nck.org.pl